

Sakkatehdas vuonna 1951, lähte Raevuori

SATAMAKADUN SUKKATEHDAS

Tampereen sosiaalivirastotalon, ent. Suomen Trikon
sukkatehtaan rakennushistoriallinen selvitys,
Kaakinmaa 837-106-93-38

30.10.2009

ARKKITEHTITOIMISTO HANNA LYYTINEN OY

ESIPUHE

Raportin tarkoituksena on selvittää entisen Suomen Triכון Satamakadun sukkatehtaan, nykyisin Tampereen kaupungin sosiaalivirastotalona toimivan rakennuksen rakennushistoriaa, inventoida nykytilanne ja arvioida rakennuksen rakennustaiteellisia ja historiallisia arvoja ajankohdallisen suunnittelun ja kaavoituksen tarpeisiin.

Selvityksen on tilannut Tampereen kaupungin tilakeskus, jota edustaa hankearkkitehti Kirsti Hankela. Selvitys on toteutettu Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Oy:ssä kesäkuussa 2009 - lokakuussa 2009. Työhön on osallistunut allekirjoittaneen lisäksi arkkitehtiylöppilas Marko Kormu.

Selvitys perustuu kohdeinventoinnin lisäksi arkistokartoitukseen ja lähdeluettelon kirjallisuuteen. Kuvien lähteet esitetään kuvatekstien yhteydessä. Mikäli lähdetieto puuttuu, kuva on tekijän.

Selvitys jakautuu neljään lukuun. Ensimmäisessä selvitetään tarkastelun alla olevan tontin rakennusvaiheita ja käyttöhistoriaa painottuen kutomateollisuuden aikaan. Toisessa luvussa dokumentoidaan ja inventoidaan rakennuksen nykytilanne tekstein ja valokuvin. Rakennuksen sisätilat on inventoitu yleispiirteittäin ja rakennussiivittäin. Viimeisessä kappaleessa arvioidaan rakennusten historiallista, rakennushistoriallista ja rakennustaiteellista arvoa sekä luonnehditaan tontin tulevaisuutta koskevassa päätöksenteossa huomioitavia rakennuskannan olennaisia ominaisuuksia.

Tampereella 30.10.2009

Hanna Lyytinen, arkkitehti SAFA

SISÄLLYS

ESIPUHE	3
1. RAKENNUSVAIHEET	7
1.1 TAUSTAA	7
1.1.1 Kutomateollisuuden varhaisvaiheita Tampereella	7
1.1.2 Pyynikin trikootehdas – Suomen Trikoo perustetaan	8
1.2 Neuleiden tuotanto Satamakadun tontilla alkaa 1905	9
1.3 Ensimmäinen laajennus 1916	11
1.3.1 Osakekaupalla Suomen Trikoon omistukseen 1919	12
1.4 Sukkatehtaan suuret laajennushankkeet 1926-34	13
1.4.1 Ensimmäinen laajennusvaihe 1926-27	13
1.4.2 Toinen laajennusvaihe 1928-29	15
1.4.3 Laajennus 1934	17
1.5 Sota-ajan laajennushankkeet 1942-44	19
1.6 Muutos sosiaalivirastotaloksi 1966	23
1.7 Myöhemmät muutokset	24
1.8 Yhteenveto	25
2. NYKYTILANNE	35
2.1 TONTTI	35
2.2 JULKISIVUT	37
2.3 RAKENNUKSEN OSAT	42
2.3.1 Satamakadun siipi (pohjoissiipi)	42
2.3.2 Itäsiipi	45
2.3.4 Pannuhuone	48

3. ARVIOINTI	51
3.1 Teollisuushistoriallinen merkitys	51
3.2 Entinen teollisuuskompleksi kaupunkikuvassa	52
3.3 Sukkatehtaan teollisuusarkkitehtuuri	53
3.4 Tilaratkaisut ja -muutokset	55
3.5 Uusi käyttötarkoitus	56
3.6 Arkkitehdit ja muut suunnittelijat	57
3.7 Yhteenvedo kulttuurihistoriallisista merkityksistä	57
4. LÄHTEET	59
5. PIIRUSTUSLIITTEET	61
LIITE 1	63
LIITE 2	65
LIITE 3	67
LIITE 4	71
LIITE 5	75
LIITE 6	79
LIITE 7	83
LIITE 8	85
LIITE 9	87
LIITE 10	91

1. RAKENNUSVAIHEET

1.1 TAUSTAA

1.1.1 Kutomateollisuuden varhaisvaiheita Tampereella

1800-luvun puoliväliin mennessä kehruu- ja kutomateollisuuden painopiste oli siirtynyt Turusta Tampereelle. 1820-luvulla englantilainen James Finlayson aloitti Tammerkosken yläputouksen rannalle rakentamassaan laitoksessa ensin villalankojen ja myöhemmin myös puuvillalankojen kehruun. Keväällä 1836 tehdas siirtyi Karl Samuel Nottbeckin ja yhteistyökumppaninsa haltuun ja yhtiötä ryhdyttiin kehittämään sekä lankojen kehräämistä että kankaiden kudontaa harjoittavaksi suureksi puuvillatehtaaksi.

Vuonna 1844, ennen Finlayson & Co:n osakkaaksi tuloaan, Karl Samuel Nottbeckin poika William Nottbeck aloitti neuletuotteiden – aluksi sukkien – valmistuksen Finlaysonilla. Nottbeckin sukkatehtaan nimen ohella tehtaasta käytettiin myös nimeä Finlaysonin Sukkatehdas ja 1860-luvulla se tunnettiin lisäksi Tampereen Trikootehtaan nimellä. Finlayson & Co:n harjoittaman puuvillateollisuuden rinnalla Nottbeckin sukkatehdas jäi vaatimattomaksi yritykseksi. (Rae s. 13-14) Tehdas oli kuitenkin neuletuotteiden, kuten mm. sukkien, alushousujen, villanuttujen ja yömysyjen koneellisen valmistuksen edelläkävijä Tampereella. Maan vanhimman trikootehtaan, Nottbeckin sukkatehtaan, toiminta loppui 1896 (Rae s.51).

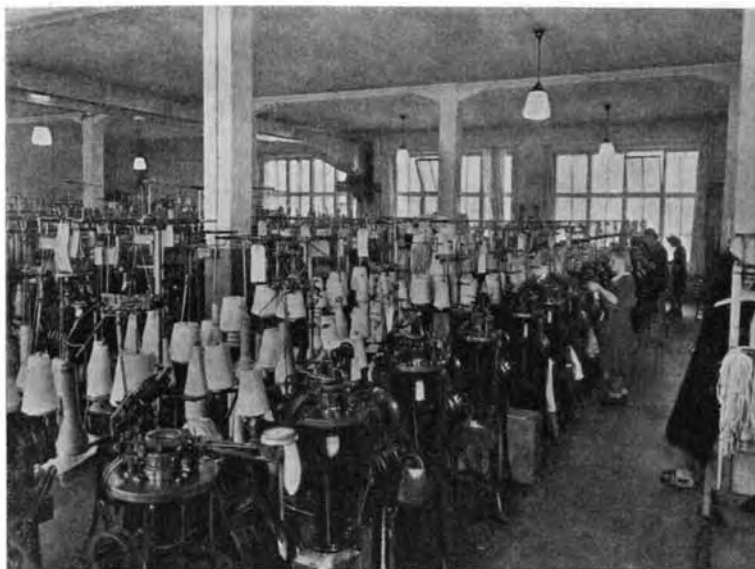
1.1.2 Pynnikin trikotehdas – Suomen Trikoo perustetaan

Trikootuotteita alettiin valmistaa Pyhäjärven rannassa vuonna 1889 (N. Bauerin sukka- ja trikotehdas). Ensimmäinen Pynnikin tuotantolaitos päätyi vararikoon 1891. Turkulainen John Dalberg jatkoi toimintaa (Fabriksaktiebolaget John Dalberg & Co). Vuonna 1900 kunnallisneuvos Christian Bruunin johdolla perustettiin yhtiö, jossa John Dalbergin taloudellisiin vaikeuksiin joutuneeseen Pynnikin trikotehtaaseen yhdistettiin kaksi vuotta aiemmin toimintansa aloittaneet The Scotch Tweed Manufacturing Company ja Tampereen trikotehdas O.Y. (Rae s.70-76)

Tehtaan tulipalon jälkeen tehdas siirtyi 1903 Alfred Kordelinin omistukseen, ja vuonna 1904 perustettiin Osakeyhtiö Suomen Trikotehdas Aktiebolag, Suomen Trikoo, joka jatkoi Pynnikin trikotehtaan toimintaa. (Rae s.81, 94-97)

Suomen Trikoolla oli aluksi tuotantotiloja vain Pynnikillä. Vuoden 1919 osakekaupassa yhtiö osti Tampereen Kutomateollisuus Oy:n osake-enemmistön ja sai haltuunsa tämän rakennushistoriaselvityksen kohteena Satamakadulla sijainneen trikotehtaan, johon keskitettiin yhtiön sukkatuotanto. (Rae s.152-154)

Sukkapyörökoneiden ryhmä (Rae s.239)

1.2 Neuleiden tuotanto Satamakadun tontilla alkaa 1905

Tampereen Kutomateollisuus Oy oli alun perin tamperelaisten kauppiaiden perustama, vuonna 1896 toimintansa aloittanut, pieni villaneuleita tuottava yritys. Yritys toimi aluksi vuokrahuoneistossa Hallituskatu 23 pihalla yhden kutomakoneen ja kolmen työntekijän voimin, myöhemmin osoitteessa Läntinen Puistokatu – nyky. Hämeenpuisto – 38. Kysynnän kasvaessa ja kilpailun myötä yrityksen laajentaminen osoittautui välttämättömäksi: Oy Tampereen Villakutomatehdas J. Ruuskanen ja Kumppanit perustettiin 1906 ja ryhdyttiin etsimään sopivaa tonttia tehtaan laajentamiselle. Tehtailija Ruuskasen johdolla yhtiö osti Satamakadun ja Koulukadun (aikaisemmin Kortelahdenkatu) kulmauksen tontin Tupakkatehdas Virginia Oy:lta 55.000 mk:n kauppahintaan. (Rae s.145-147)

Tontille oli rakennettu 1890-luvun luvulla kolme puurakenteista uudisrakennusta rakennusmestari Heikki Tiitolan ja H.A. Toivosen suunnitelmien mukaan. Vuonna 1898 yksi puurakennus muutettiin tupakkatehtaaksi ja pihalle rakennettiin kivirakenteinen höyrykattilahuone V. Heikkilän piirustusten mukaan. 1890-luvun lopun rakennuslupa-

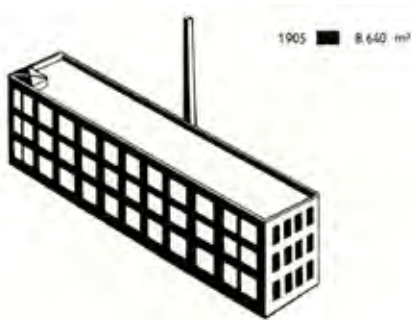
Tehdas ulkoa 1910 (Rae s.151, K. Mäkinen HM 858:159, Vapriikin kuva-arkisto)

Johan Karl August Krook (1860-1935)

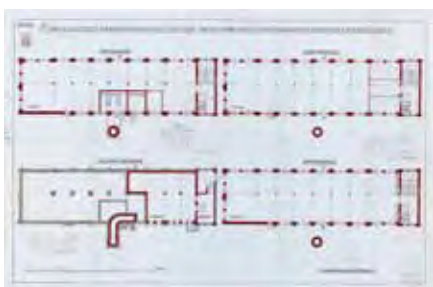
Novgorodissa 1860 syntynyt August Krook valmistui arkkitehdiksi Stuttgartissa 1886.

Krookin huomattavin työ Tampereella on vuonna 1902 valmistunut koulutalo Svenska Samskolan i Tammerfors Satamakadulla sukatehtaan naapurissa Koulukadun toisella puolella. Krook on maininnut talon edustavan modernia goottilaista tyyliä. Sisätiloissa näkyy kuitenkin jo varhainen jugend.

Krookin arkkitehtisuunnitelmista ei löydy tunnistettavia yhtäläisyyksiä, vaan jokainen rakennus oli erilainen. Krook suunnitteli Tampereelle mm. kauppias Blomin talon Kauppakadulle, Kauppaseuran talon Laukontorille ja monia pieniä koristeellisia puurakennuksia. Lähes kaikki Krookin Tampereelle suunnittelemissa rakennuksissa on kuitenkin sittemmin purettu suurempien rakennusten tieltä. (Kivinen s. 24)

Aksonometria ensimmäisestä rakennusvaiheesta (kuvalähde: Rae)

Kuvat yllä: Ote uudisrakennuksen rakennuslupapiirustuksista (A. Krook 7/1906, KaupArk) – ks. piirustusliite 1.

Ylin kuva: asemapiirustus. Tontti on tässä vaiheessa ollut nykyistä pienempi.

Keskellä: pohjapiirustus

Alin kuva: julkisivut Satamakadulle ja Koulukadulle

piirustuksissa tontin numero on ollut 246 – 1900-luvun alun piirustuksissa mainitaan nykyinen tonttinumero 38. (KaupArk)

Välittömästi kaupan jälkeen otettiin Koulukadun varrella sijainnut suuri puurakennus ja samanlainen pihan puolella kutomokäyttöön. Parannuksena aikaisempiin toimitiloihin tupakkatehtaan entiseen konehuoneeseen saatiin oma värjäämö. Vuonna 1905 ryhdyttiin rakentamaan Satamakadun varteen arkkitehti August Krookin piirustusten mukaan ensimmäistä kolmikerroksista tehdasrakennusta tiilestä. Rakennus on säilynyt osana monessa vaiheessa laajennettua nykyistä rakennuskompleksia. Uudisrakennuksen tilavuus oli n. 8.640 m³. (Rae s.147)

Tehtailija Ruuskasen johtaman villakutomotehtaan Venäjän vienti ylitti Suomen Triכון vastaavan vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Vuonna 1911 yhtiön nimi muutettiin Tampereen Kutomateollisuus Oy:ksi. Aluksi tuotteet käsittivät kaulahuiveja, villa- ja urheilupaitoja ja pääliinoja. Myöhemmin tylli- ja pitsi-ikkunaverhoja. Vähitellen tehdas laajennettiin valmistamaan kaikkia villa- ja puuvillatrikootuotteita. Satamakadun uuden tehtaan rakentamisen jälkeen työväen määrä kohosi 150 henkeen. Vuonna 1912 tehtaassa oli kaikkiaan 100 kutoma- ja neulekonetta, työntekijöitä oli 225, joista miehiä 10. Esimiehille tarjottiin palkan lisäksi asunto, lämpö ja valo tehtaan tiloissa. Voimakoneeksi hankittiin 1905 60 hv Diesel-moottori. (Rae s.147-149)

Tontin ensimmäinen kivirakennus

Uudisrakennuksessa oli tehdastiloja kolmessa kerroksessa ja itäpäädyssä kellari (osittain maantasossa – nykyinen nimitys pohjakerros), joka toimi varastona. Itäpäädyn portaikon yhteydessä oli hissi, wc-tiloja ja varasto. Pannuja moottorihuone sijaitsivat 1. kerroksessa. Tehtaan sisäänkäynti oli itäpäädyssä pohjakerrokseen ja sisäpihalta oli yhteys pohjakerrokseen sekä 1. krs:n teknisiin tiloihin. (KaupArk)

Rakennetekniikka

Rakennuksen runkona kantavat tiilistä muuratut ulkoseinät, keskiliinan tuntumassa betonipilaririvi ja teräsbetoninen ylälaattapalkistoväli-pohja. Ulkoseinien tiilimuurissa ilmanvaihtohormit samaan tapaan kuin vuonna 1911 Hämeenkatu 29 pihalle valmistuneessa Julinin pussitehtaassa (suunn. Heikki Tiitola). Sisäänkallistettu tasakattoinen betonilaatan päälle konstruoitu puurakenteinen yläpohja. (KaupArk)

1.3 Ensimmäinen laajennus 1916

Tehdasrakennusta jatkettiin v. 1916 tontin Satamakadun varren koko pituudelta, jolloin rakennuksen tilavuudeksi tuli 10.900 m³. Laajennuksen suunnitteli Birger Federley. Samassa vaiheessa tehtaan tontti laajeni etelään: Oy Pyykin oluttehtaan tontista ostettiin tehtaalle lisätilaa. Tonttijako suoritettiin 15.1.1918. Tehtaan laajennuksella sen tuotantokapasiteetti ja kilpailukyky nousi huomattavasti. (Rae s.150, TiKe)

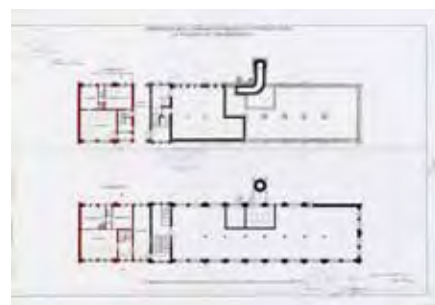
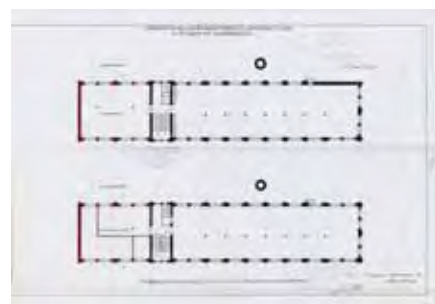
Julkisivu Satamakadulle (B. Federley 5/1916, KaupArk)

Rakennustoimenpiteet

Tehdasrakennuksen laajennus itään yht. 5 kerrosta: pohjakerroksessa myymälä, kirjasto ja varasto, 1. krs:ssa konttori ja isännöitsijän toimisto sekä mallivarasto, 2. ja 3. krs:ssa tehdastiloja. Vanhassa tehdasosassa muutoksia vain pohjakerroksessa, johon tuli porrasyhteys laajennusosasta kellaritasolta (porttikongin alla), hissikuilua jatkettiin alaspäin. (Huom. kerrostasoista on käytetty nykyisiä nimityksiä piirustuksissa olevien nimitysten sijaan.)

Rakennetekniikka

Rakennejärjestelmä sama kuin vanhassa tehtaassa (kantavat muuratut ulkoseinät, keskilinjalla betonipilaririvi ja teräsbetoninen ylälaattapalkistovälipohja). (KaupArk)

Pohjapiirustukset (B. Federley 5/1916, KaupArk) – ks. piirustusliite 2.

Carl Birger Federley (1874-1935)

Birger Federley syntyi 1874 Helsingissä. Hän kävi koulunsa Helsingissä ja valmistui vuonna 1896 arkkitehdiksi Polyteknillisestä opistosta. Federley muutti Tampereelle ja perusti oman toimiston 1898.

Federleyn aktiivinen toiminta niin luovana arkkitehtina kuin kaupungin monissa vaativissa toimitissa näkyy kaupungin historiassa monilla tavoin. Hän oli merkittävä kunnallispoliitikko ja keskeinen henkilö monissa seuroissa ja yhdistyksissä. Hänen voidaan sanoa olleen yksi aikakautensa johtavista vaikuttajista Tampereella.

Vuosisadan alussa Federleyn tyyli oli jugendia, mutta Ensimmäisen maailmansodan jälkeen hän siirtyi klassilliseen tyyliin ja samalla uusiin tehtäviin: liiketalojen ja korkeatasoisten huviloiden tilalle tulivat teollisuusrakennukset ja muun muassa työväen asuinrakennukset.

Federley opetti rakennusoppia Tampereen teknillisessä opistossa ja Teknillisen oppilaitoksessa. Federley teki monia opintomatkoja ulkomaille, ja hänen arkkitehtuurissaan on havaittavissa eurooppalaisia vaikutteita.

Federley suunnitteli Satamakadun ent. sukatehtaan lähistölle myös kulkutautisairaalan ja sen viereisellä tontilla olevan ruotsinkielisen vanhainkodin, joka on nykyisin musiikkiopiston käytössä. (Miettunen) Triכון sukatehdas on Federleyn toimiston viimeisiä suuria töitä. (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998)

1.3.1 Osakekaupalla Suomen Triכון omistukseen 1919

Tehtaan pahimmat kilpailijat olivat Suomen Triכון ja Vasa Yllevarufabrik. Tuotannon laajentuessa ongelmaksi nousivat kasvavat varastot ja heikentyneet ulkomaanmarkkinat. Ensimmäisen maailmansodan aika oli Tampereen Kutomateollisuus Oy:n parhaita vuosia. Sodan puhkeaminen lisäsi nopeasti ulkomaan vientiä. Oma tärkeä osuutensa tehtaan tuotteiden vähittäismyynnissä oli uuteen tehdasrakennukseen heti sen valmistuttua sijoitetulla ajamukaisella myymälällä. (Rae s.150)

Rauhan palattua kevään 1918 tapahtumien jälkeen tehtaan tuotteiden myynti heikkeni ja kilpailu Suomen Triכון kanssa kiristyi. Syksyllä 1919 Tampereen Kutomateollisuus Oy:n osake-enemmistö tuli myyntiin. Suomen Triכון johdokunta päätti kokouksessaan 22.11.1919 ostaa kaikki saatavilla olevat osakkeet. Tampereen Kutomateollisuus Oy:n osake-enemmistö ja samalla päätösvalta yrityksessä siirtyi Suomen Triכון hallintaan. Aluksi Satamakadun tehdas säilytti vanhan nimensä. Muodollisesti yhtiöt yhdistettiin vasta 1.1.1928, jolloin Tampereen Kutomateollisuus Oy:n loputkin osakkeet siirtyivät Suomen Triכון omistukseen ja yritys lopetettiin. (Rae s.150-154)

Välittömästi osakekaupan jälkeen 1919 aloitettiin eri tuotteiden valmistusta keskittämään eri tehtaisiin. Satamakadun tehdasrakennukseen siirrettiin kakki sukakoneet. Kiinteistö erikoistui sukien ja pielusten päällysten valmistamiseen kun varsinaisen trikootuotteiden valmistus ja ompelimo sijoitettiin Pyynikille. Tuotantoa keskittämällä ja yhtenäistämällä tehostettiin valmistusprosessia. (Rae s.154)

1919 sukatehtaaseen sijoitettiin ensimmäiset Suomeen hankitut saksalaiset Cotton-koneet, joissa valmistettiin säären muodon mukaisia naisten sukia. Vuoden kuluttua hankittiin ensimmäiset amerikkalaiset Scott & Williamsin tehtaan valmistamat pyörösukkakoneet, jotka syrjäyttivätkin vuosien kuluessa englantilaiset ja saksalaiset pyörösukkakoneet. (Rae s.154)

Yritystoston jälkeen Suomen Triכון Pyynikillä sijainnut myymälä lopetettiin ja vähittäismyynti siirrettiin Satamakadulle. Samoin Suomen Triכון pääkonttori siirrettiin Pyynikiltä Satamakadun tehtaan konttorin yhteyteen, johon siirrettiin myös toimitusjohtajan huone. (Rae s.156-157)

1.4 Sukkatehtaan suuret laajennushankkeet 1926-34

Vuonna 1926 arkkitehti Birger Federley laati suunnitelman koko laajennetun tehdastontin ympäri rakennettavalle rakennukselle. Sukkatehtaan tontin no. 38 laajennuksia varten eteläsivulta Oy Pyyntikin oluttehtaan tontista no. 40 oli ostettu lisätilaa (kiinteistörekisteritietojen mukaan tontin mitta 28.8.1922). Katusivuilta rakennus suunniteltiin kuusikerroksiseksi, tontin etelä- ja itärajalta seitsemänkerroksiseksi. Mittava rakennusohjelma toteutettiin vaiheittain. (Rae s.158) Tästä vuoden 1926 kokonaissuunnitelmasta ei ole tallennettu kaupunginarkistoon piirustusaineistoa, mutta vuoden 1928 Birger Federleyn rakennuslupapiirustuksissa tontti on esitetty rakennettavaksi täyteen.

1.4.1 Ensimmäinen laajennusvaihe 1926-27

Laajennussuunnitelman ensimmäinen rakennusvaihe toteutettiin 1926-27. Satamakadun puoleinen osa korotettiin täyteen kuudenkerroksen korkeuteensa ja rakennettiin uusi itäsiipi. Laajennuksen rakennustilavuus oli huomattavan suuri 12.250 m³, mutta tehdaspinta-alaa saatiin vain 2120 m², koska laajennus käsitti tuotantotilojen lisäksi kaksi isoa porraskäytävää ja värjäämön, joka kahden kerroksen korkuisena oli korkeimmalta kohdaltaan valokaappeineen 12 m korkea. Laajennuksen kellarikerrokseen sijoitettiin

Tehdas ulkoa 1930-luvulla (Rae s.155)

Aksonometria tehtaasta 1920- ja 30-lukujen laajennushankkeiden jälkeen (kuvalähde: Rae)

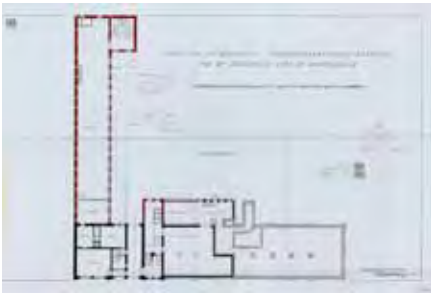
lankavarasto, rautavarasto, paja, osa valmistevarastoa ja puusepänhuone. Pohjakerrokseen tuli valmistevarasto ja myymälä. Ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin pakkaamo ja konttorihuoneisto ja näiden yläpuolelle toiseen kerrokseen viimeistelyosasto. Kolmannen kerroksen itäpäässä oli puolivalmisteiden varasto, tarkastus- ja parsimaosastot. Porraskäytävästä länteen sijaitseva 40 m pituinen työsalin oli kokonaan pyörökoneosaston käytössä.

Vuoden 1927 muutostöiden yhteydessä poistettiin käytöstä tehtaan vanha diesel-moottorivoimakone ja voimansiirtoon liittyvät suuret toimintaa häiritsevät laitteet. Käyttövoima otettiin tästä lähtien kaupungin sähkölaitoksesta voimavirtana, joka johdettiin tehtaan oman muuntajan kautta työsalien sähkömoottoreihin. (Rae s.158-159)

Rakennustoimenpiteet

Vanha tehdas

Vanhaa tehdasrakennusta korotettiin kahdella kerroksella ja harjakattoisella ullakolla. Rakennuksen itäpäähän tuli kahden kerroksen korkuinen värjäämö, muualle avointa tehdastilaa. Korotusta varten rakennettiin vanhan tehdasrakennuksen kylkeen sisäpihan puolelle uusi porrashuone, jolloin vanha Satamakadun puoleinen porrashuone poistettiin käytöstä ja sen paikalle tehtiin välipohjat viereisten kerrosten tasoon. Satamakadun julkisivun porrashuoneen ikkunoita siirrettiin ylöspäin uusien lattiatasojen mukaisiksi – julkisivun muiden ikkunoiden tasoon.

Kuvat yllä: ote rakennuslupapaperustuksista (B. Federley 7/1926, KaupArk) – ks. piirustusliite 3.

Ylin kuva: pohjapiirustus, pohjakerros

Keskellä: leikkaus ja pihajulkisivu länteen

Alin kuva: julkisivu Satamakadulle

Uudisosat

Rakennettiin uusi kapearunkoinen itäsiipi, joka koillisnurkassa oli uuden värjäämön korkuinen ja eteläpäästään matalampi. Itäsiiven eteläpäädyssä eli tontin kaakkoisnurkassa oli porrashuone. Siipeen tuli myymälälle lisätilaa, pajoja ja verstaiteja, varastoja, toimistohuoneita ja tehdastilaa.

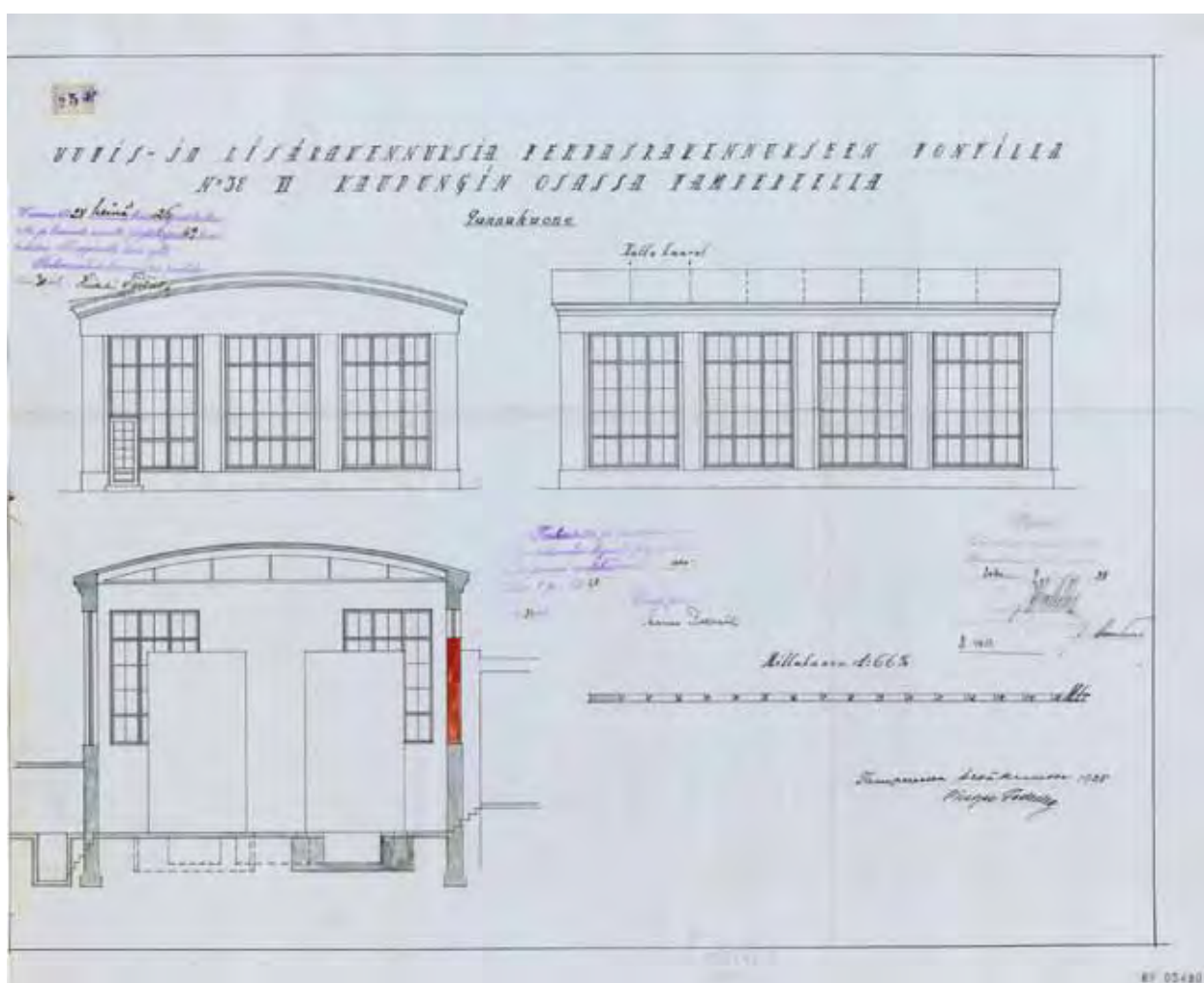
Muut rakennukset

Laajennuksen myötä pihan kolme puurakennusta (varasto, talli ja makasiini) ja kivirakenteinen paja (entinen höyrykattilahuone/ värjäämö) purettiin, Koulukadun puoleinen puurakennus säilyi tehtaan käytössä. Tontin laajentamisen mukana tuli Pyynikin oluttehtaan tontilla ollut puinen asuinrakennus. Vuodelta 1923 on suunnitelma sisäpihal- le tehdasrakennuksen kylkeen rakennettavasta uudesta pannuhuoneesta ja halkovarastosta – suunnitelma on al- lekirjoittamaton, mutta mahdollisesti tehty Federleyn toi- mistossa. Pannuhuone näkyy rakennettuna vuoden 1926

suunnitelmissa. – Sittenmin vanha pannuhuone on jäänyt tehtaan Satamakadun puoleisen siiven laajennusten alle.

Rakennetekniikka

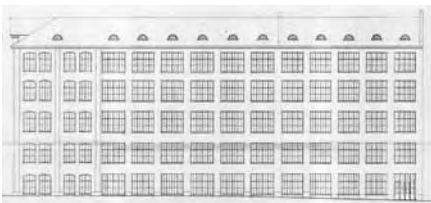
Korotusosassa kantavat tiilistä muuratut ulkoseinät, betonipilaririvi ja teräsbetoninen ylälaatta-palkistovälipohja. Porrashuoneessa kantavat tiilimuuratut seinät. Itäsiivessä kantavat teräsbetonipilarit ulkoseinillä ja ylälaatta-palkistovälipohja, ulkoseinät muuratut. Kapean rakennusrungon sisällä ei ole kantavia pilarilinjoja.

1.4.2 Toinen laajennusvaihe 1928-29

Koulukadulle rakennettiin 26 m pituinen uusin tehdasrakennus muiden rakennusten korkeuteen. Tehtaan höyrytarpeen kasvaessa vanha höyryaseman kapasiteetti ei riittänyt. Pihamaalle rakennettiin uusi höyrykattilalaitos. Sinne asennettiin Kone ja Silta Oy:n toimittama Babcock-Willcox ketjuarinakattila. Uusi höyrykeskus valmistui vuoden 1929 alussa, muu rakennustyö kesällä samana vuonna.

Pannuhuoneen julkisivut ja leikkaus
(B. Federley 6/1928, KaupArk)

Kaksi ylintä kuvaa: ote rakennuslupapiirustuksista (B. Federley 6/1928, KaupArk). – ks. piirustusliite 4.

Ylin kuva: pohjapiirustus, pohjakerros

Keskellä: julkisivu Koulukadulle vuoden 1928 suunnitelmasta. Koulukadun puoleisesta laajennussiivestä toteutettiin vain noin puolet tässä vaiheessa.

Alin kuva: Toteutunut julkisivu Koulukadulle (P. Tiitola 7/1934, KaupArk). – ks. piirustusliite 5. Koulukadun puoleinen laajennussiipi rakennettiin valmiiksi 1934. Piirustuksessa näkyy purkuviivalla 1929 valmistuneen laajennusosan pääty.

Laajennus pihan alle sijoitettuine polttoainesäiliöineen käsitti yhteensä 19.360 m³, pinta-ala 4.120 m². Rakennustyön urakoi Tähtinen&Sola Oy:n rakennustoimisto.

Koulukadun siiven pohjakerrokseen sijoitettiin lankavarasto, puolaamolle tuli lisätilaa lankavaraston yläpuoliseen työsalin. Toiseen kerrokseen siirrettiin Cotton-koneet. Kolmas ja myöhemmin neljäs kerros varattiin käytettäväksi vastaisuudessa samanlaisten koneiden sijoitteluun. Ylimpään kerrokseen sijoitettiin pyörösukkaosasto. Vanhan tehdasosan toiseen kerrokseen tuli talvitavaran eli villasukkien viimeistelyosasto, kolmanteen parsimo ja tarkastusosasto, neljänteen värjäämön ohella puolivalmisteosasto eli välivarasto. Ylimpään viidenteen kerrokseen sijoitettiin ketlaus- eli saumaosastot. (Rae s.160)

Laajennusten valmistuttua sukkatehtaan valmistuskapasiteetti ylitti monin verroin kysynnän, joka oli romahtanut maailmanlaajuisen pulakauden myötä. Muutaman vuoden kuluttua kuitenkin kysyntä elpyi ja kolmekymmenluvun keskivaihe ja loppu olivat yrityksen toiminnan tuloksellisinta aikaa. (Rae s.161)

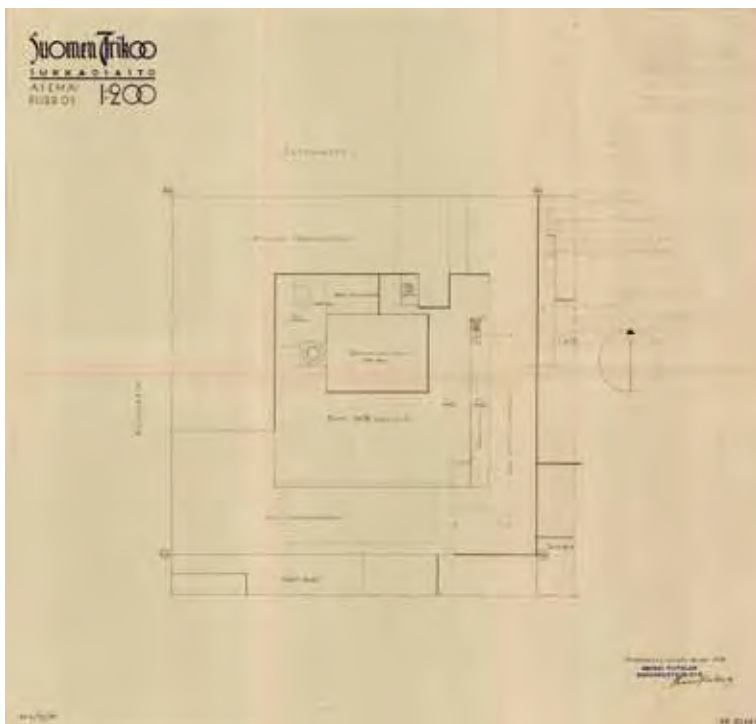
Rakennustoimenpiteet

Rakennuspiirustusten esittämää suunnitelmaa ei toteutettu kokonaisuudessaan. Täysikorkuisesta länsisiivestä toteutettiin hieman yli puolet. Sisäpihalle rakennettiin uusi pannuhuone. Pannuhuoneen lisäksi sisäpihalle suunniteltiin koko pihan laajuinen kansi, jonka alla sijaitsevat polttoainetarasto. Kannesta rakennettiin ilmeisesti vain osa, ja se tehtiin valmiiksi vuoden 1934 laajennusten yhteydessä. Rakennuksen luoteiskulmaan tuli uusi hissi. Länsisiiven ikkuna-aukot tehtiin suorakulmaisiksi.

Rakennetekniikka

Länsisiivessä ulkoseinillä kantavat betonipilarit, joiden väleissä ikkunat, sisärungossa kaksi kantavaa pitkittäistä pilarilinjaa. Pannuhuoneessa tiilimuurauksella täytetty teräsbetonipilari-palkkirakenne. Kaareva katto valettu betonista vetoteräksin vahvistetun kaarevan betonipalkiston varaan. (KaupArk)

Asemapiirustus 1934 (P. Tiitola 7/1934, KaupArk). Tontti rakennettiin kaikilta sivuiltaan täyteen. – ks. piirustusliite 5.

1.4.3 Laajennus 1934

Birger Federley'n vuoden 1926 laajennussuunnitelman viimeinen vaihe toteutettiin 1934-35. Toteutussuunnitelma laadittiin Heikki Tiitolan rakennustoimistossa. Tontti rakennettiin kaikilta neljältä sivulta täyteen korkeuteen. Lisätiloja saatiin noin 22.100 m³, pinta-alaa 5.200 m². Tehdastilojen lisäys oli yli 50%. (Rae s.195-196)

Saumasukkien neulekoneet, eli Cotton-koneet, saivat lisää tilaa. Valmisteverasto, pakkaamo ja viimeistämö sijoituivat uuteen eteläsiipeen omiin kerroksiinsa. Värjäämöä oli laajennettava. Se sai käyttöönsä itäsiipeä korottaen hankitut uudet tilat. Kattilalaitosta laajennettiin ja hankittiin toinen entisen kokoinen Kone ja Silta Oy:n valmistama höyrykattila. Vanhin varakattila hävitettiin. Sähkötarpeen turvaamiseksi hankittiin uusi muuntaja. Sähkötyöt suoritti Havulinnan Sähköliike Oy.

Työolot tehtaalla paranivat. Suuret ikkunat lisäsivät saleissa valoa ja väljemmät tilat mukavuutta. Värjäämöprosessin koneellistuttua täysin työskentely tilassa muuttui yhtä terveelliseksi kuin muissa tehtaan tiloissa. (Rae s.198)

Insinööriosasto sai omat tilat pääkonttorin yläpuolella oleviin, aikaisemmin viimeistelyosaston käytössä oleviin tiloihin. Samalla insinööriosasto yhdistettiin pääkonttoriin porraskäytävin.

Heikki Tiitolan rakennustoimisto

Rakennusmestari Heikki Tiitola on piirtänyt ja rakentanut Tampereelle lukusia taloja, ja hänen toimintansa ulottui myös Tampereen ulkopuolelle.

Tiitolan rakennustoimisto oli erikoistunut nimenomaan suunnitteluun. Suunnittelutöiden kirjo oli laaja – pienistä asuintaloista suuriin julkisiin rakennuksiin. Tiitola noudatteli valppaasti eri kausien tyylioppeita ja myös yhdisteli niitä huolettomasti. Tämä näkyy esimerkiksi sosiaalivirastotaloa vastapäätä sijaitsevassa Koulukatu 16:n suuresta kivisestä asuinrakennuksesta vuodelta 1906. (Kivinen s. 28)

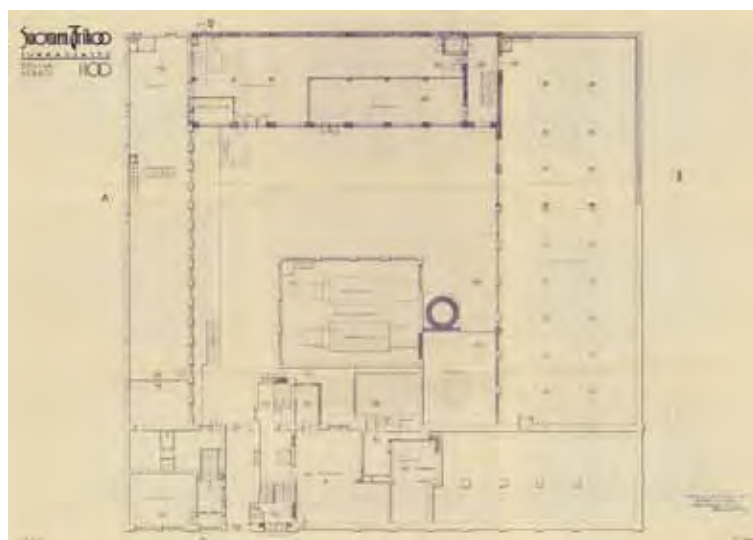
Sosiaalivirastotalon 1930-luvun hankkeessa Tiitolan rakennustoimiston roolina oli laatia toteutussuunnitelmat Federley'n kokonaisu suunnitelman viimeisen vaiheen toteuttamiseksi.

Rakennustoimenpiteet

Tontti täydennettiin umpikortteliksi länsi- ja eteläsivuilta, itäsiipi korotettiin täysikorkuiseksi. Kaakkoisnurkan porrashuone purettiin, ja lounaisnurkkaan tuli uusi porrashuone ja hissi. Satamakadun julkisivuun tehtiin kahden parioven levyinen uusi pääovi vanhimman tehdasosan itäpäähän porttikongin viereen. Koulukadun sivun eteläpäähän puhkaistiin katutasoon ovet uudelle varauloskäytävälle. Pannuhuoneen viereen rakennettiin autotalli. Vanha savupiippu purettiin. Pihakansi rakennettiin valmiiksi, itäsiiven alin kerros jäi kannen alapuolelle syvennykseen (nykyisin kellarikäytävä). Etelä- ja itäsiivujen ikkuna-aukotus: kapeat pystysuuntaiset aukot melko tiheässä (palomuuuri), muu ikkuna-aukotus noudattelee vanhempien rakennuksen osien aukotuksen muotoa. Koulukadun julkisivun kaikki ikkunat on tehty suorakulmaisiksi poiketen Federleyn 1928 suunnitelmasta, jossa pääty oli suunniteltu symmetriseksi pohjoispäädyn vanhimman rakennuksen osan kanssa kaariikkunoneen.

Rakennetekniikka

Kantavana rakenteena tiilimuurauksella ulkopuolelta ympäröidyt kantavat betonipilarit ulkoseinillä. Rakennuksen eteläisessä osassa yksi kantava pilarilinja, länsisiivessä kaksi pilarilinjaa kuten aiemmin rakennetussa osassa. Ilmanvaihtohormit ulkomuurissa. (KaupArk)

Pohjapiirustus, pohjakerros (P. Tiitola 7/1934, KaupArk). – ks. piirustusliite 5.

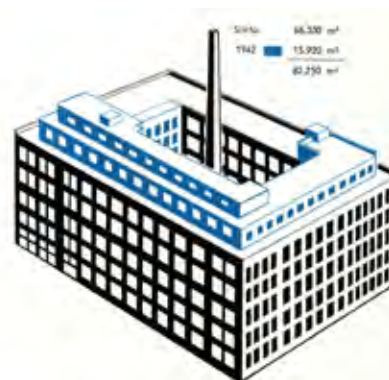

1.5 Sota-ajan laajennushankkeet 1942-44

Huolimatta ajoittaisesta raaka-aine- ja työvoimapulasta trikootuotteiden kysyntä sota-aikana oli suuri. Sukkatehtaan kapasiteetin lisääminen osoittautui välttämättömäksi. Aluksi vaikutti siltä, että Sukkatehtaan valmiiksi rakennettu tontti oli täysi eikä laajennusmahdollisuuksia ollut. Monien valmistavien suunnitelmien ja useiden vaihtoehtojen jälkeen annettiin insinööri Veikko Kalliolle tehtäväksi laajennuspiirustusten laatiminen vuonna 1940. Asemakaava-arkkitehti E. Kaalamon ja rakennustarkastajan arkkitehti Pauli Laaksosen kanssa käytyjen pitkien viranomaisneuvottelujen jälkeen laaditut suunnitelmat hyväksyttiin ja rakennustyöt aloitettiin keväällä 1942. Yhtiö joutui maksamaan kaupungille erilliskorvauksen myönneystä lisärakentamiskorkeudesta.

Rakennustyössä levitettiin tehtaan itäistä ja Satamakadun puoleista siipeä pihan puolelta koko rakennuksen korkeudelta noin 4 metriä siten, että vanha ulkoseinälinja jäi kokonaan rakennuksen sisään ja työsalit vastaavasti levenivät. Lokakuussa 1944 aloitettiin katujen vastaisten peltikatolla päällystettyjen ullakoiden korottaminen kahdella ullakkokerroksella rakennuspiirustusten valmistuttua. Ylimpien kerrosten kadunpuoleiset seinät vedet-

Kuva vuodelta 1956 (Helen s.127, Tampereen museoiden kuva-arkisto)

Aksonometria tehtaasta 1940-luvun laajennustöiden jälkeen (lähde: Rae)

Veikko Kallio
1897-1978)

Rakennusinsinööri Veikko Kallio työskenteli valmistuttuaan vuosina 1916-1926 opettajana arkkitehti Birger Federleyn toimistossa. Federley toimi Suomen Triכון tehtaiden arkkitehtina 1920-luvun molemmin puolin, jolloin hän loi perustan tehtaiden yksinkertaisen selkeälle julkisivuarkkitehtuurille. Federleyn oppipoika Kallio omaksui tehtaiden suunnittelussa käytännöllisen koreilemattoman tyylin, jota voidaan tässä yhteydessä kutsua teollisuusfunktionalismiksi.

Kallio suunnitteli suuren osan myös Suomen Triכון Pyynikin tehdasalueen rakennuskannasta.

tiin julkisivusta sisään. Satamakadun ullakkokerrokseen tuli työntekijöiden ruokala ja keittiö. Muut ullakon lisätilat käytettiin varastoina. Rakennustyön valmistuttua sukka-tehtaan kuutiotilavuus oli n. 75.000 m³, tehdaspinta-ala n. 18.000 m². Monumentaalinen tehdaskompleksi nousi kahdeksankerroksen korkeuteen, minkä lisäksi itäisessä ja eteläisessä siivessä oli kellarikerros. Sukkatehtaan tontti oli tehokkaimmin rakennettu korttelineljännes koko kaupungissa. (Rae s.238-240)

Rakennustoimenpiteet

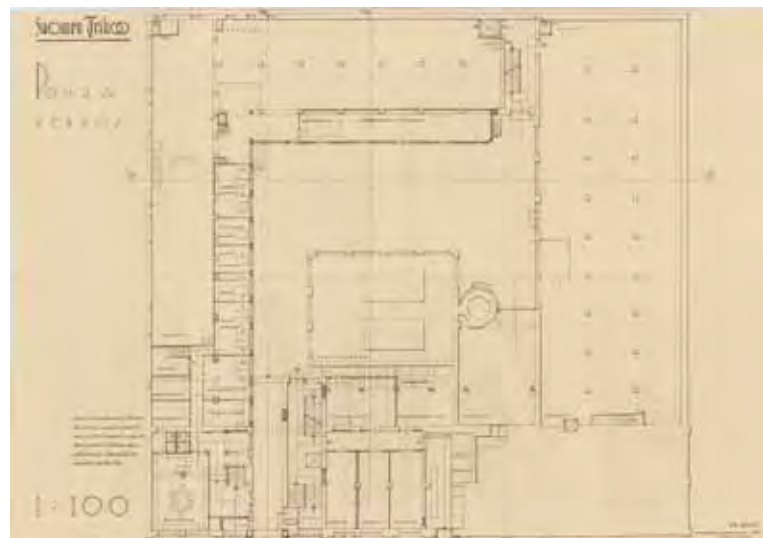
1942:

Laajennus tontin sisäpihalle pohjois- ja itäsivuilla täysikorkuisena. Eteläisivulle oli sisäpihan puolelle suunniteltu kerroksen korkuinen kivirakenteinen lautavarasto, joka ilmeisesti toteutettiin vain katoksena, joka purettiin vuoden 1966 muutoksissa.

Itäsiiven pihanpuoleiset ikkunat tehtiin suuremmiksi kuin aiemmin, joten ikkunapinta-ala ja valoisuus lisääntyivät. Vanhasta ulkoseinästä säästettiin vain kantavat betonipilarit. Kellariin tuli työntekijöiden pukutiloja, ruokailuhuone ja varastoja. Pohjakerroksen myymälä lopetettiin, tiiliväliseinät purettiin, mallihuoneen keskelle jäänyt kantava pilari korvattiin pyöreällä. Itäsiipeen tuli toimistotiloja. Pilarivälejä oli suunniteltu harvennettavaksi poistamalla neljä kantavaa pilaria ja vahvistamalla säilytettäviä mantteloimalla ne pyöreiksi. Vuoden 1966 piirustuksista näkyy kuitenkin, ettei pilareita poistettu.

Pohjoissivun laajennukseen tehtiin 1. ja 4. kerrokseen

Pohjapiirustus, pohjakerros (V. Kallio 2/1942, KaupArk). – ks. piirustusliite 6.

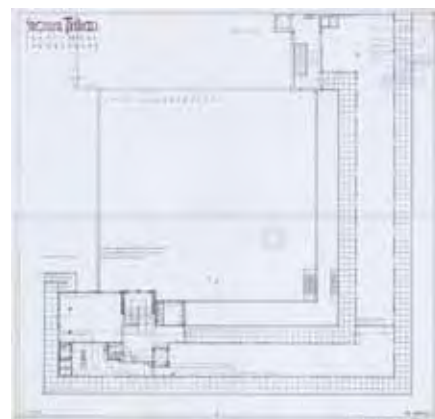

ruokailutiloja ja muihin kerroksiin tehdassaleja. Korkea värjäämökerros pohjois- ja itäisivuilla jaettiin kahdeksi kerrokseksi rakentamalla uusi välipohja. Itäisivulla kolmannen kerroksen välipohja laskettiin samaan tasoon muun kerroksen kanssa.

Pohjois- ja länsisivujen harjakattoiset ullakot purettiin ja niiden tilalle suunniteltiin kaksi porrastettua tasakattoista ullakkokerrosta varastokäyttöön. 1942 rakennettiin alempi ullakkokerros kokonaisuudessaan (Satamakadun puolelle tällöin pyöreät pilarit, Koulukadun puolelle neliömuotoiset) ja ylempi ullakkokerros pohjoissivulle. Ullakoille tuli kantavat betoniulkoseinät ja kaksi kantavaa pilarilinjaa rungon sisäpuolelle. Suunnitelmissa esiintyvää ylempää ullakkokerrosta ei ilmeisesti toteutettu Koulukadun puolelle. Satamakadun julkisivun porttikongia levennettiin, pääsisäänkäynnin ovia suurennettiin, portinvartijankoppia kasvatettiin ja kellariin tehtiin ikkunat. (KaupArk)

1944:

Porttikongin viereisen porrashuoneen hissi siirrettiin porrashuoneesta lännenpuoleisten tehdassalien puolelle. Kumpaakin ullakkokerrosta laajennettiin koillisnurkassa pihan puolelle porrashuoneen molemmin puolin. Alemmassa kerroksessa kantavat väliseinät purettiin ja korvattiin kolmella pyöreällä pilarilla. Pohjoissivun ylempään ullakkokerrokseen tuli henkilökunnan ruokala ja keittiö. Alempia kerroksia pienempi ullakon porrashuone laajennettiin täysikokoiseksi, ikkunoita suurennettiin. Ullakkokerrosten katot muutettiin kaareviksi, alemman ullakkokerroksen tasakatto henkilökuntaruokalan terassiksi. Kaareva katto rakennettiin betonista kaarevien betonipalkkien varaan. (KaupArk)

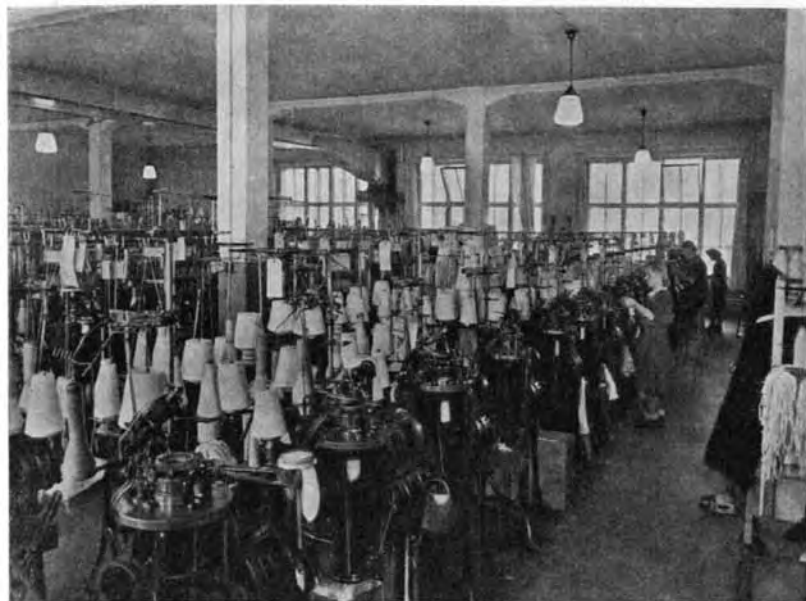
Pohjapiirustus, ylin ullakkokerros (V. Kallio 8/1942, KaupArk). – ks. piirustusliite 7.

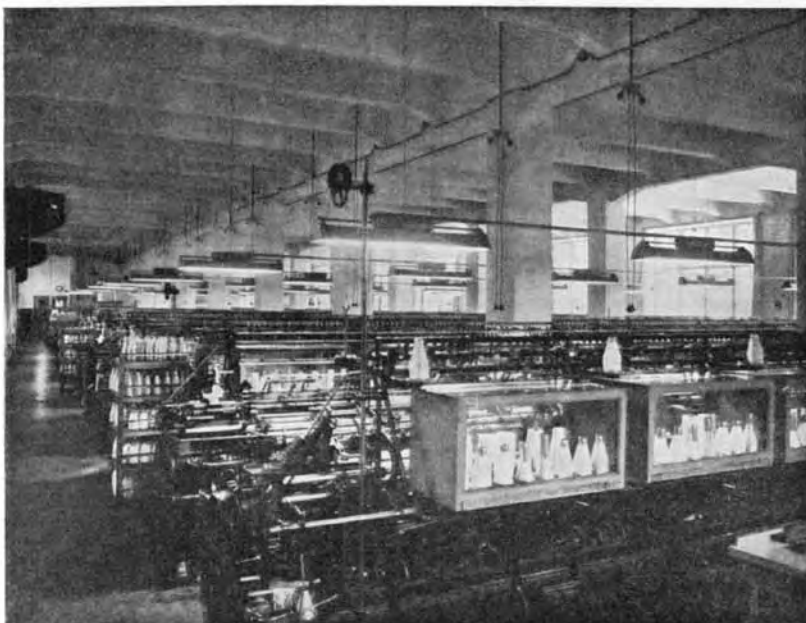
Ylimmän kerroksen ruokasali (Rae s.266)

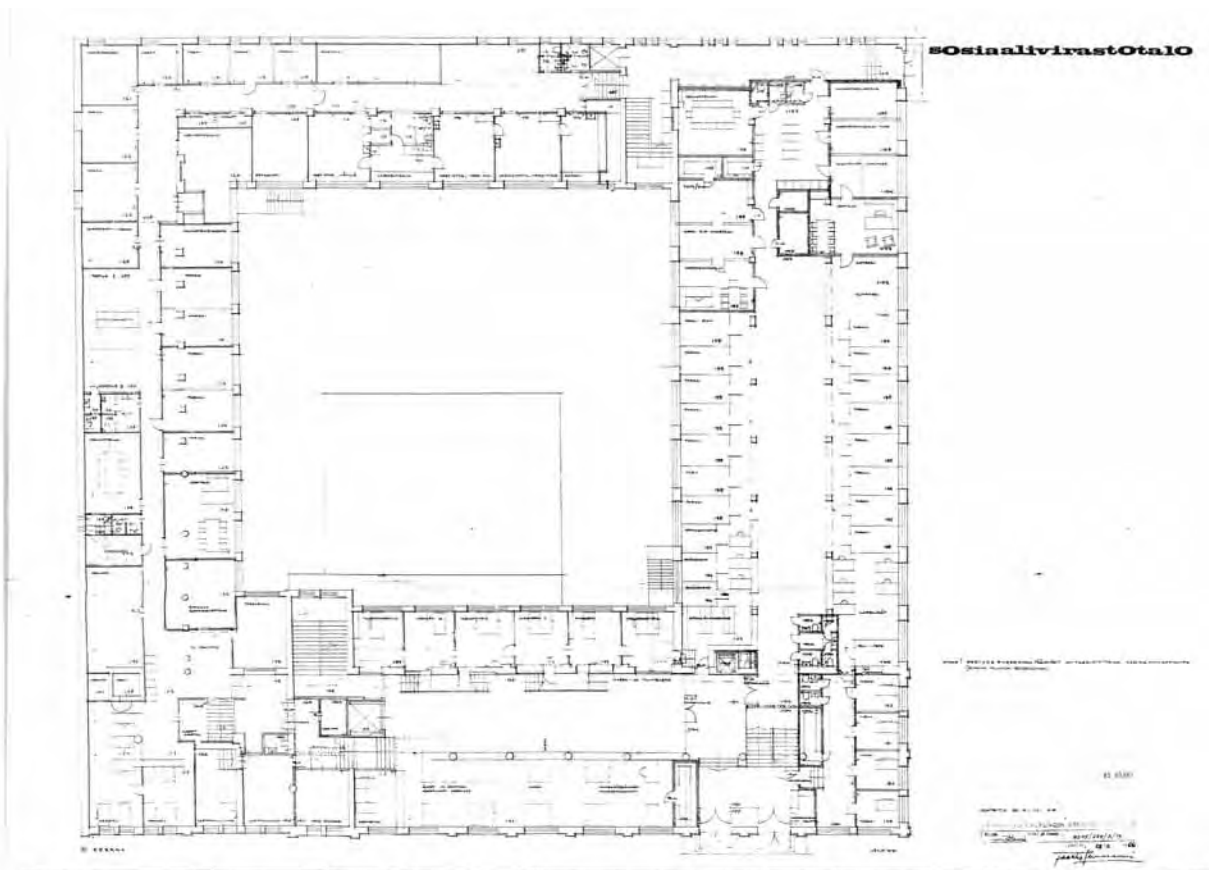
Ketlaamo (Rae s.242)

Sukkapyörökoneiden ryhmä
(Rae s.239)

Cotton-konesali (Rae s.241)

1.6 Muutos sosiaalivirastotaloksi 1966

Satamakadun sukkatehtaan toiminta loppui 1965. Suomen trikoo keskitti täysin automatisoidun sukkatuotannon Pyynikin ja Onkiniemen tehtaille. Tampereen kaupunki osti kiinteistön ja alkoi sijoittaa tiloihin sosiaali- ja terveyspalvelujen toimisto- ja vastaanottotiloja sekä opetustoimintaa.

Muutostyöt suunniteltiin kaupungin omana virkatyönä (suunn. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto, Teuvo Viitanen). Saneerauksen toteutti rakennusliike Veikko Matikainen Oy. (Helen s.127)

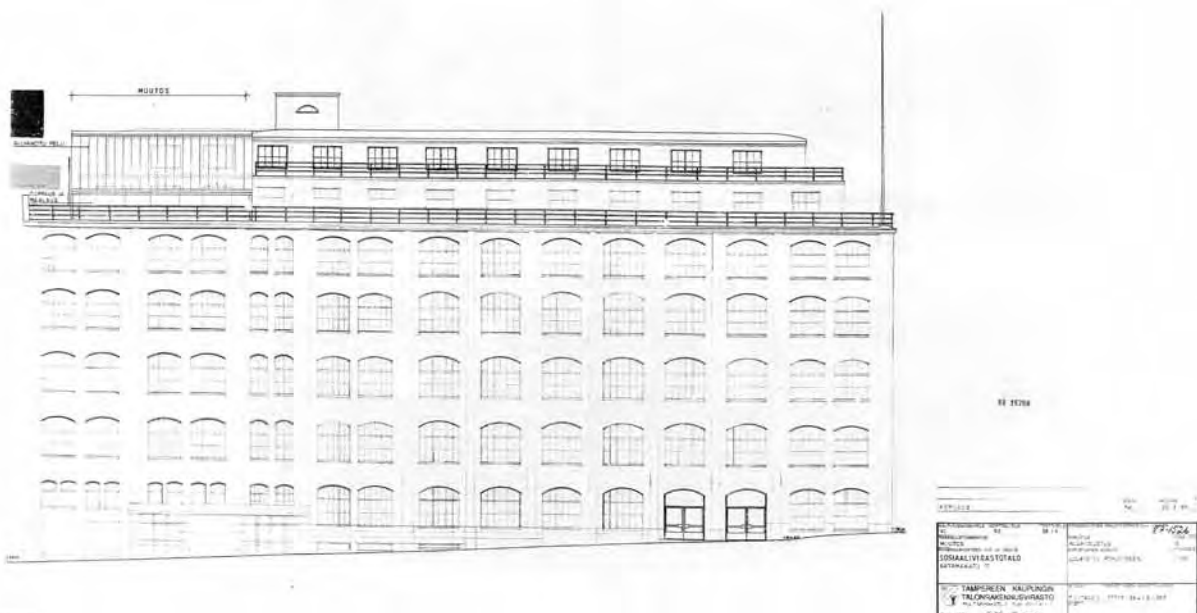
Näkyvänä merkinä uudesta kaupunkilaisia palvelevasta toiminnasta avattiin Satamakadun julkisivun länsipäähän uusi sisäänkäynti, joka johti avaraan vastaanottohalliin ja uuteen portaikkoon, joka yhdisti vain kolme alinta kerrosta toisiinsa. Muutokset toteutettiin 1960-luvun rakennustapaan ja ovat edelleen tunnistettavissa kiinteistössä. Tehdassalit otettiin käyttöön sijoittamalla niihin opetustiloja ja toimistoja. Mm. ammattikoulun sähköasennuslinja ja teknillisen korkeakoulun sähkötekniikan laitos ovat toimineet Satamakadulla. Pala palalta entiset tehdastilat kopitettiin pieniksi toimistohuoneiksi kevyillä väliseinillä. Kantaviin rakenteisiin tehtiin vain paikallisia vähäisiä muutoksia. Entinen yhtä valmistusprosessia palveleva tuotantoraken-

Pohjapiirustus, 1. kerros (Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 2/1966, RakVa). – ks. piirustusliite 8.

nus pirstaloitui monen eri toimijan käyttöön.

Rakennustoimenpiteet

Satamakadun puolelle länsipäätyyn tehtiin uusi sisäänkäynti – kaksi ikkuna-aukkoa muutettiin kaksiksi parioviksi – ja portaikko. Virastotalo liittyi kaukolämpöön – kellarikerrokseen tuli lämmönjakuhuone. 1906 rakennetun tehdasosan länsipäädyn kellari rakennettiin käyttötilaksi ja sinne sijoitettiin arkisto-, varasto ja vaatelilaa. Länsisiiven pohjakerros muutettiin autotalleiksi ja -korjaamotiloiksi. Aulatilat pilarit muutettiin pyöreiksi. Tehdassalien kopittaminen toimisto-, vastaanotto- ja opetustiloiksi käynnistyi. (KaupArk)

Julkisivu Satamakadulle 1987 (Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto 12/1987, RakVa). – ks. piirustusliite 9.

1.7 Myöhemmät muutokset

Entisen sukkatehtaan tiloja on muutettu jatkuvasti vaihtuvien käyttäjien tarpeeseen. Vuonna 1987 rakennettiin alempaan ullakkokerrokseen Satamakadun puoleisen siiven itäpäätyyn kahden kerroksen korkuinen auditorio. Auditorion ulkoseinät kasvoivat jonkin verran paikalta puretun ullakko-osan vanhojen ulkoseinien rajaamaa tilaa suuremmaksi. Saman Satamakadun puoleisen siiven länsipuolelle ylempään ullakkokerrokseen rakennettiin saunasasto. Entinen ulkoterassi sisäpihan puolella muutettiin ikkunalasituksella sisätilaksi. Luoteisnurkan ilmanvaihtokonehuonetta suurennettiin. Lounaisnurkkaan tuli uusi ilmanvaihtokonehuone. Sisäpihan hätäpoistumistieportaakkaakkois- ja luoteiskulmissa poistettiin. (KaupArk)

Koulukadun suuntaisen rakennussiiven pohjakerrokseen on rakennettu ruokala valmistuskeittiöineen.

Jossain vaiheessa vuoden 1966 jälkeen itäsivun pohjoispäättyyn on lisätty kuusi pystyriiviä ikkunoita. (KaupArk)

Satamakadun julkisivun länsipäädyn pariovista toinen on muutettu takaisin ikkunaksi vuoden 1987 jälkeen.

1.8 Yhteenveto

Seuraavilla sivuilla esitetään yhteenvetona sosiaalivirastotalon rakennusvaiheet Suomen Trikoon 50-vuotishistoriateoksen liitteenä olleilla aksonometrisilla havainnekaavioilla (lähde Raevuori) ja suunnitelmapiirustuksilla (lähde Tampereen kaupunginarkisto, rakennusvalvonnan rakennuslupapiirustusarkisto ja Tilakeskus). Suunnitelmapiirustuksissa esitetään päällekkäin eri vaiheiden asemapiirustukset, pääjulkisivut Satamakadulle ja Koulukadulle sekä leikkaus ja pihajulkisivu länteen. Piirustusarkistoeselvityksen ja Suomen Trikoon 1953 julkaisun kirjan havainnepiirustusten sisällössä on joitain ristiriitoja koskien rakennusvaiheita 1926-1934. Aksonometrioita tuleekin tarkastella pääpiirteisesti.

Yhteenveto rakennusvaiheista – julkisivu Satamakadulle ja rakennuksen pohjakerros

Nykytilannejulkisivu Satamakadulle. Eri rakennusvaiheisiin ajoittuvat osat esitetty seuraavilla väreillä:

■	1906
■	1916
■	1926
■	1942
■	1987

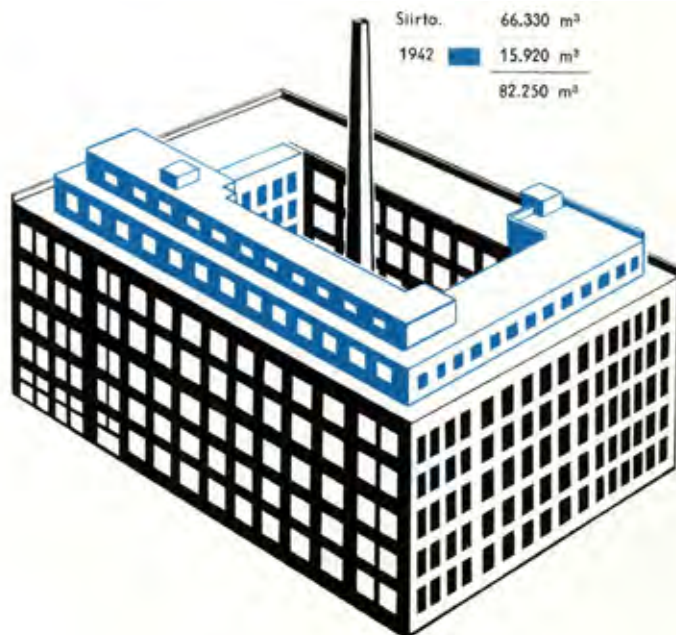
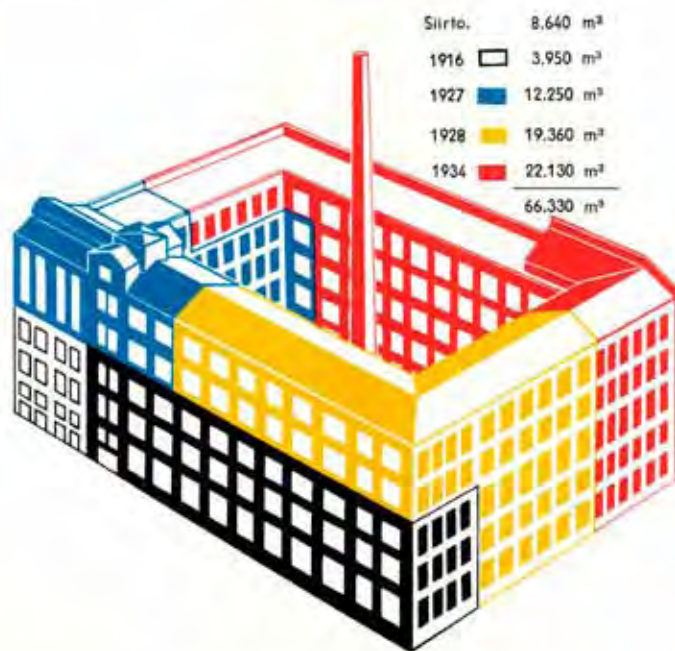
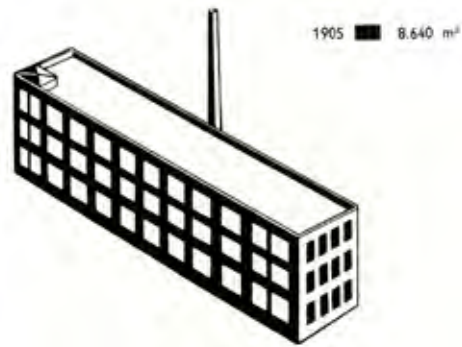
Pohjakerros, nykytilannepohjapiirustus. Eri rakennusvaiheisiin ajoittuvat rakenteet ja osat esitetty seuraavilla väreillä:

■	1906
■	1916
■	1926
■	1928
■	1934
■	1942

Rakennusvaihetarkastelu suuremmassa koossa sivulla 54.

Aksonometriat

Suomen Trikoon Satamakadun sukatehtaan rakennusvaiheet vuoteen 1953 asti Suomen Trikoon 50-vuotishistoriateoksen liitteenä olleilla aksionometrisilla havainnekaavioilla esitettynä. Kaavioissa tehdas on kuvattu ylhäältä luoteen suunnasta. (lähde Raevuori)

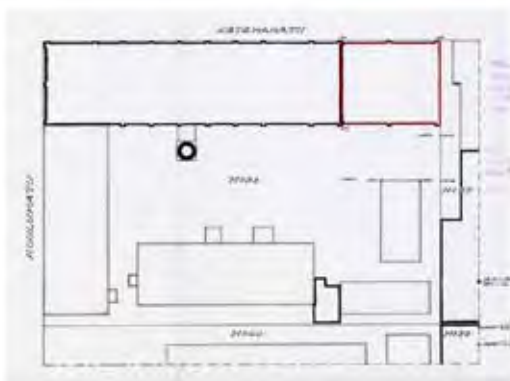
Asemapiirustukset

Rakennusvaiheet rakennuslupapiirustusten perusteella, ei mittakaavassa. (KaupArk)
Vertailusta puuttuvat vuoden 1987 auditorio-
laajennus ja ilmastointikonehuonemuutok-
set. Vuosiluku on arkkitehtisuunnitelmien
allekirjoittamisvuosi.

1906

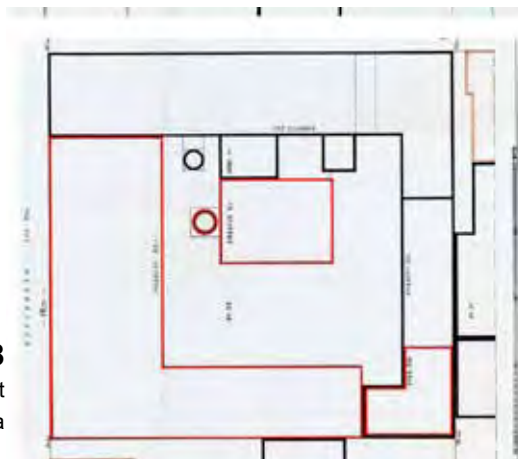
1916

1926

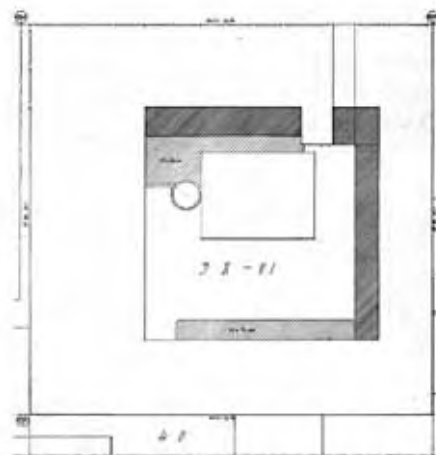
1928
osittain toteutunut
suunnitelma

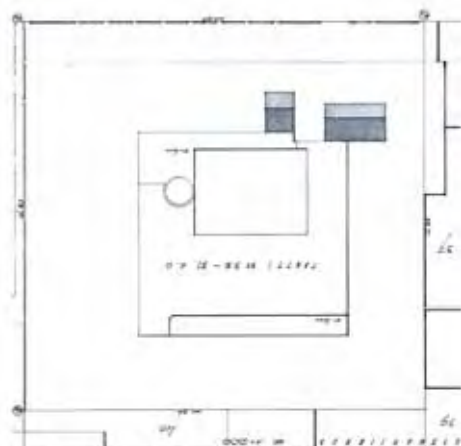
1934

1942

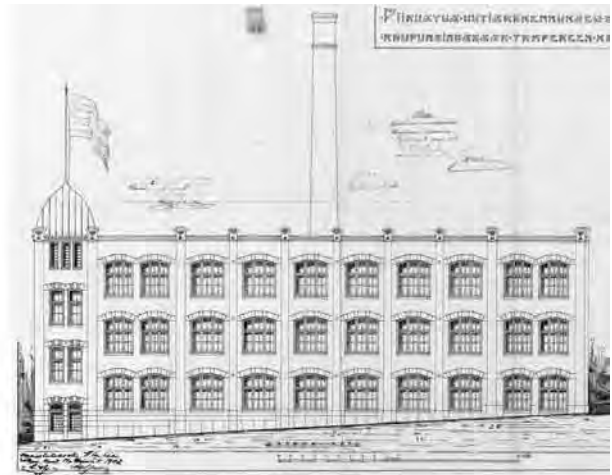
1944

Julkisivu Satamakadulle

Rakennusvaiheet rakennuslupapiirustusten perusteella, ei mittakaavassa. (KaupArk, RakVa, TiKe) Vuosiluku on rakennusluvan arkkitehtisuunnitelmien allekirjoittamisvuosi.

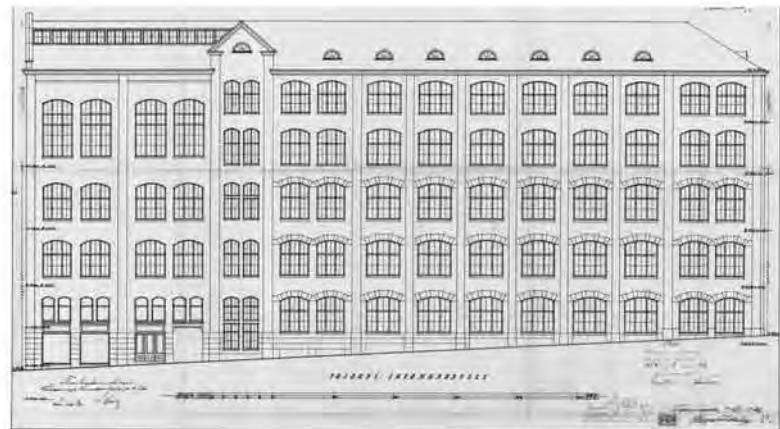
1906

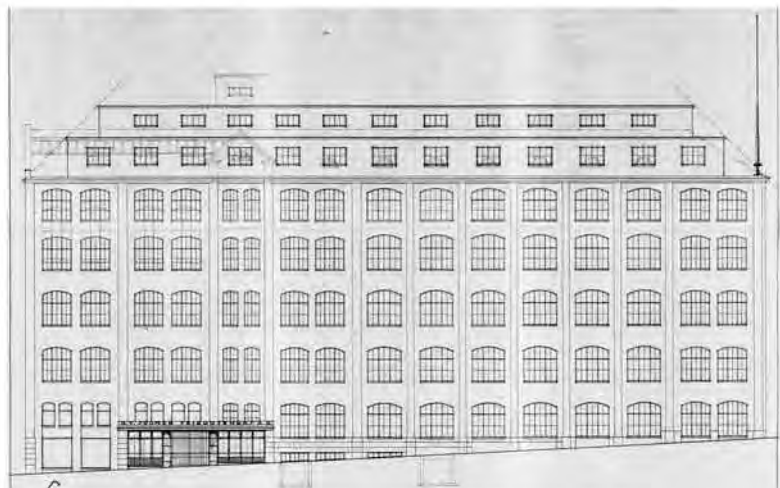
1916

1926

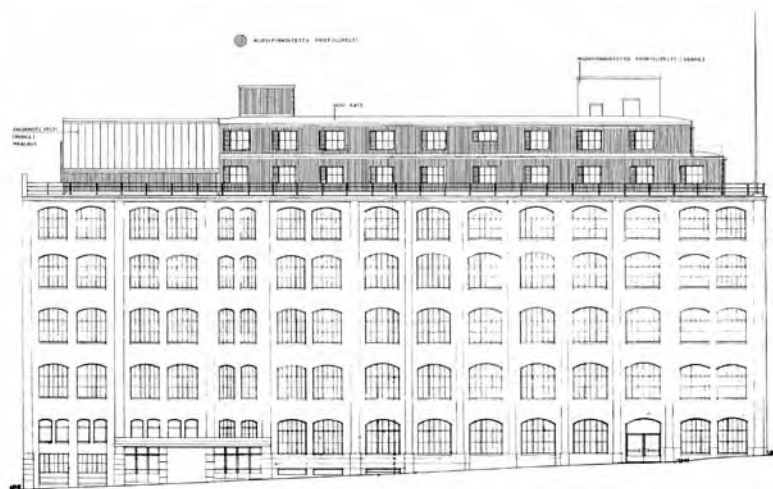

1942

1987

1996

2009

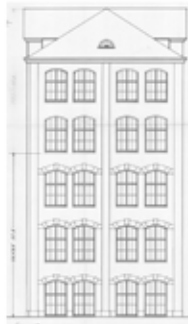
Julkisivu Koulukadulle

Rakennusvaiheet rakennuslupapiirustusten perusteella, ei mittakaavassa. (KaupArk, TiKe) Vuosiluku on arkkitehtisuunnitelmien allekirjoittamisvuosi.

1906

1926

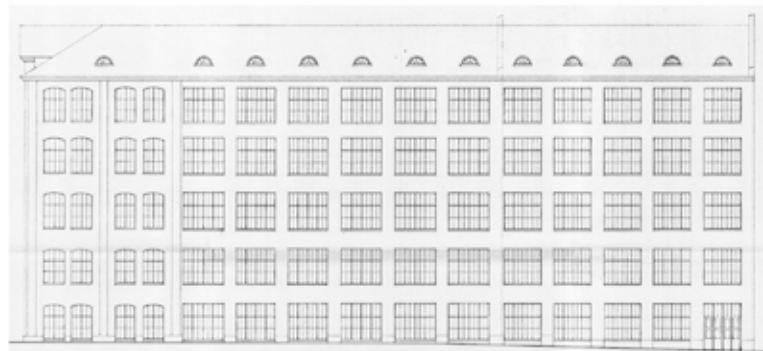

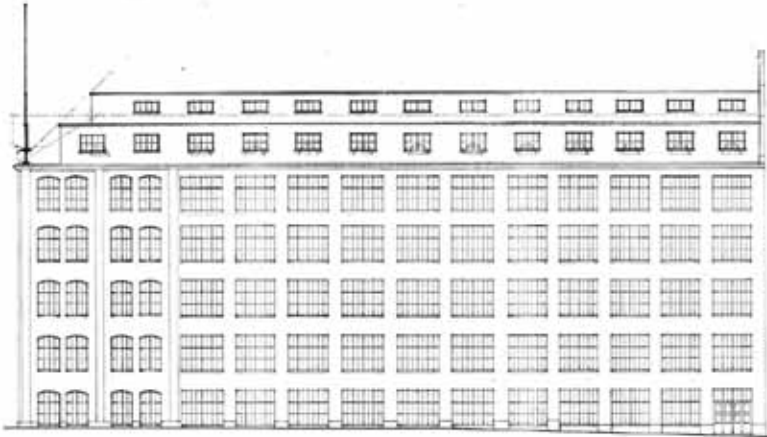
1928

osittain toteutunut suunnitelma

1934

1942
osittain toteutunut suunnitelma

1996

2009

Leikkaus ja pihajulkisivu länteen

Vertailu rakennusvaiheittain rakennuslupa-
piirustusten perusteella, ei mittakaavassa
(KaupArk, RakVa). Leikkaukset on pyritty
valitsemaan suunnilleen samasta kohdasta,
joten rakennuksen vanhimman osan leikkaus
(1906) puuttuu vertailusta. Vuosiluku on ark-
kitehtisuunnitelmien allekirjoittamisvuosi.

1916

1926

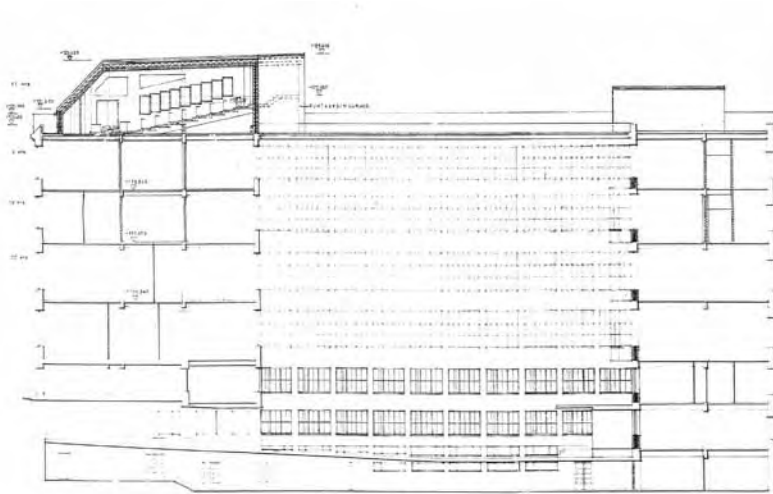
1934

1942

1987

Pihajulkisivua rakennuksen koillisnurkassa. Kuvassa usean eri rakennusvaiheen osia – vanhin vuodelta 1926, uusin vuodelta 1987. Yläosa vasemmalta oikealle: pellitetyt ullakkokerrokset, ullakkokerrosten laajennus, vanha porrashuone ja auditoriolaajennus.

2009

2. NYKYTILANNE

Rakennuksen luoteisnurkka Satamakadun ja Koulukadun suunnasta

2.1 TONTTI

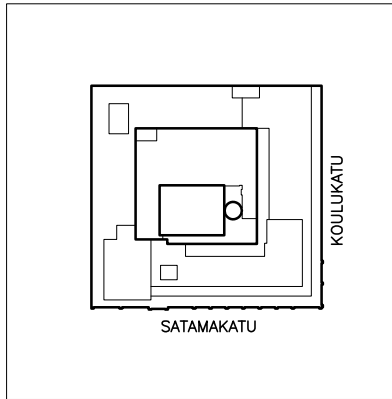
Sosiaalivirastotalon sijainti kaupunkirakenteessa näkyy sijaintikartassa sivulla 50.

Rakennus sijoittuu rinnetontille, jonka korkein kohta on Satamakadun ja Koulukadun kulmassa. Suurin maanpinnan korkeusero on Satamakadun puoleisella tontin sivulla.

Rakennus on kaikilta sivuiltaan rakennettu tontinrajaan kiinni. Korkeimmillaan rakennuksessa on kerroksia yhteensä yhdeksän Satamakadun siivessä, joista yksi on maan alla ja kaksi on julkisivupinnasta sisäänvedettyjä ullakko-kerroksia. Itä-, etelä- ja Koulukadun siivissä rakennuksen korkeus on yhteensä seitsemän kerrosta, joista yksi on kaikissa siivissä maan alla. Koulukadulta katsottaessa rakennus vaikuttaa matalimmalta – viisikerroksiselta – koska

sisäänvedetty ullakkokerros on lähes näkymätön katutasolle.

Rakennuksen sisäpihalle on yksi ajoneuvoyhteys Satamakadulta matalan porttikäytävän kautta. Jalankulkijoiden sisäänkäyntejä on Satamadulta kolme ja Koulukadulta yksi.

Tontin tiedot

osoite: Satamakatu 17, 33210 Tampere.
kiinteistötunnus: Kaakinmaa 837-106-93-38
asemakaava: Voimassaoleva asemakaava (3150) vahvistettu 26.5.1971: hallinto- ja vi-rastorakennusten korttelialue, tehokkuusluku e=2,25.
nykyinen tonttijako: hyväksytty 15.1.1919,
mittaus toimitettu 28.8.1922

Kiinteistöllä on voimassa seinäaukko-, yhteisseinä- ja joh-torasitteita naapurikiinteistöjen kanssa.

Laajuustiedot:

tontin koko: 3578 m²
kiinteistön bruttoala: 19823 brm²
huoneala: 17424 hum²
tilavuus: 85020 m³

Entinen lastaustasanne ja katos sisäpihalla itä- ja eteläsiipien kulmassa

2.2 JULKISIVUT

Materiaalit

Katujulkisivut: sileärapattu tiilimuuraus, väri vaalean kellertävänvihreä, pilasterit vaaleamat. Koulukadun laajennusosan julkisivussa ei ole pilastereita.

Etelä- ja itäjulkisivut:

sileärapattu tiilimuuraus, keltainen; palomuurit, ei pilastereita.

Sisäpihan puoleiset julkisivut ja pannuhuone:

pääosin puhtaaksimuurattua maalattua punatiiltä, maalipinta huonokuntoinen. Teräsbetoniset aukonylityspalkit näkyvissä tehtaan julkisivuissa.

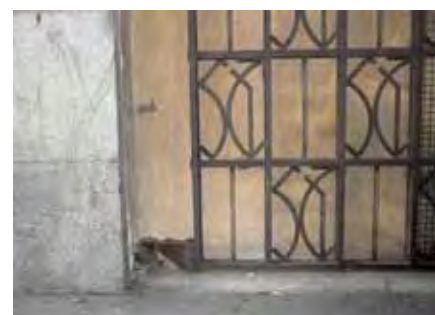
Itäsiiven pihajulkisivu:

sileärapattu tiilimuuraus, ruskeanharmaa.

Ullakkokerroksen auditorio:

puhtaaksimuurattu punatiili, eroaa väritään vanhemmasta tiilestä.

Ullakkokerrokset: julkisivumateriaali harmaa pystysuuntainen profiilipelti.

Kuvat yllä: porttikäytävän sukkatehtaan aikainen Suomen Triכון tunnuksilla koristeltu teräsportti 1940-luvulta

Ylempi kuva: pannuhuoneen itäsiivu ja porttikäytävä Satamakadulle

Alempi kuva: pannuhuoneen eteläsiivu ja savupiipun alaosa rakennuksen sisäpihalla

Vasemmalla: länsi- ja pohjoissiiven pihajulkisivua, savupiippu ja pannuhuoneen katto

Rakennuksen katujulkisivut

Ylin kuva: Satamakadun ja itäsiiven julkisivut

Keskellä: Koulukadun julkisivu

Alin kuva: Koulukadun ja eteläsiiven julkisivut

Rakennuksen pihajulkisivut

Ylin kuva: Satamakadun siiven
(pohjoissiiven) pihajulkisivu

Keskellä: Itäsiiven pihajulkisivu

Alin kuva: Eteläsiiven ja Koulukadun
siiven (länsisiiven) pihajul-
kisivut

Oikealla: Satamakadun julkisivun pääovet ja porttikäytävä sisäpihalle. Kuparipellitetty katos ilmeisesti 1940-luvulta

Alla: pannuhuoneen puinen lastausikkuna ja kulkuovi sisäpihalla

1960-luvun sisäänkäynti Satamakadun julkisivun länsipäädyssä

Ulko-ovet

Satamakadun julkisivun ovet ovat lasiaukollisia, ala-osastaan rst-pellitettä metalliovia ilmeisesti 1960-luvulta. Väri ruskea, potkupelti kirkas. Ovien yläpuolella on ikkunat. Länsipäädyn pariovi on lasillinen ruskeaksi maalattu 1960-luvun metalliovi, yläikkuna on yksiruutuinen.

Koulukadun julkisivun eteläpäädyn ovi on alumiinirunkoinen lasillinen ja yläikkunallinen sähköliukuovi. Sisäpihan puolella pohjoissiiven vanhan porrashuoneen ovi on harmaaksi maalattu vasikallinen lasiaukollinen metalliovi yläikkunalla, alaosassa rst-pelti. Sisäpihan kaakkoisnurkan lastauskatoksen ovi on 1940-luvun puuovi. Sisäpihan muut ovet ovat uudempiä metalliovia.

Pannuhuoneen kulkuovi on pystypaneloitu valkoiseksi maalattu huonokuntoinen puuovi. – Ikkuna-aukkoon tehty ovi ja siihen liittyvä korkea lasiaukollinen lastauspariovi

Koulukadun julkisivun ikkunoita – alakattojen yläpuolelle jääneiden ikkunoiden yläosiin on Koulukadun ja Satamakadun julkisivuilla sijoitettu ilmanvaihtoaukkoja

ovat todennäköisesti 1940-luvulta. Muut pannuhuoneen ikkunat ovat alkuperäisiä vuodelta 1928. Yksi pannuhuoneen isoista ikkunoista on muurattu umpeen vuoden 1966 jälkeen.

Ikkunat

Rakennuksen ikkunat ovat eriaikaisia kaksipuitteisia ja –lasisia puuikkunoita. Vuoden 1966 jälkeen on toimistokäytössä tehdassaleihin rakennettu alakattoja talotekniikka-asennuksia varten, jolloin Satamakadun julkisivussa toisen kerroksen kaari-ikkunoiden kaariosat ovat jääneet alakaton yläpuolelle ja ne on peitetty tummilla levyillä ikkunoiden sisäpuolelta, vastaavasti Koulukadun julkisivussa 1., 2. ja 3. kerroksessa. Yleensä huonetilaan avautuvat pääikkunat on uusittu, alakaton kohdalle jääneet yläikkunat ovat alkuperäisiä.

Vesikatto

Alemman ullakkokerroksen terassin pintana on ladottu betonilaatta. Saumoissa kasvaa puuntaimia. Ylemmän ullakkokerroksen kaarevan katon ja pannuhuoneen vesikattomateriaali on bitumikermi. Tehdasrakennuksen tasakattoisten osien katemateriaali on bitumikermi, kaadot ovat sisäänpäin.

Koulukadun julkisivun yläosastaan peitetyjä ikkunoita

Kuvat yllä: Koillisnurkan portaikon ikkunat. Korotetussa osassa, eli kahdessa ylimmässä kerroksessa on suorakaideikkunat. Alemmassa kuvassa ylimmän kerroksen ikkunan koristelaset.

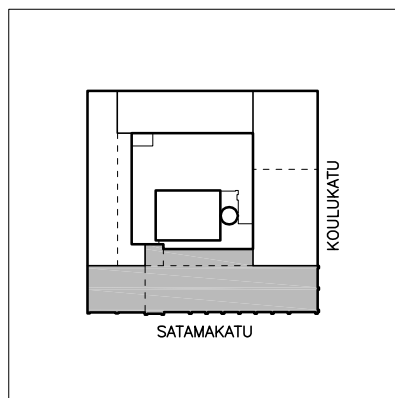

Ylempi kuva: Koulukadun siiven kattoterassi
Alempi kuva: eteläsiiven kattoa

2.3 RAKENNUKSEN OSAT

2.3.1 Satamakadun siipi (pohjoissiipi)

Nykytilannepohjapiirustukset – ks. liite 10.

Rakennusvaiheet

1906 August Krook: uudisrakennus

1916 Birger Federley: laajennus

1926 Birger Federley: korotus

1942 Veikko Kallio: laajennus, sisämuutoksia (mm. uusi välipohja), ullakkokorotus

1944 Veikko Kallio: ullakkolaajennus, sisämuutoksia, porrashuoneen korotus

1966 Tampereen kaupungin arkkitehtitoimisto: julkisivu- ja sisämuutoksia (uusi porras)

Tilaratkaisut

Toimistokerroksissa yleensä kaksoiskäytäväratkaisu. Runkosyvyyksy noin 16,5 m.

Erytispiirteet

Alkuperäinen ulkoseinä on säilynyt rakennuksen rungon sisässä ensimmäisessä kerroksessa. Kulku sisäpihan puoleisen laajennusosan nykyisiin toimistohuoneisiin on järjestetty entisten ikkuna-aukkojen kautta. Lattian korkeusvaihtelut vaikeuttavat tilojen käyttöä ja vähentävät muuntojoustavuutta. Ylemmissä kerroksissa lattiassa ei ole tasoeroa.

Erytiset sisätilat

1926 portaikko

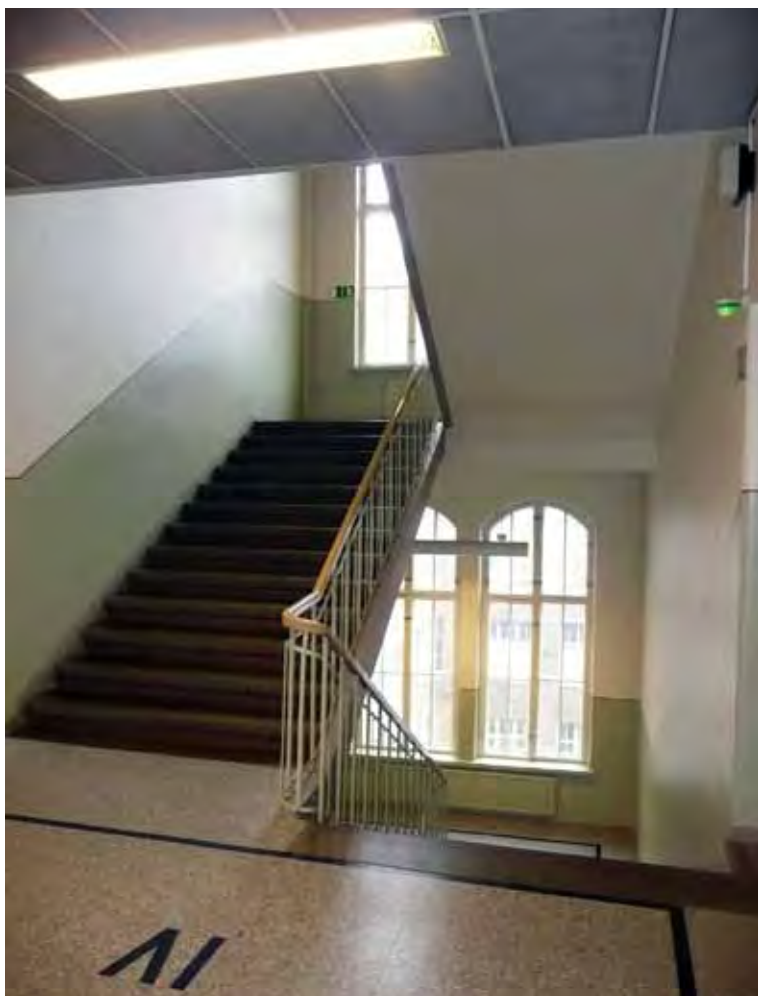
- suorat porrasjuoksut paikalla valettua teräsbetonia, kellarikerroksessa seinään tuettu kaarevaksi valettu betoniholvi
- kaiteet alkuperäiset peittomaalatut, niittiliitoksin kootut metallilatta-neliöputkikaiteet, käsijohde puuta, kellarikerroksen portaassa seinään kiinnitetty teräsputkikä-sijohde
- askelmat pinnoitettu päältä muovimatolla, askelmi-en ulkokulmassa kumilista, sivupinta peittomaalattu. Muovipinnoitteen alla mahdollisesti mosaiikkibetonipinta.
- ikkunat alkuperäiset
- portaikkoon liittyvässä aulassa jälkiä useasta eri muutosvaiheesta

Pohjoissiiven vanhimman osan monimutkainen porrashuone on monen muutoksen summa

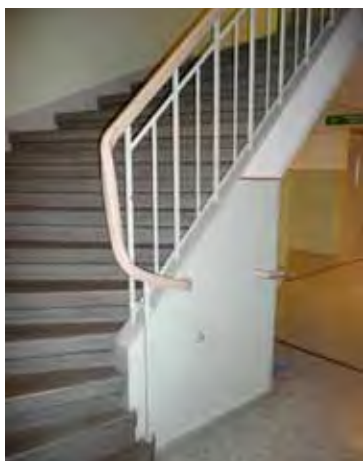
Pohjoissiiven porrashuoneen koristeellinen suojakaide 1930-luvulta

Koillisnurkan portaikon Satamakadun ulko-oven vetimet 1940-luvulta

Ylimmässä kerroksessa 1940-luvun lasiaukolliset ruokasalin pariovet on säilytetty neuvotelutilan ovina

Kuvat yllä: pohjoissiiven vanhimman osan portaikko sisäpihan koillisnurkassa vuodelta 1926 on säilynyt suhteellisen vähin muutoksin. Keskimmäisissä kuvissa kellarin portaan kaarevaksi valettu holvi.

Pohjoissiiven länsipäädyn portaikko, joka 1960-luvulla oli avoportaitko sosiaalivirastotalon pääaulan yhteydessä.

Pohjoissiiven itäpäädyn vastaanotto-/ lähettikoppi

Pohjoissiiven ullakkokerroksen auditorio

Pohjoissiiven 2. ullakkokerroksen sisätilaksi muutettu entinen henkilökuntaruokalan terassi

1966 ent. pääaulan porras

- suoravartinen teräsbetoniporras, välitasanne valettu ulokkeena palkin varaan, teräspinnakaide, käsijohde muovilla päällystetty teräslatta
- askelmat päällystetty muovimatolla, askelmien ulkokulmassa kumilista

Vastaanottotiski 1930-luvulta:

- kalusteen puujulkisivupinnat päällystetty lakatulla koi-vuviilulla
- fasettilasit
- pienen yläosastaan pyöreän lasiluukun kehälista kromia

Auditorio

- alkuperäisessä 1980-luvun asussaan

Betonikaariholvatut kattokerroksen tilat

- ylimmässä kerroksessa 1940-luvun lasiaukolliset ruokasalin pariovet säilytetty neuvottelutilan ovina

Tilojen nykyinen käyttö

(perustuu dwg-piirustuksiin, TiKe 2005)

- kellari: itäpäässä varastotiloja
 pohjakerros: pääasiallisesti varasto- ja keittiön aputiloja
 1. kerros: toimistotiloja
 2. kerros: vastaanottotiloja
 3. kerros: toimistotiloja
 4. kerros: toimistotiloja
 5. kerros: toimistotiloja
 6. kerros: toimistotiloja ja auditorio
 7. kerros: neuvottelutiloja ja saunaosasto

Rakenne, materiaalit ja rakennusosat

- runkorakenne: kantavat tiilimuuriulkoseinät ja betonipilari-palkkirakenne, 2 pilaririviä
 lattiat: asbesti- tai kvartsivinyylilaatta tai muovimatto
 väliseinät: valkoiseksi tasoitettuja tiili-, harkko- tai levyseiniä
 alakatot: valkoiset akustolevyt metallilistoilla. Pohjoissiivessä sisäpihan puolen laajennusosassa pienet neliölaatat (1. krs)
 ovet: valkoiset laakaovet

2.3.2 Itäsiipi

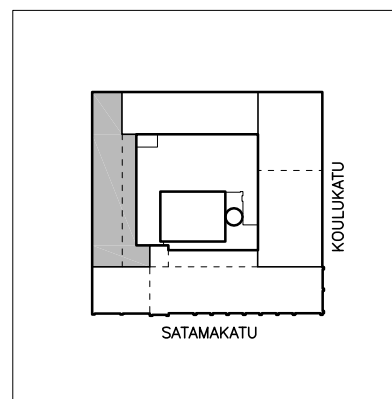
Nykytilanpohjapiirustukset – ks. liite 10.

Rakennusvaiheet

1926 Birger Federley: siipi rakennetaan

1934 Paavo Tiitola, Heikki Tiitolan rakennustoimisto:
korotus

1942 Veikko Kallio: laajennus, sisämuutos (mm. uusi väli-
pohja)

Tilaratkaisut

Toimistokerroksissa keskikäytäväratkaisu, 4. kerroksessa sivukäytävä pihan puolella. Runkosyvyys noin 12 m.

Erityispiirteet

Rakennussiipi on kolmen eri rakennusvaiheen lopputulos, jossa lukuisat rakenteelliset ja sisämuutokset ovat huomattavissa. Alkuperäinen pihapuolen ulkoseinän kantava pilarirakenne on jäänyt rakennusmassan sisään.

Erityiset sisätilat

-

Tilojen nykyinen käyttö

(perustuu dwg-piirustuksiin, TiKe 2005)

kellari: arkisto-, varasto- ja sosiaalityloja

pohjakerros: vastaanottotiloja

1. kerros: toimistotiloja

2. kerros: vastaanottotiloja

3. kerros: toimistotiloja

4. kerros: atk-luokkia

5. kerros: vastaanottotiloja

vesikatto: eteläpäässä IV-konehuone

Rakenne, materiaalit ja rakennusosat

runkorakenne: kantava tiilimuurauksella täytetty betonipilari- palkkirakenne: epäkeskeisesti sijaitseva 1 pilaririvi (ent. ulkoseinä). Kellarikerroksen käytävällä rakennusrunkoa tuettu neliönmuotoisesta teräsputkesta hitsatuilla tukirakenteilla.

lattiat: asbesti- tai kvartsivinyylilaatta tai muovimatto

väliseinät: valkoiseksi tasoitettuja tiili-, harkko- tai levyseiniä

alakatot: valkoiset akustolevyt metallilistoilla.

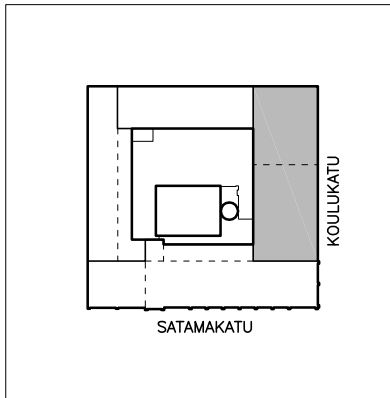

Itäsiiven 4. kerroksen käytävän tasoero. Seinässä näkyvät pilasterit ovat jäljellä vanhasta ulkoseinästä. Nykyinen käytävä on vuoden 1942 sisäpihan puolelle tehtyä laajennusosaa. Pintamateriaalit, tiiliset väliseinät ja alakatot ovat uudempia.

Itäsiiven kellarin teräksisiä tukirakenteita

ovet: kellarikerroksen käytävällä vanhoja puu-ovia, ent. ruokasalin käytävälle antavat ikkuna-aukot muurattu umpeen

2.3.3 Koulukadun siipi (länsisiipi)

Nykytilannepohjapiirustukset – ks. liite 10.

Rakennusvaiheet

1928 Birger Federley: siiven ensimmäinen osa rakennetaan

1934 Paavo Tiitola, Heikki Tiitolan rakennustoimisto: laajennus

1942 Veikko Kallio: ullakkokorotus

Tilaratkaisut

Kaksoiskäytävä/ keskeisaula/ keskikäytävä.
Runkosyvyys noin 17 m.

Erityispiirteet

-

Erityiset sisätilat

Betonikaariholvatut kattokerroksen tilat

Lounaisnurkan sisääntulokäytävä kuvattuna sisältä

Ullakkokerroksen toimistotilan kaareva betonikatto

Tilojen nykyinen käyttö

(perustuu dwg-piirustuksiin, TiKe 2005)

kellari: ei kellaria
pohjakerros: avoin ruokalaita ja kabinetteja
1. kerros: toimistotiloja
2. kerros: vastaanottotiloja
3. kerros: vastaanottotiloja
4. kerros: vastaanotto- ja toimistotiloja
5. kerros: vastaanotto- ja toimistotiloja
6. kerros: toimistotiloja
vesikatto: pohjoispäässä IV-konehuone

Rakenne, materiaalit ja rakennusosat

runkorakenne: betonipilari-palkkirakenne, 2 pilaririviä; pilarit ympäröity tiilimuurauksella ulkoseinillä.

lattiat: asbesti- tai kvartsivinyylilaatta tai muovimatto

väliseinät: valkoiseksi tasoitettuja tiili-, harkko- tai levyseiniä

2.3.5 Eteläsiipi

Nykytilanpohjapiirustukset – ks. liite 10.

Rakennusvaiheet

1934 Paavo Tiitola, Heikki Tiitolan rakennustoimisto, siipi rakennetaan, vanha porrashuone puretaan
1942 Veikko Kallio, sisäänkäyntikatos ja eteinen

Tilaratkaisut

Keskikäytävä. Runkosyvyys noin 11,5 m.

Erityispiirteet

Siipirakennus on rakennettu yhdessä rakennusvaiheessa valmiiksi. Runkosyvyys on kapea suhteessa korkeuteen. Kaakkoiskulman porrashuone on purettu.

Erityiset sisätilat

1934 Porrashuone

- suorat porrassjuoksut paikalla valettua teräsbetonia
- kaiteet alkuperäiset peittomaalatut, niittiliitoksin kootut metallilatta-neliöputkikaiteet, käsijohde puuta
- askelmat pinnoitettu päältä muovimatolla, askelmi- en ulkokulmassa kumilista, sivupinta peittomaalattu. Muovipinnoitteen alla mahdollisesti mosaiikkibetonipinta.

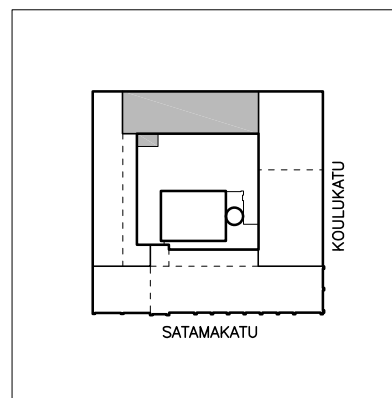
Tilojen nykyinen käyttö

(perustuu dwg-piirustuksiin, TiKe 2005)

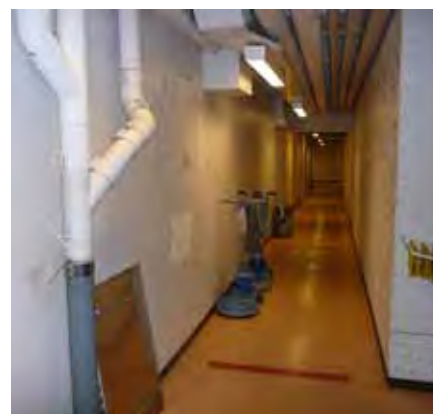
- kellari: sosiaali- ja varastotiloja
pohjakerros: toimisto- ja varastotiloja
1. kerros: toimistotiloja
2. kerros: vastaanottotiloja
3. kerros: toimistotiloja
4. kerros: toimistotiloja
5. kerros: vastaanottotiloja

Rakenne ja materiaalit

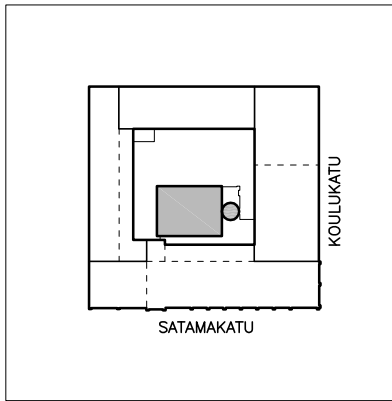
- runkorakenne: betonipilari-palkkirakenne: 1 pilaririvi.
Pilarit ympäröity tiilimuurauksella ulkoseinillä.
lattiat: asbesti- tai kvartsivinyylilaatta tai muovimatto
väliseinät: valkoiseksi tasoitettuja tiili-, harkko- tai levyseiniä

Lounaisnurkan porrashuone vuodelta 1934

Halkeamia eteläsiiven kellarin seinässä

2.3.4 Pannuhuone

Rakennusvaiheet

1928 Birger Federley: pannuhuone rakennetaan

Tilaratkaisut

Betonikaaripalkistokaton kattama korkea ja avoin tila on rakennettu lämmityskeskukseen kattilahuoneeksi. Kaukolämpöön liittymisen jälkeen lämmityslaitteistot on poistettu.

Erityispiirteet

Pannuhuone on puoliiksi pihakannen alla. Lattiataso kellarin tasolla, yhteys pihakannen alle ja kellaritiloihin

Tilojen nykyinen käyttö

Pannuhuone on tyhjiällä ja vailla käyttöä

Rakenne, materiaalit ja rakennusosat

runkorakenne: tiilimuurauksella täytetty teräsbetonipilari-palkkiratkaisu. Kaareva katto valettu betonista vetoteräksin vahvistetun kaarevan betonipalkiston varaan.

lattiat: käsittelemätön betonilattia

väliseinät: ei väliseiniä

alakatot: ei alakattoja

ovet: eteläseinällä puinen kulkuovi sisäpihalle, jonka yhteydessä korkea lastauspariovi (ks. kuva s.40). Muut ovet sisäovia.

Pannuhuone ja porttikäytävä. Pannuhuoneen ikkunat ja ovi ovat puisia.

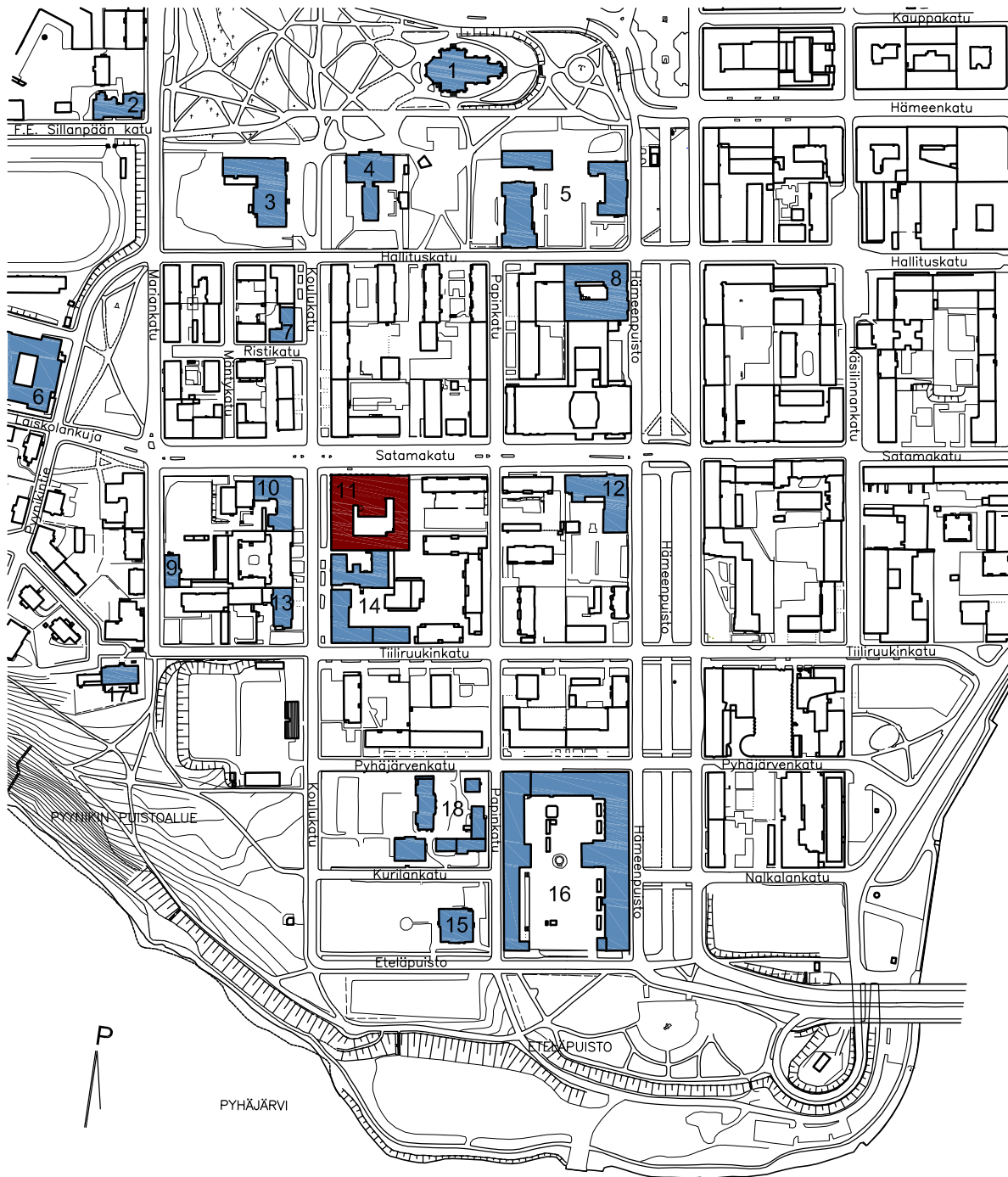
Pannuhuone sisältä nykyasussaan, lämpökattilat on poistettu

Pannuhuoneen metalliporras

Tampereen sosiaalivirastotalon ympäristön kulturihistorialliset kohteet 1:5000

Suluissa rakennuksen tai sen osan suunnittelu-, valmistumis- tai käyttöönottovuosi (suunnitteluvuosi merkitty lyhenteellä sv.)
 Ajoitustiedot perustuvat kirjaan Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998.

1 Aleksanterin kirkko (1881)	11 ent. Suomen trikoon sukkatehdas, nyk. Sosiaalivirastotalo (sv. 1906, 1916, 1926-1934, 1942-44)
2 Synnytyslaitos/ Marjatan sairaala (sv. 1912)	12 Tyttölyseo/ Pynnikin koulu (1902, 1931)
3 Yhteiskoulun lukio (1901)	13 Talouskoulu (1905)
4 ent. Reaalilyseo, nyk. Lastentarhanopettajaopisto (1890, 1939)	14 Pynnikin panimo (1897, 1925)
5 Aleksanterin koulu (1875, 1886, 1904)	15 De gamlas hem, nyk. Pirkanmaan musiikkiopisto (1905)
6 ent. Teknillinen oppilaitos (1915, 1934)	16 ent. Klingendahlin verkatehdas (1897, 1904, 1926, 1933, 1949)
7 Koulukadun päiväkotii (ent. Fanny Carlsonin sairaala) (1904)	17 Pynnikinlinna 1924
8 Työväentalo (1900, sv. 1905, 1912, 1930)	18 Ent. kulkutautisairaala (1892-1895, 1909, 1951)
9 Elevhemmet vid svenska samskolan (1926)	
10 Svenska samskolan (sv. 1901-1902)	

3. ARVIOINTI

3.1 Teollisuushistoriallinen merkitys

Satamakadun sukkatehtaan kiinteistö liittyy valtakunnallisesti merkittävään Tampereen tekstiiliteollisuuden historiaan. Tampere oli 1900-luvulla 1970-luvulle asti Suomen ja jopa pohjoismaiden puuvilla- ja trikooteollisuuden keskus. Suomen Trikoo vastasi lähes puolesta Suomen sukka- ja trikooteollisuuden tuotannosta ja oli pohjoismaiden suurin trikootehdas 1930-luvun loppuun mennessä (Rae s. 282). Rakennuskompleksi muistuttaa osaltaan tekstiiliteollisuuden perustuneesta kaupungin kasvun ja menestyksen historiasta. Savupiippujen ja tehtaiden Tampereella teollisuusrakennusten muistomerkitys on suuri.

3.2 Entinen teollisuuskompleksi kaupunkikuvassa

Sukkatehtaan monumentaalinen hahmo on hallinnut Kaakinmaan kaupunkikuvaa viimeistään 1930-luvulta alkaen, jolloin tehtaan tontin rajat rakennettiin umpeen ja rakennussiipien räystäät samaan korkeuteen. Länteen kohti Pyynikkiä nousevalle rinnetontille sijoittuva rakennuskompleksi on korkeimmillaan yhdeksänkerroksinen, katto-kerrokset ja kellarit mukaan laskettuna. Rakennuksen tasakorkeus, umpinaisuus ja sulkeutuneisuus korostavat sen monumentaalisuutta.

Tehtaan sodanaikaiset kattolaajennukset toteutettiin räystäslinjasta sisäänvedettyinä. Räystäslinja säilytettiin entisessä noin viiden kerroksen korkeudessa. Ratkaisulla haluttiin säilyttää rakennuksen luonne sopivana kaupunki-

Tehdas ilmasta vuonna 1951 (Rae s.283)

Ilmakuva etelästä 2003. Kaakinmaan puukaupunginosa on 1960- ja 1970-luvuilla korvattu korkeilla lamellikerrostaloilla. Ilmakuvasa ei näy 2000-luvulla valmistuneita Pyynikin pannon tontin uudisrakennuksia (Viistokuva 2003/03093_0451, Tampereen kaupungin karttapalvelu [<http://www.tampere.fi/ytoteto/kartta/map.php>], 28.9.2009)

kuvaan, jossa kivirakennukset olivat enimmillään kuusikerroksisia.

Kaakinmaan puukaupunginosa korvattiin 1960- ja 1970-luvuilla modernismin periaatteiden mukaisesti korkeilla ja vapaasti tontille sijoitetuilla lamellikerrostaloilla. Vaikka uudet asuinkerrostalot ovat nousseet sukkatehtaan räystäään korkeuteen, erottuu entinen tehdas edelleen katukuvassa koko tontin peittävänä monumenttina.

Vaikka rakennus noudattaa 1890-luvun ruutuasema-kaavan määrittelemää kaupunkien rakennustapaa rakentaa kiinni tontin rajoihin, poikkeaa se tunnistettavasti lähiympäristönsä aikalaisrakennuksista. Tuotantorakennuksen sulkeutunut massa, kontrollin mahdollistavat harvat sisäänkäynnit, maksimaalista valoa tuotantoon antavien ikkunoiden toistoon perustuvat julkisivut ja savupiippu erottavat sen Koulukadun varren kulttuurihistoriallisesti merkittävistä asuin- ja koulurakennuksista. Monumentti ilmentääkin enemmän tuotantorakennuksen kuin kaupunkiarkkitehtuurin vaatimuksia: tuotantorakennuksen ulkomuodon ja julkisivujen tärkein tehtävä on antaa kuoret tuotantoprosessille. Statuksen osoittaminen arkkitehtuurilla on ollut tärkeää, joskin toimintaan nähden toisarvoista.

3.3 Sukkatehtaan teollisuusarkkitehtuuri

Sukkatehtaan arkkitehtuuri on rationaalista, suoraviivaista ja perustuu toistoon. Avoin teräsbetonirakenne on tarjonnut tuotantoprosessille yleispätevät ja muunneltavat puitteet. Kutomakoneiden tilavaatimukset olivat suhteellisen pienet. Rakennushistoria osoittaaakin, että koneita ja tuotantovaiheita siirrettiin paikasta toiseen useasti.

Rakennustapa on tuottanut suhteellisen monotonista ja yksinkertaisuudessaan monumentaalista ulkoarkkitehtuuria. Julkisivuja ei ole koristeltu. Eri rakennusvaiheiden ulkoseinien rakenneratkaisujen erot elävöittävät kuitenkin katujulkisivuja. Tehtaan vanhimman, Satamakadun varren rakennussiiven julkisivuja jäsentävät ulkoseinien muuratut pystysuuntaiset ilmanvaihtohormit sisältävät pilasterit ja näiden väliin jäävät holvatut ikkuna-aukot. Alun perin pystypilasterit ja ikkuna-aukkojen yläpuolen ulkonevat holvitiililistat korostuivat muita julkisivupintoja vaaleampina. 1920-luvun lopulta lähtien aukkojen ylitykset toteutettiin suorilla teräsbetonipalkeilla, jolloin julkisivu myös suoraviivaistui ja tuli yksiväriseksi.

Korttelin sisäpuoliset itään ja etelään suuntaavat julkisivut ovat pelkistetyt. Aukot palomuurikuloseinissä tontin rajoilla ovat pienet, pystysuuntaiset ja monotoniset. Rakennusvaiheiden eroja ei voida palomureissa tunnis-

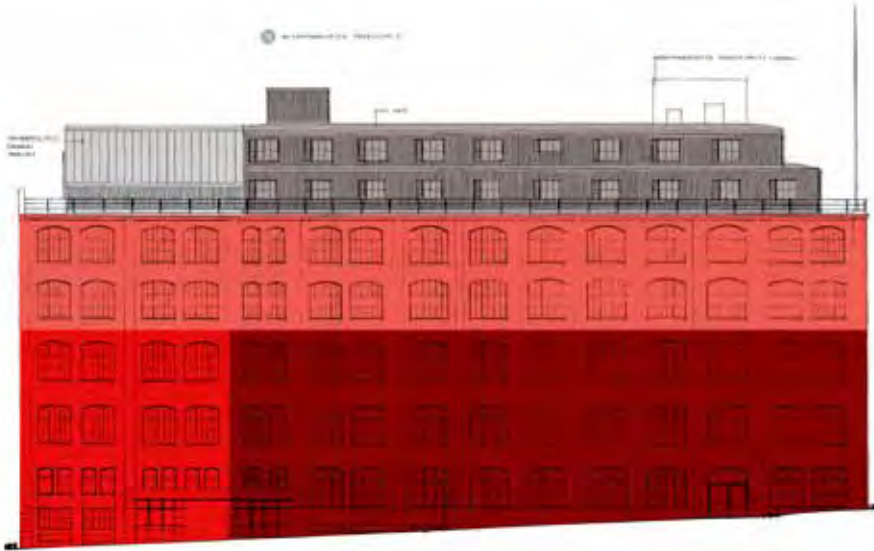
Näkymä Satamakadulta

Näkymä Satamakadulta itään – etualalla näkyvä ruotsalainen koulu ja sukkatehtaan vanhin osa ovat molemmat August Krookin suunnittelemia

Näkymä Satamakadulta etelään Koulukadulle – vasemmalla sosiaalivivastotalo ja oikealla ruotsalainen koulu

**Yhteenveto rakennusvaiheista –
julkisivu Satamakadulle ja raken-
nuksen pohjakerros**

Nykytilannejulkisivu Satamakadulle.
Eri rakennusvaiheisiin ajoittuvat osat
esitetty seuraavilla väreillä:

- 1906
- 1916
- 1926
- 1942
- 1987

Pohjakerros, nykytilannepohjapiirustus.
Eri rakennusvaiheisiin ajoittuvat raken-
teet ja osat esitetty seuraavilla väreillä:

- 1906
- 1916
- 1926
- 1928
- 1934
- 1942

taa.

Perinteisen umpikorttelikaupunkitalon tapaan rakennuksen pihajulkisivut poikkeavat katujulkisivuista. Pihalla julkisivuja ei ole rapattu. Ne on maalattu suoraan puhtaaksimuuratulle punatiilipinnalle. Poikkeuksena itäsiiven pihisivu on ollut rapattu. Rakennustapa osoittaa julkisen katusivun ja yksityisen tehtaan pihan statuksen eron.

Valokuvien perusteella voidaan olettaa jatkosodanai-kaisten kattokerrosten julkisivumateriaalin olleen aluksi rappaus ja värityksen pääjulkisivujen sävyinen. Nämä sodanaikaiset kattokerrokset on pellitetty myöhemmin profiilipellillä. Peltikuorutettuina kattokerrokset erottuvat monumenttiin kuulumattomina lisäyksinä. Alkuperäinen rappaus yhdisti tasakatolle terassoidut lisäkerrokset alisteisina päämassaan.

Entisen sukkatehtaan muoto ja julkisivut poikkeavat Tampereen tekstiiliteollisuuden muista tuotantorakennuksista. Keskelle kaupungin ruutuasemakaava-alueella korttelin neljännekselle sijoittuva tontti on määritellyt massan säännöllisen umpikehän muotoon. Sijainnista aiheutuva laajenemismahdollisuuksien puute kaupunkikeskustassa lienee tärkein syy tehtaan lopettamiselle 1960-luvulla. Tehtaan julkisivut ovat rapatut ja maalatut ja sellaisena poikkeavat teollisuusrakentamisen punatiilisestä linjasta Tampereella. Julkisivujen rappaaminen lienee myös seurausta sijainnista kaupungin keskustan tuntumassa. Punatiilipinta koettiin vielä sotien välillä keskeneräiseksi ja toisarvoisiin kohteisiin soveltuvaksi. Sen arvostus julkisivupintana on noussut vasta 1960-luvulla, jolloin kuorirakenteet korvasivat massiivimuurauksen kivitalojen ulkoseinä-rakenteena.

3.4 Tilaratkaisut ja -muutokset

Sukkatehtaan oletettiin olevan valmis ja lopullisessa laajuudessaan vuonna 1934, kun tehdas valmistui säännöllisen umpikehän muotoon kokonaisrakennussuunnitelman mukaisesti. Sodanaikaiset 1940-luvun laajennukset ylöspäin katolle ja sisäpihalle olivat kuitenkin tuotannollis-taloudellisesti välttämättömiä. Valmiin rakennuskomplek-sin laajentaminen osoittautui kuitenkin sekä toiminnallisesti että rakennusteknisesti vaikeaksi. Pohjois- ja itäsiiven sisä-pihan puoleiset täyskorkeat ja alle neljä metriä leveät laajennusviipaleet jouduttiin perustamaan ahtaasti olemassa olevien rakenteiden väliin ja liittämään valmiiseen rakennusrunkoon jälkikäteen. Pihalaajennukset ovat osoittautu-neet ongelmallisiksi sekä rakenteellisesti että toiminnalli-sesti. Itäsiiven laajennuksen perustukset ovat painuneet ja

muuriseinä halkeillut. Runkoa on jouduttu tukemaan kellarissa teräsputkipalkkirakentein.

1940-luvun muutoksissa betonipilarirakenteisessa itäsiivessä alkuperäisen ulkoseinän betonipilarien välit avattiin ja pilareita vahvistettiin. Itäsiiven ja Satamakadun pohjoissiiven kulmassa ulkoseinää korvattiin paikoin uusilla betonipylväillä. Satamakadun pohjoissiiven vanhempi rakennustekniikka pakotti säilyttämään alimmissa kerroksissa massiivisen ulkoseinämuurin rakennusrungon keskellä. Pääosa pyöreistä betonipylväistä itä- ja pohjoissiivissä liittyvät jatkosodan aikaiseen laajennus- ja muutosvaiheeseen. Entinen kantava ulkoseinälinja rajoittaa tilojen käyttöä ja muunneltavuutta sekä itä- että pohjoissiivessä. Laajennuksen lattian korkeusasema uudemman ja vanhemman osan välillä poikkeaa toisistaan pohjoissiiven 1. kerroksessa ja itäsiiven pohjakerroksessa. Korkoero on tuottanut hankalat tasoerot sisäpihan puoleiselle käytävälle.

Huolimatta useista rakennusvaiheista ja rinnetontin haasteista laajennuksissa on onnistuttu luomaan kulkuyhteydet rakennussiipien välille. Perustason lattioihin on jäänyt joitain tasoeroja, jotka ovat johtaneet luiskien ja sisäportaiden rakentamiseen (pohjoissiiven 1. kerros, itäsiiven pohjakerros ja 4. kerros).

3.5 Uusi käyttötarkoitus

Sukkatehtaan rakennussiipien suhteellisen kapea runkosyvyys (~11,5-17 m) ja riittävä huonekorkeus ovat mahdollistaneet kiinteistön uskäytön sosiaalivirastotalona. Tehdassalien pilkkominen toimisto- ja opetustiloiksi on toteutettu kevyin väliseinin puuttumatta kantaviin rakenteisiin. Ainoat merkittävät uskäytön tuomat muutokset katon auditoriolaajennuksen lisäksi ovat Satamakadun pääsisäänkäynnin kuparikatos ja länsipäädyn uusi sisääntulo-aula ja porras. Huonekorkeus on mahdollistanut taloteknisten järjestelmien sijoittamisen alakattoon. Näistä syistä tehtaan uskäyttö toimisto-, vastaanotto- ja opetuskäytössä vuoden 1966 jälkeen on ollut suhteellisen helppoa ja muutosprosessi jatkuva.

Aiemmin kuvailtujen rakennusteknisten heikkouksien, talotekniikan vanhenemisen ja lisääntyneiden käyttövaatimusten vuoksi sukkatehtaan kiinteistö on lähestymässä muutoshistoriansa merkittävintä rakennusvaihetta. Tulevassa laajassa rakennushankkeessa on välttämätöntä korjata sodanaikaisten rakennustöiden heikkoudet. Korjaamisen laajuus tulee olemaan paikoin uudisrakentamiseen verrattavaa.

3.6 Arkkitehdit ja muut suunnittelijat

Suomen Triכון Satamakadun sukkatehtaan kokonaisuus on syntynyt useiden suunnittelijoiden työn tuloksena. Tehtaan vanhimman osan, arkkitehti Krookin suunnitelman mukaan rakennetun Satamakadun siiven alimman kolmen kerroksen ominaispiirteet näkyvät julkisivussa edelleen, vaikka pääosa kiinteistöstä onkin rakennettu Birger Federleyn toimistossa laadittujen suunnitelmien pohjalta. Tehtaan julkisivuarkkitehtuuri kuvastaa ennemminkin teollisuusrakentamisessa yleistä rakennustapaa kuin arkkitehdin intentiota. Sosiaalivirastokäytön aikaiset kaupungin omana virkatyönä suunnitellut kattolaajennukset ja julkisivumuutokset ovat nykyään jopa Federleyn työtä näkyvämmät. Näistä syistä tehtaan arkkitehtoninen merkittävyys ei ole huomattava yhdenkään sitä suunnitelleen arkkitehdin tuotannossa.

3.7 Yhteenveto kulttuurihistoriallisista merkityksistä

Katujulkisivut

Satamakadun Suomen Triכון sukkatehtaan kiinteistö on huomattavan merkittävä teollisuushistoriallisesti ja merkittävä kaupunkikuvallisesti. Teollisen menneisyyden kaupunkikuvallisina symboleina tulisi säilyttää vähintään tehdaskompleksin monumentaalinen ja umpikehään perustuva sulkeutunut ominaisluonne, katujulkisivut ja savupiippu. Kattokerrosten merkitys on pääosin käytön historiaa. Niiden muuttaminen ja uudistaminen on mahdollista. Länsisiiven kaarenmuotoinen betoniholvikatto edustaa mielenkiintoista sodanajan rakennustekniikkaa.

Pihajulkisivut

Käytön jälkeen tyhjilleen jääneen, mutta alkuperäisessä 1920-luvun lopun asussaan säilyneen lämpökeskuksen säilyttämistä suositellaan. Lämpökeskus edustaa ainoana muuttumattomana säilyneenä osana 1920-luvun lopun Federleyn suunnittelemaa rakennusvaihetta. Käytön vaatimukset pilarittomasta sisätilasta johtivat kaarevan betonikattoholvin rakentamiseen. Kaarevakattoisen muodon lisäksi huomionarvoisia ovat polveileva rapattu räystäälisätoitus ja suuret ikkunapinnat. Lämpökeskuksen raameihin mahtuisi suhteellisen suuri yhtenäinen tila esimerkiksi koontumiskäyttöön. Haasteeksi uuskäytön toteuttamisessa tulee pihan kansirakenteiden ja perustusten korjausvaatimukset ja tilan käyttötarkoituksenmuutoksen edellyttämät energia- ja turvallisuusvaatimukset (rakennus lämmön-

eristämätön, käytön aikaiset mahdolliset ympäristömyrkyt maapohjassa ja rakenteissa).

Rakennuskompleksin itä- ja eteläsiipien perustusten korjausvaatimukset saattavat osoittautua teknistaloudellisesti haasteellisiksi. Vaihtoehtoisessa pihasiipien uudisrakentamisessa tulee säilyttää rakennuskompleksin sulkeutunut luonne kaupunkikuvassa.

Rakennusosat

Julkisivujen rakennusosat ovat säilyttäneet tehtaankaisien luonteensa hyvin. Osa alkuperäisistä puuikkunoista on säilynyt, vaikka pääosa ikkunoista on uusittu säilyttäen alkuperäiset puitejaot. Tehtaan portin pyöristetyt graniittireunukset ja jyrkä metalliportti Suomen Triכון symbolineen ovat tärkeitä tehtaan symbolit ja edustavat rakennusaikansa laatua. Katusivujen ikkunoiden puitejaot ja luonne, tehtaan porttikäytävä ja kääntöportti tulee säilyttää.

Satamakadun pääsisääkäynnin porrashuone ja eteläsiiven porrashuone ovat säilyttäneet 1930-luvun asunsa huolimatta pintarakennemuutoksista viime vuosikymmeninä. Portaiden kokonaisuus ja rakennusosat, kuten ikkunat ja kaiteet, ovat säilyneet. Porrashuoneiden säilyttämistä suositellaan. Satamakadun pääsisääkäynnin yhteydessä ensimmäisessä kerroksessa on säilynyt tehtaan aikainen viilupintainen toimiston valvontakalusteryhmä, jonka säilyttämistä suositellaan.

4. LÄHTEET

painetut lähteet

Helen, Olli. Sadan vuoden urakka, Tampereen talojen rakentajat 1902-2002. Karisto Oy, Hämeenlinna 2003. ISBN 951-609-186-5.

Kivinen, Paula. Tampereen jugend. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1982.
ISBN 951-1-06941-1.

Raevuori, Yrjö. Suomen Trikoo 1903-1953. OY Tilgmann AB 1954.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampere 1998.

arkistolähteet

Tampereen kaupunginarkiston piirustusarkisto

Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan piirustusarkisto, mikrofilmit

sähköiset lähteet

Miettunen, Katja-Maria: Koskesta voimaa: Birger Federley (1874–1935) <http://www.uta.fi/koskivoimaa/henkilot/federley.htm>, viitattu 25.9.2009.

TiKe: dwg-piirustusaineisto, leikkaukset ja julkisivut 1996, pohjapiirustukset 2005.

suulliset lähteet

Kirsti Hankela, Tampereen kaupungin Tilakeskus

käytetyt lähdeviitelyhenteet

Rae: Raevuori, Yrjö: Suomen Trikoo 1903-1953. OY Tilgmann AB 1953.

RakVa: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan piirustusarkisto, mikrofilmit

KaupArk: Tampereen kaupunginarkiston piirustusarkisto

TiKe: Tampereen kaupungin Tilakeskus

5. PIIRUSTUSLIITTEET

Piirustusliitteissä on esitetty eri rakennusvaiheisiin liittyvät rakennuslupapiirustukset Tampereen kaupunginarkiston ja Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan piirustusarkistoista. Piirustukset eivät ole mittakaavassa.

LIITE 1

August Krook 7/1906.

Piirustus uudisrakennukselle tontille no.38 VI:ssa kaupunginosassa Tampereen kaupunkia.

LIITE 2

Birger Federley 5/1916.

Piirustuksia lisärakennukseen tontille n.38 VI:ssa kaup.os. Tampereella.

LIITE 3

Birger Federley 7/1926.

Uudis- ja lisärakennus tehdasrakennukseen tontille no.38 VI:ssa kaupungin osassa Tampereella.

LIITE 4

Birger Federley 6/1928.

Uudis- ja lisärakennuksia tehdasrakennukseen tontilla no.38 VI kaupungin osassa Tampereella.

LIITE 5

Paavo Tiitola (Heikki Tiitolan rakennustoimisto) 7/1934.

Lisärakennus ja muutoksia Tampere kaup. osa VI, tontti no.38.

LIITE 6

Veikko Kallio 2/1942.

Muutos- ja lisärakennus. Tampere, kaup. osa VI, tontti no. 38.

LIITE 7

Veikko Kallio 8/1944.

Muutospiirustus. Tampere, kaup. osa VI, tontti no.38.

LIITE 8

Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 2/1966 (muutettu 30.4.1966). Sosiaalivirastotalo.

LIITE 9

Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto 12/1987.

Muutos, sosiaalivirastotalo (auditoriolaajennus).

LIITE 10

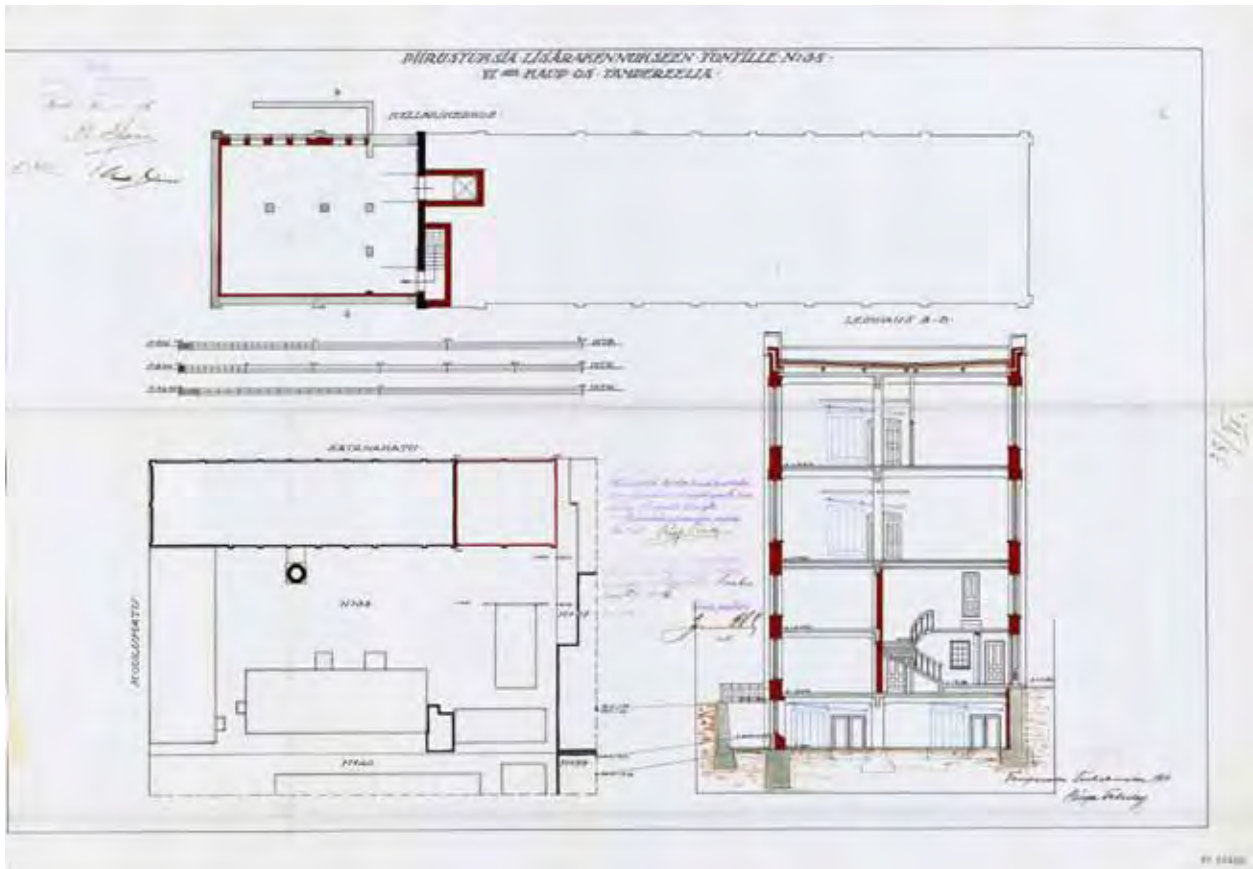
Tampereen kaupungin tilakeskus, arkkitehtiyksikkö 31.3.2005. Nykytilannepiirustukset dwg-aineistosta.

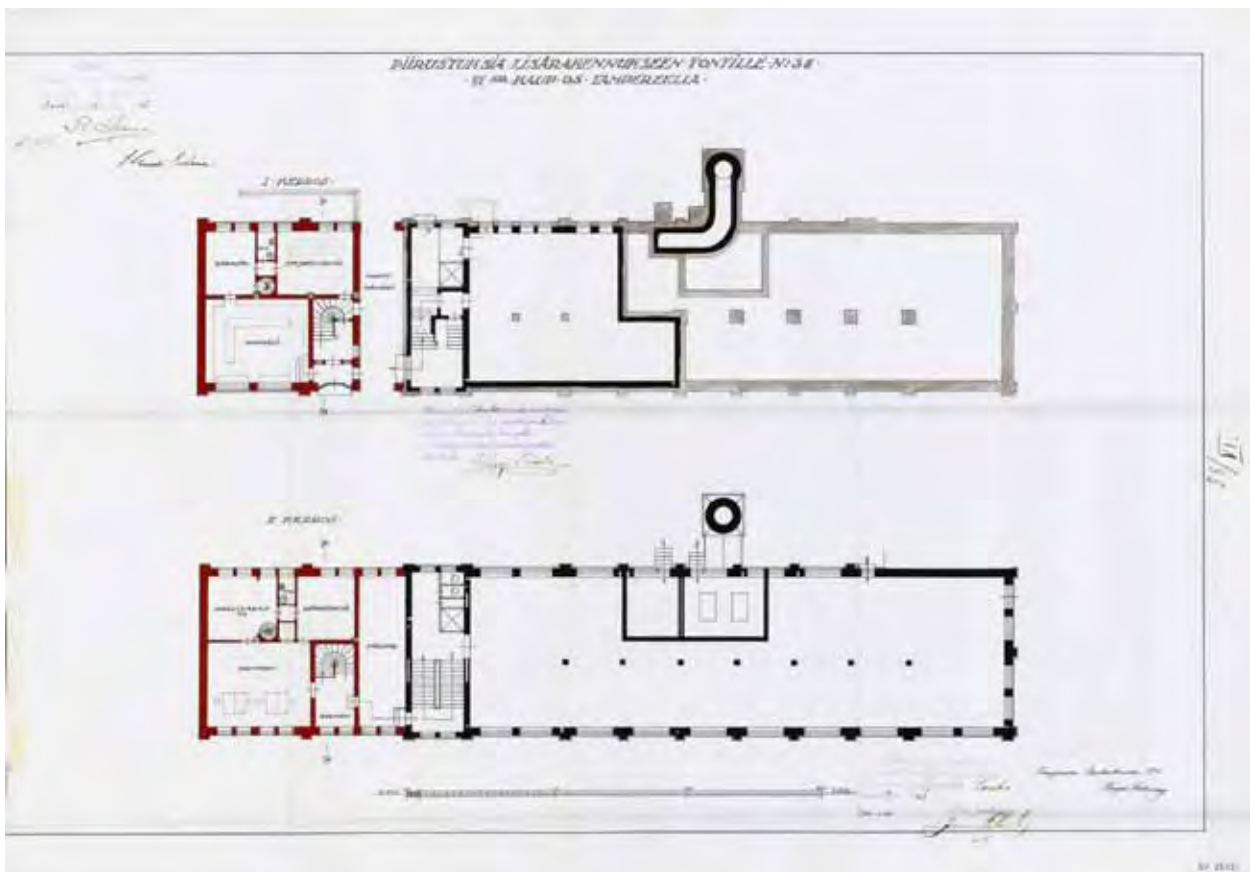
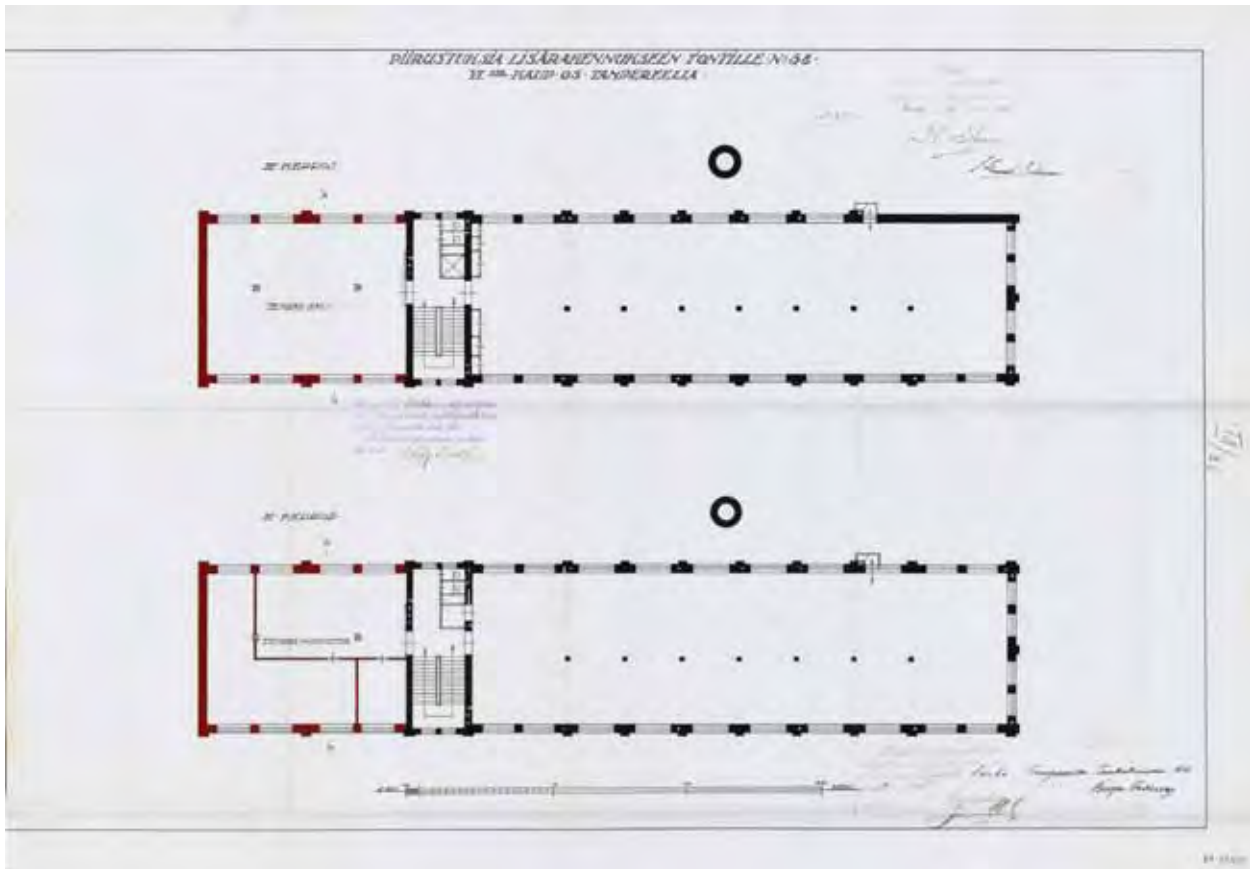

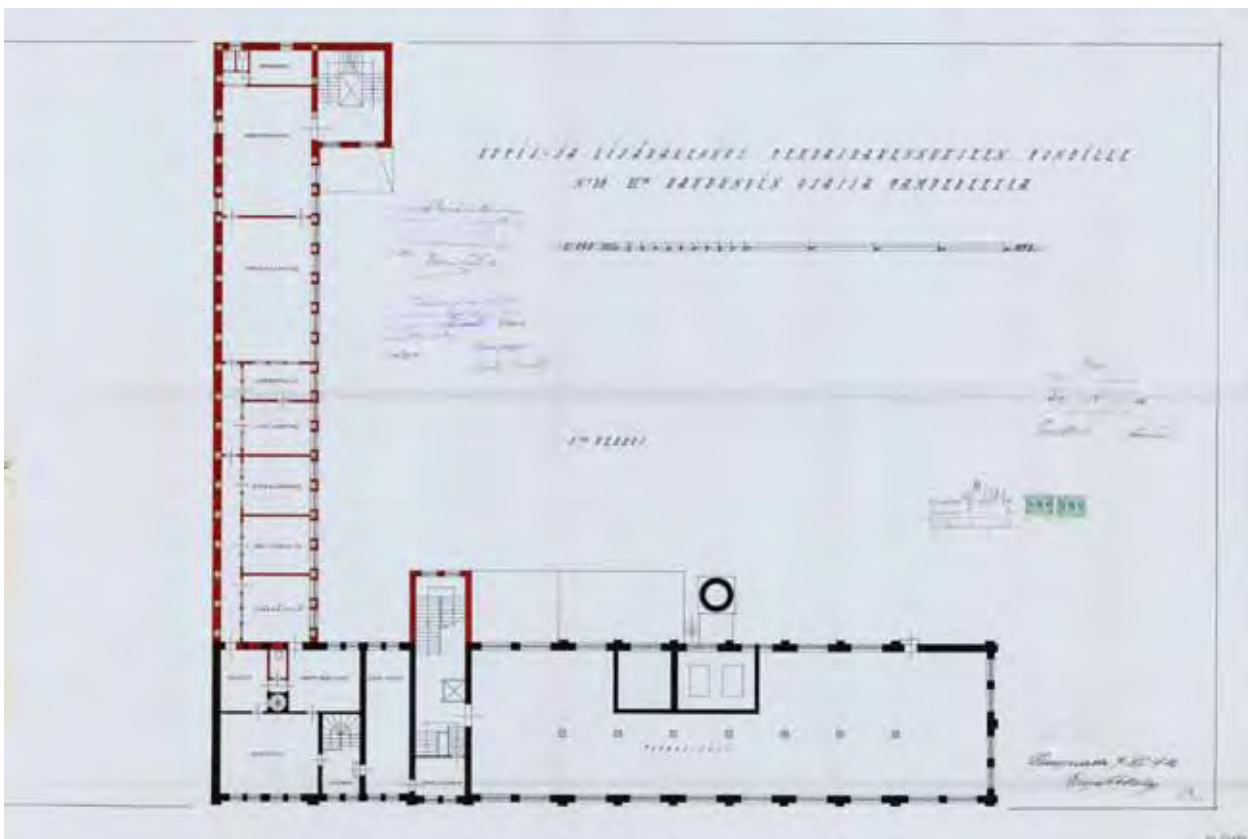
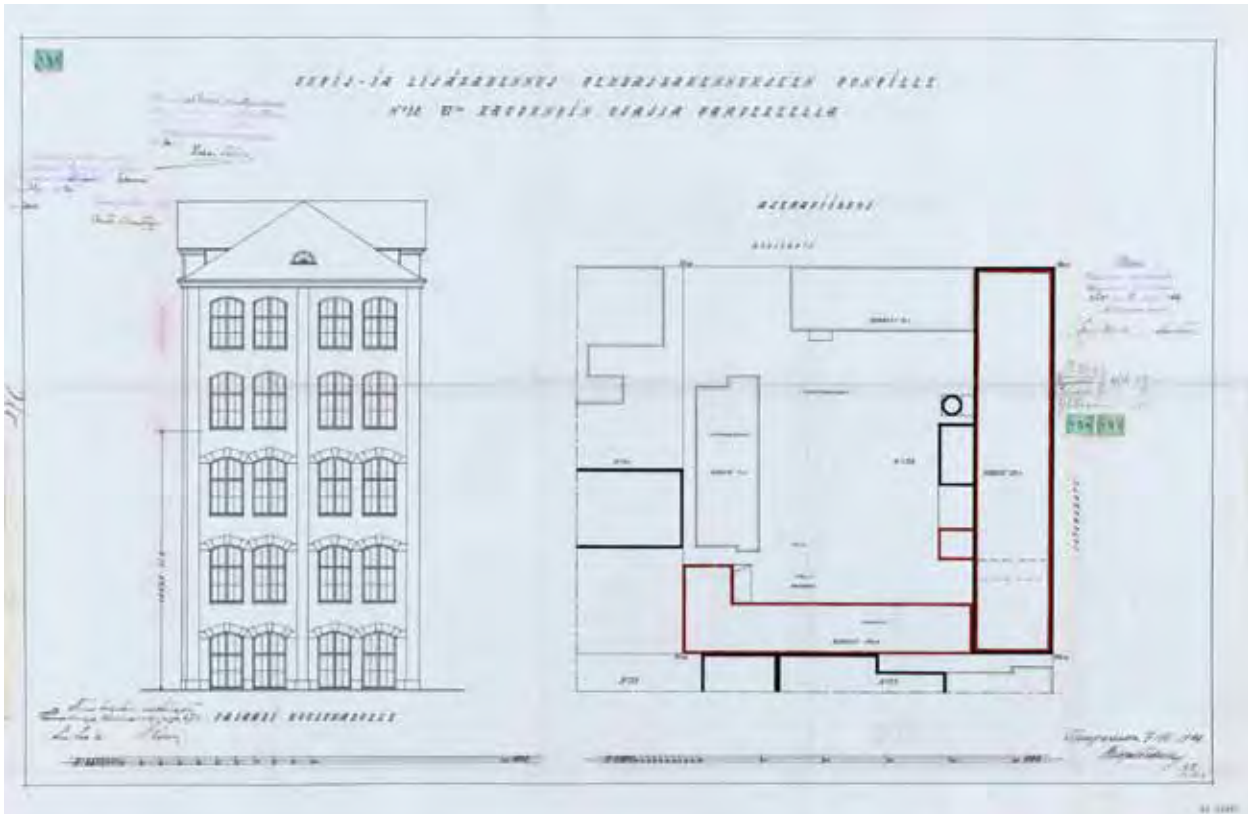
LIITE 2
sivu 1/2

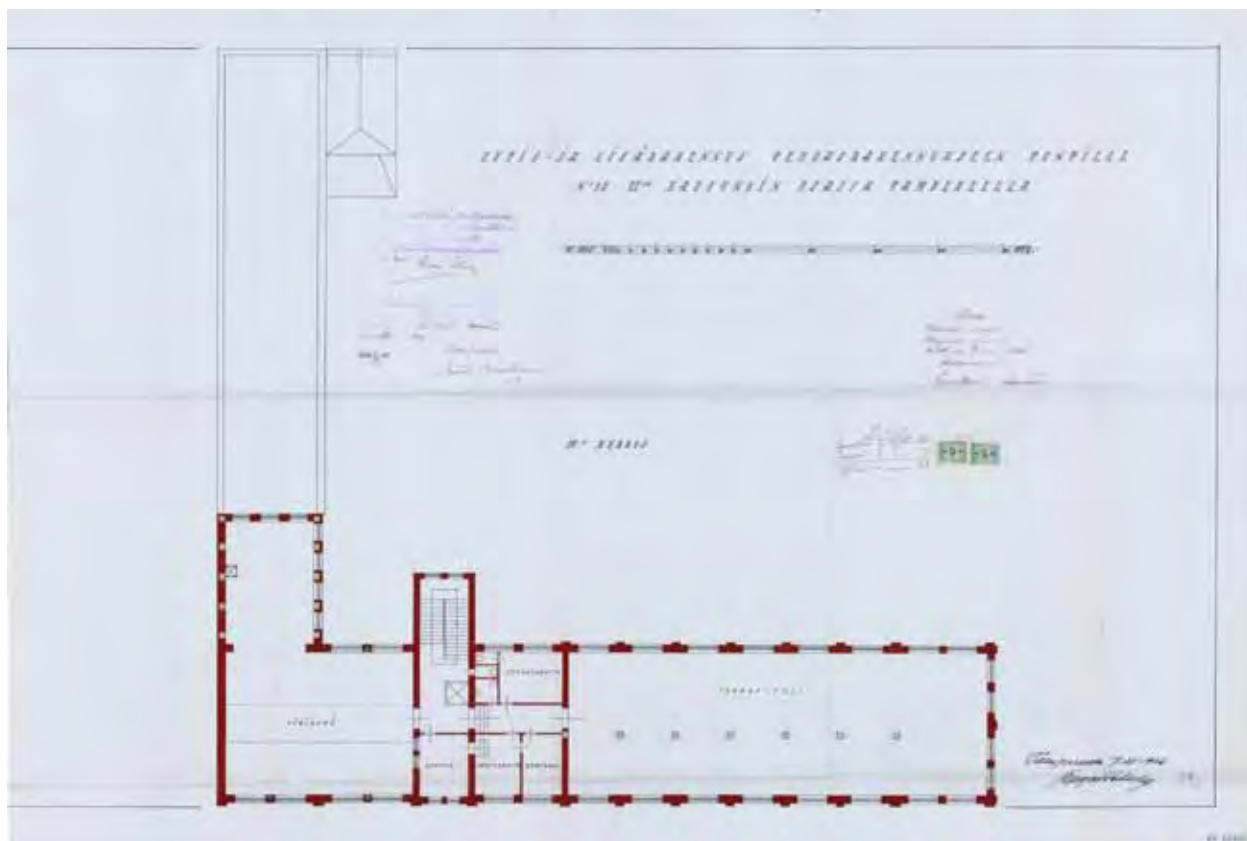

LIITE 3
sivu 1/3

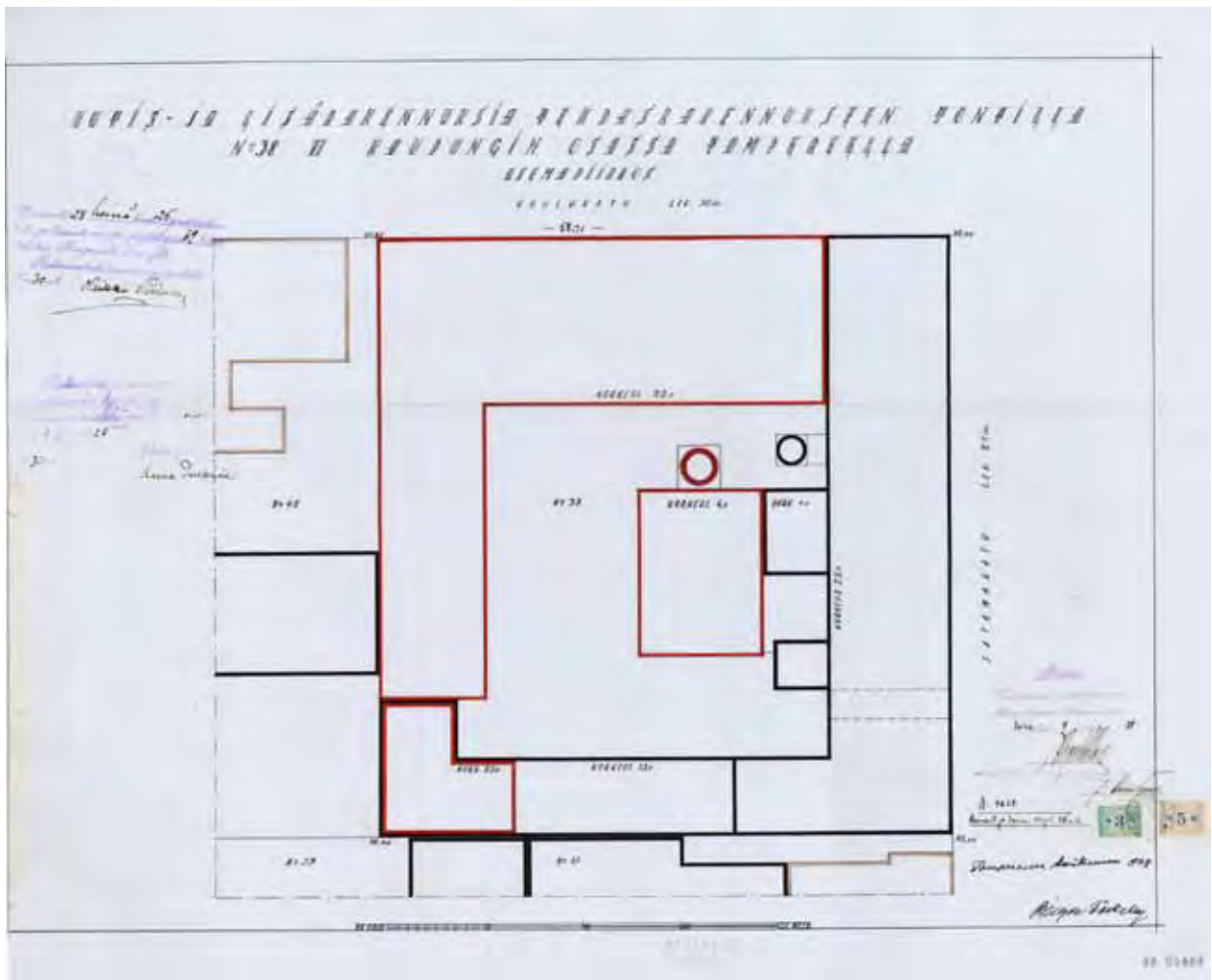
LIITE 3
sivu 3/3

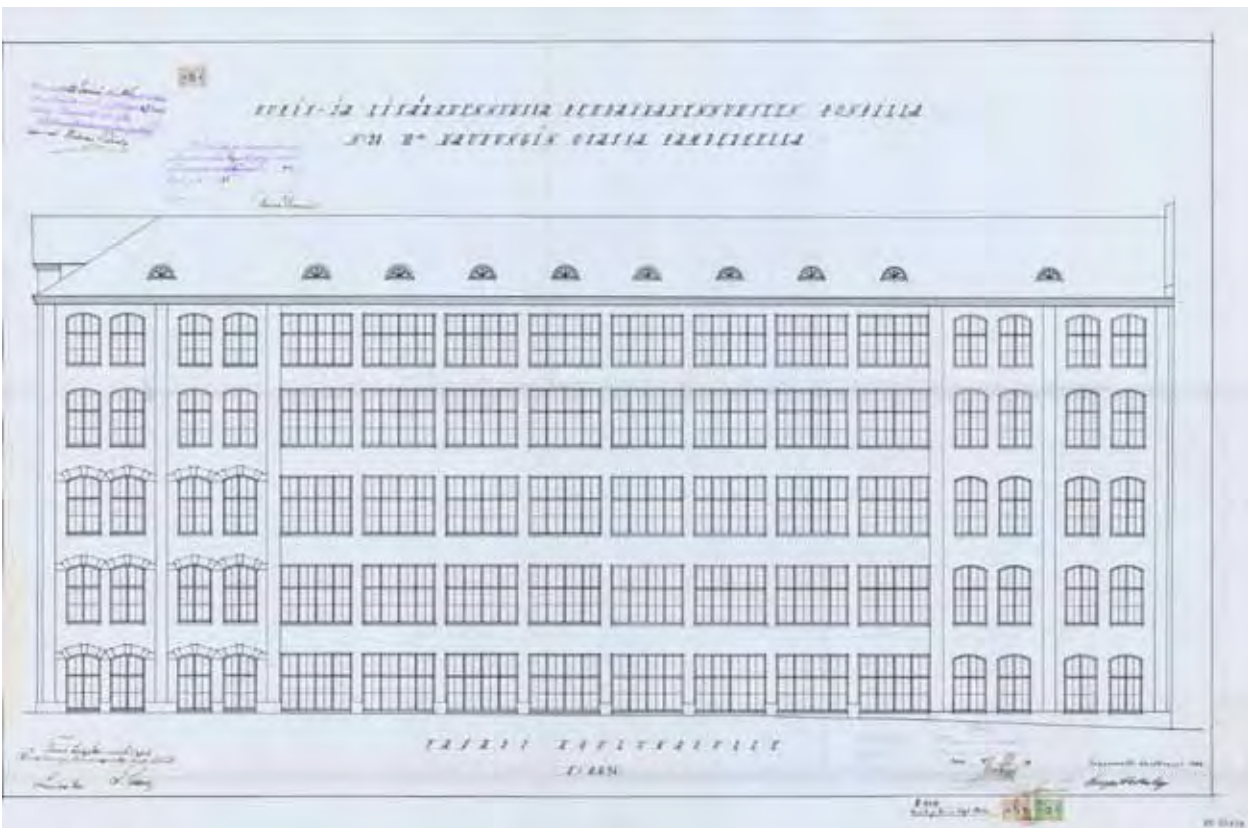
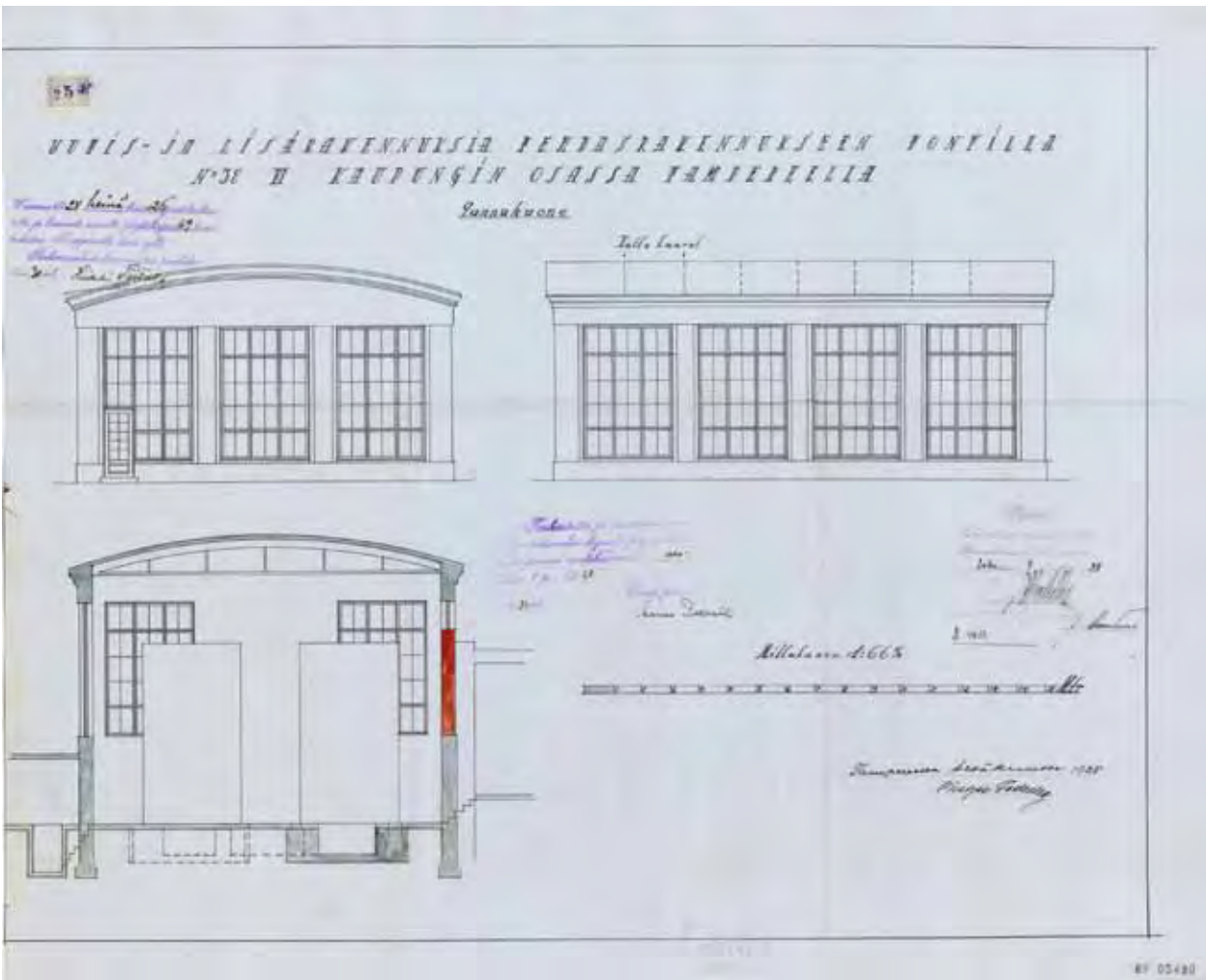

LIITE 4

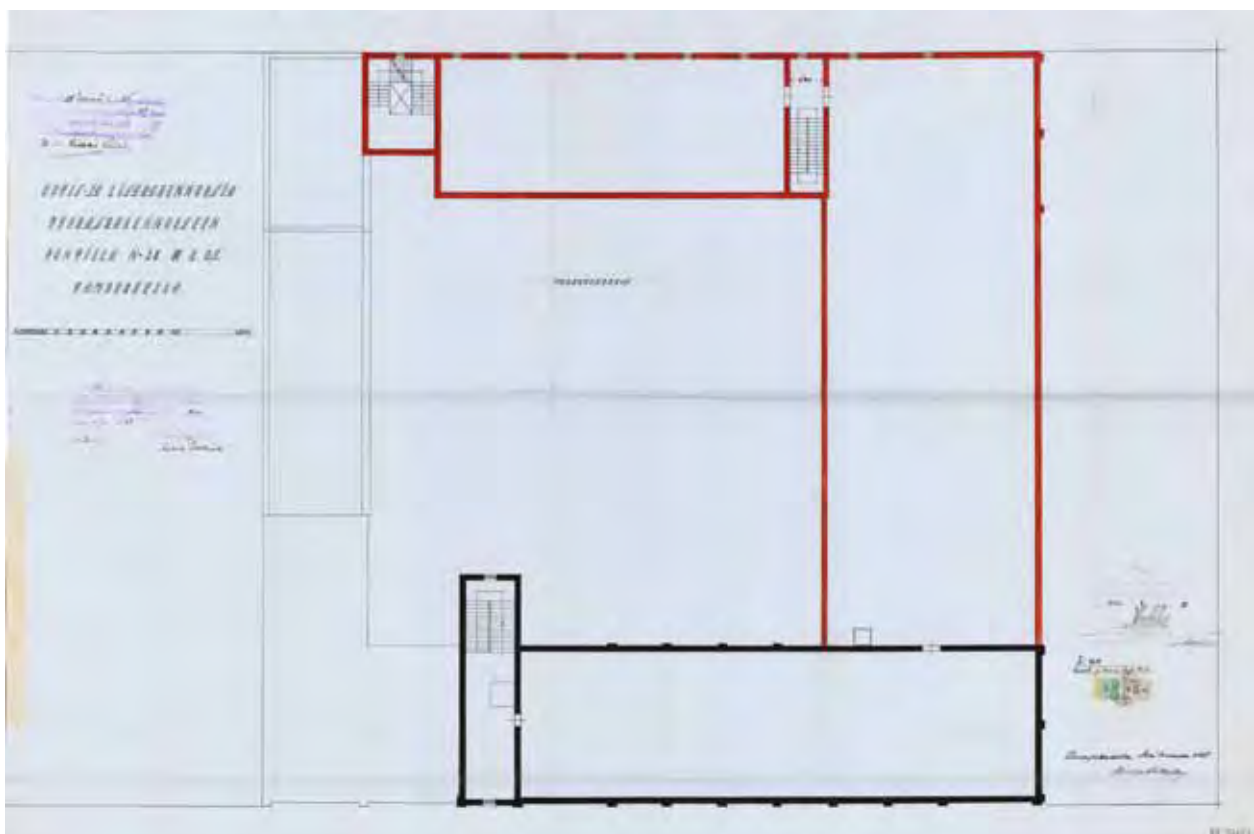
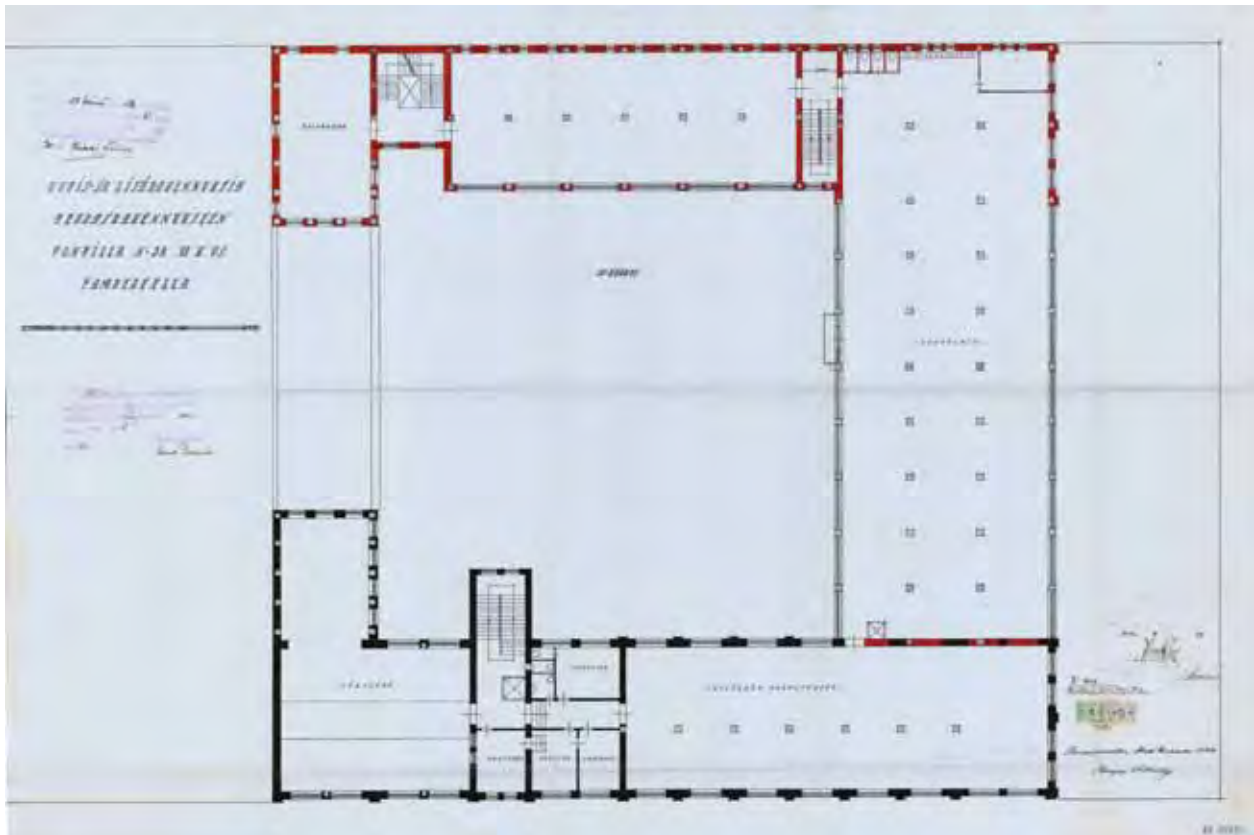
sivu 1/3

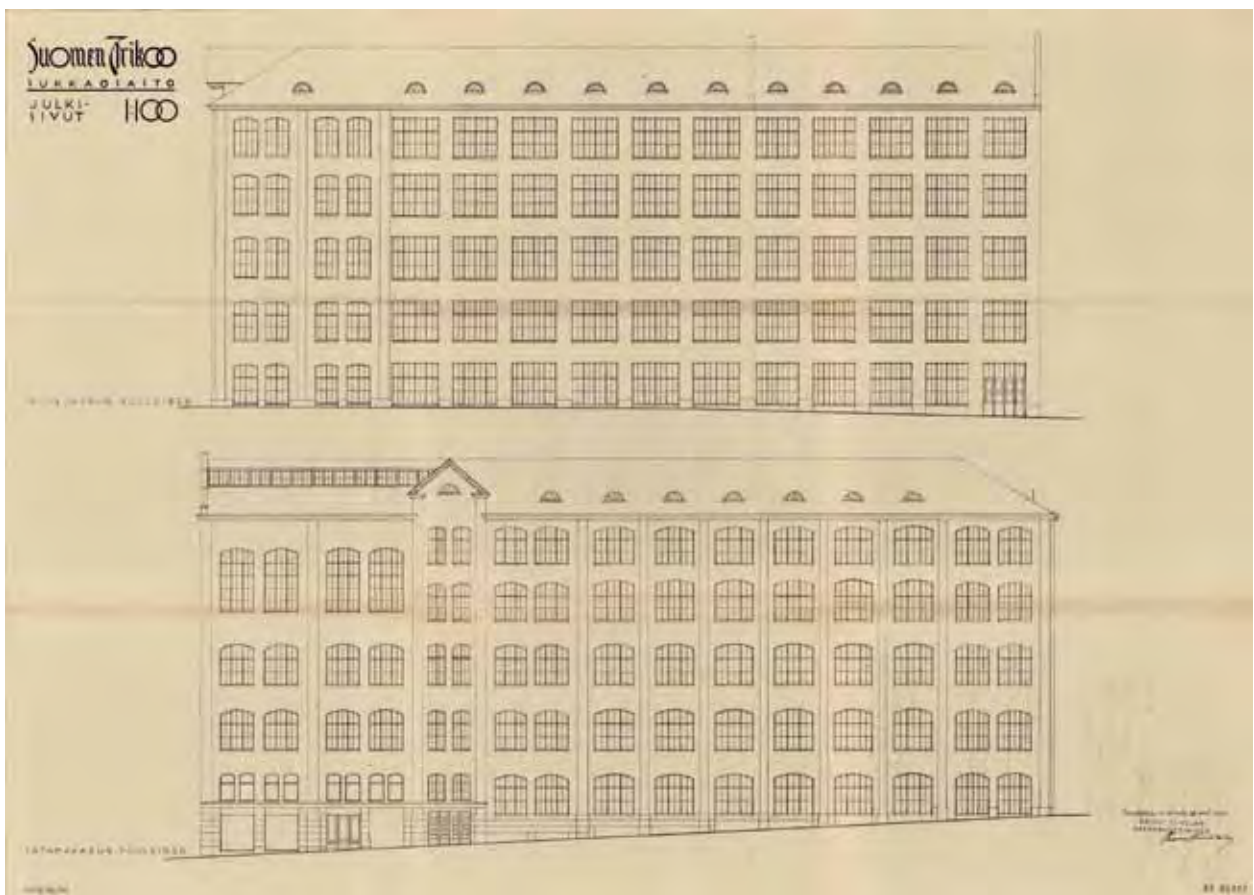
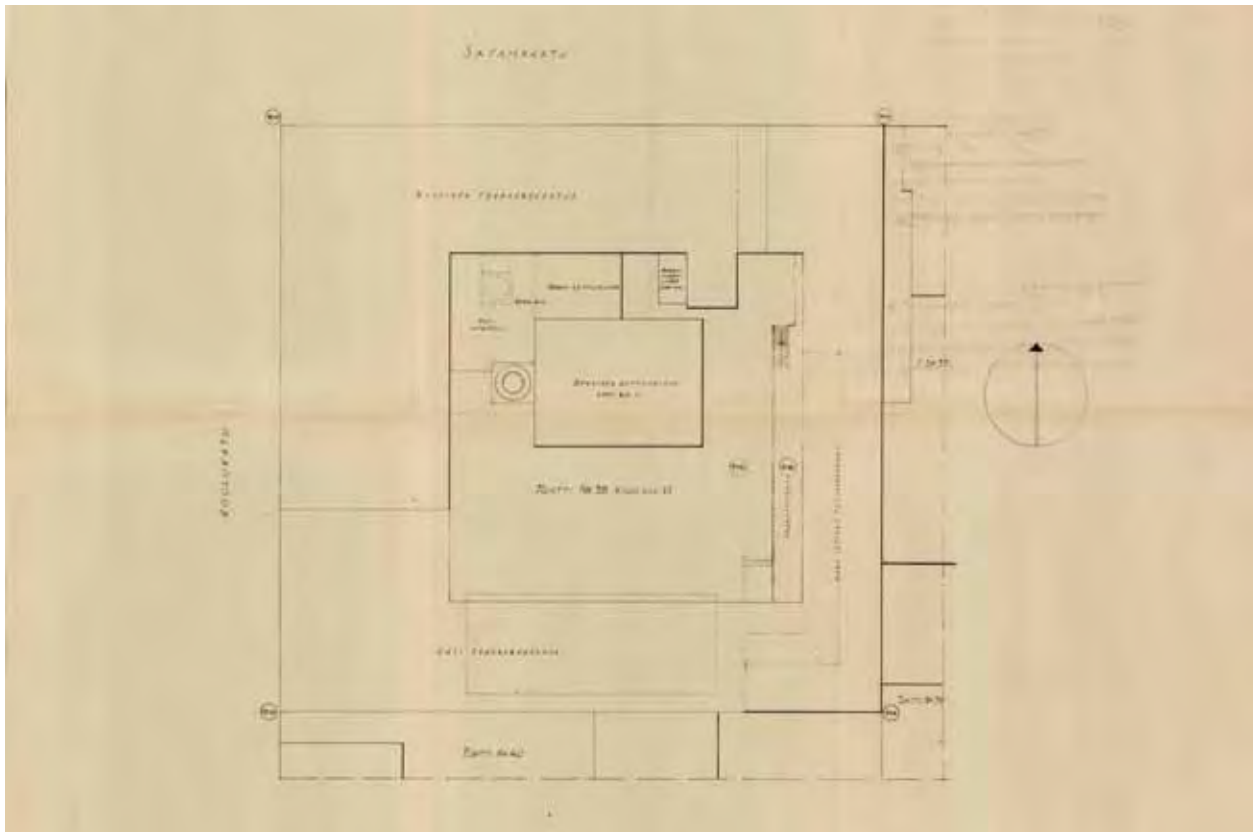

LIITE 4
sivu 3/3

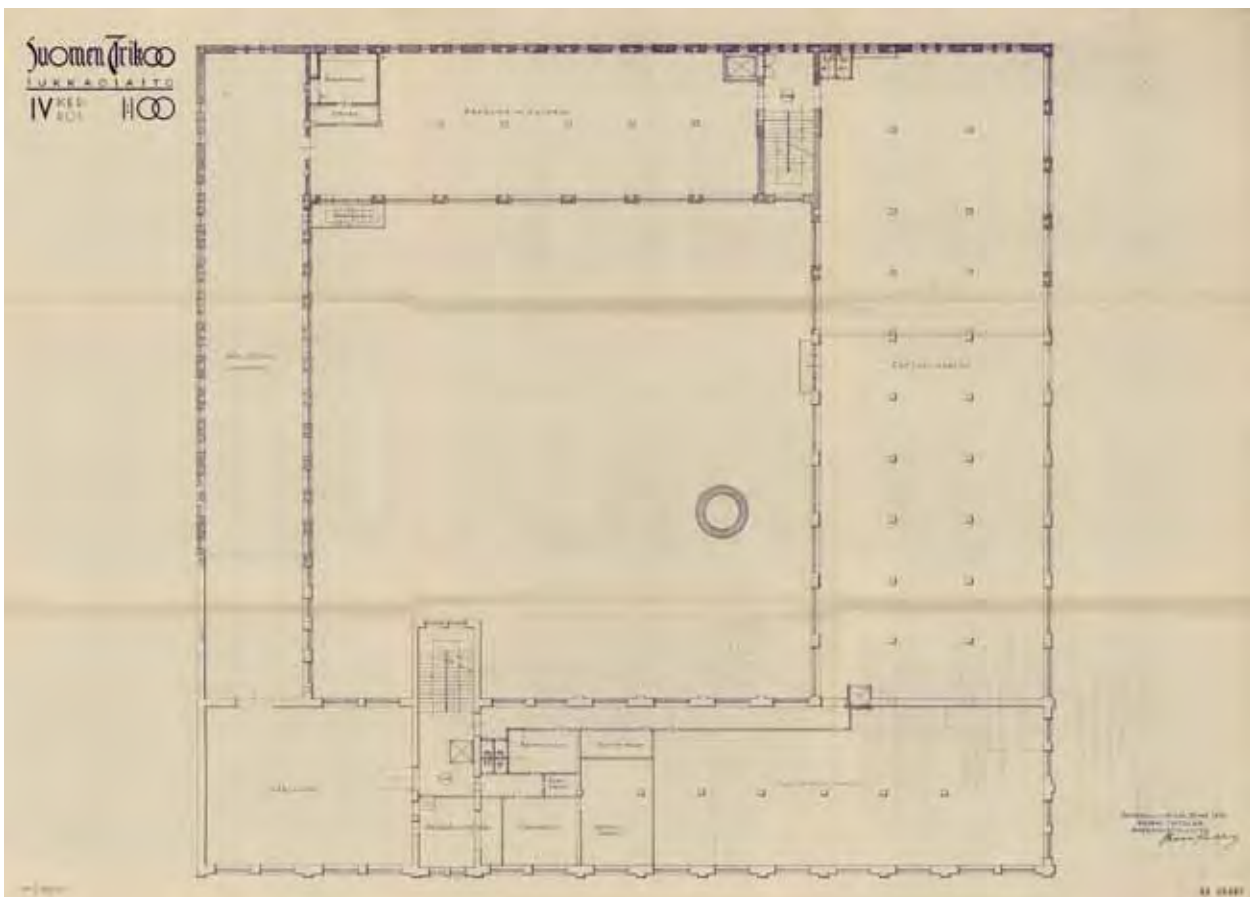
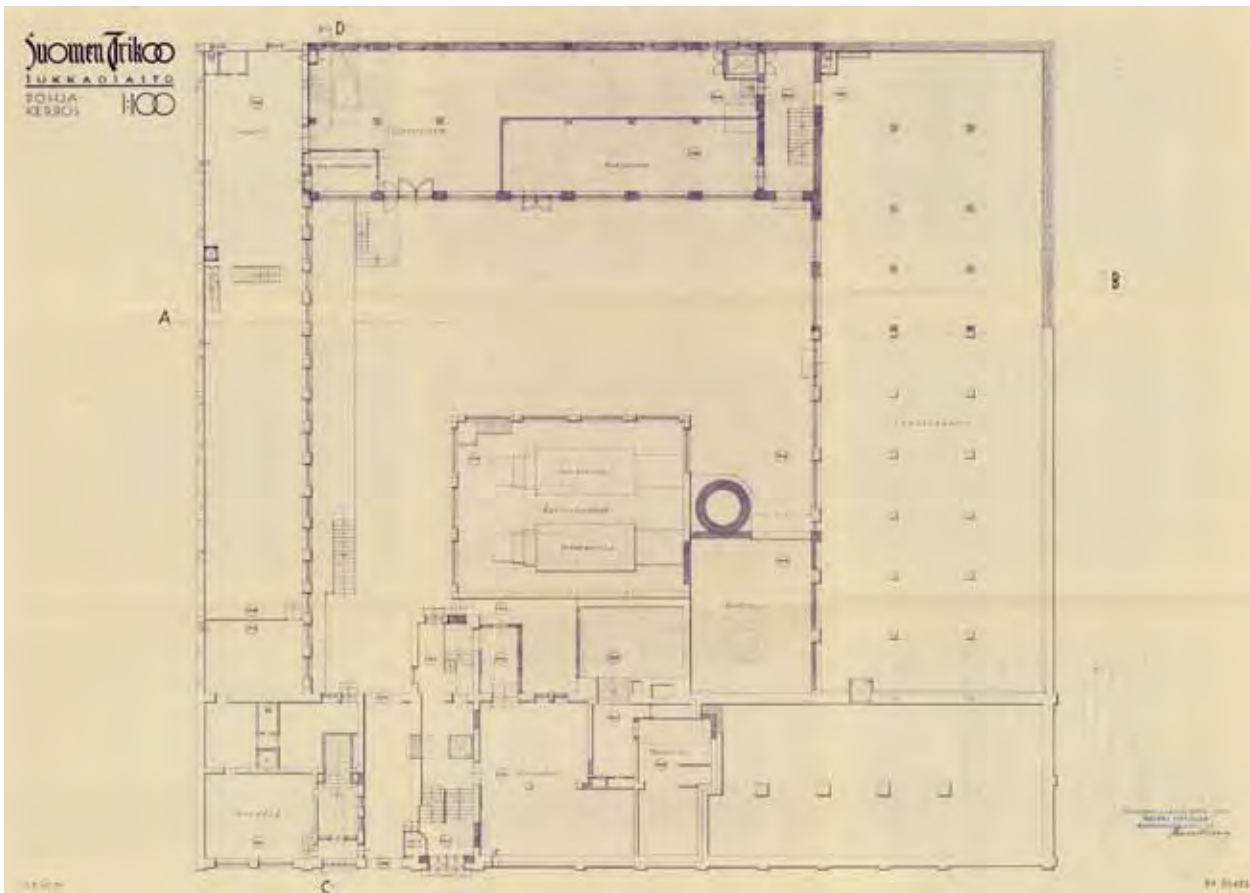

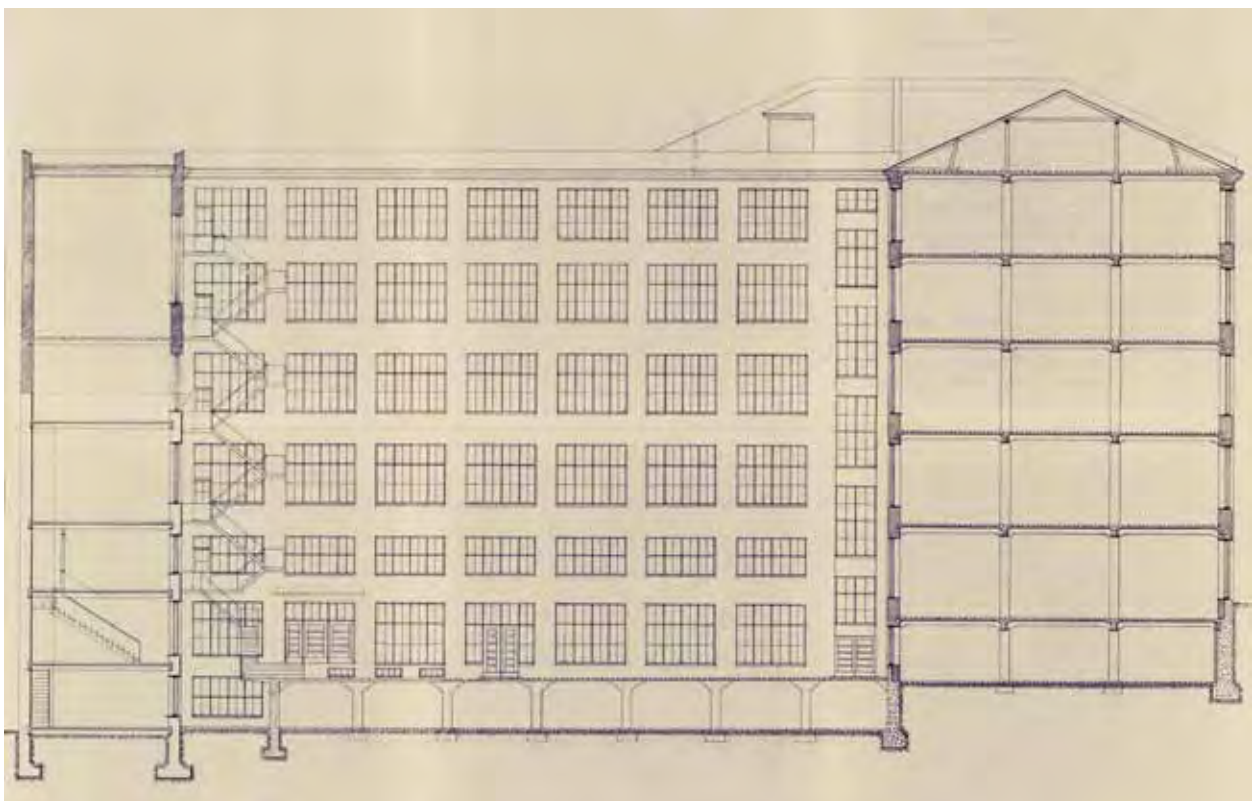
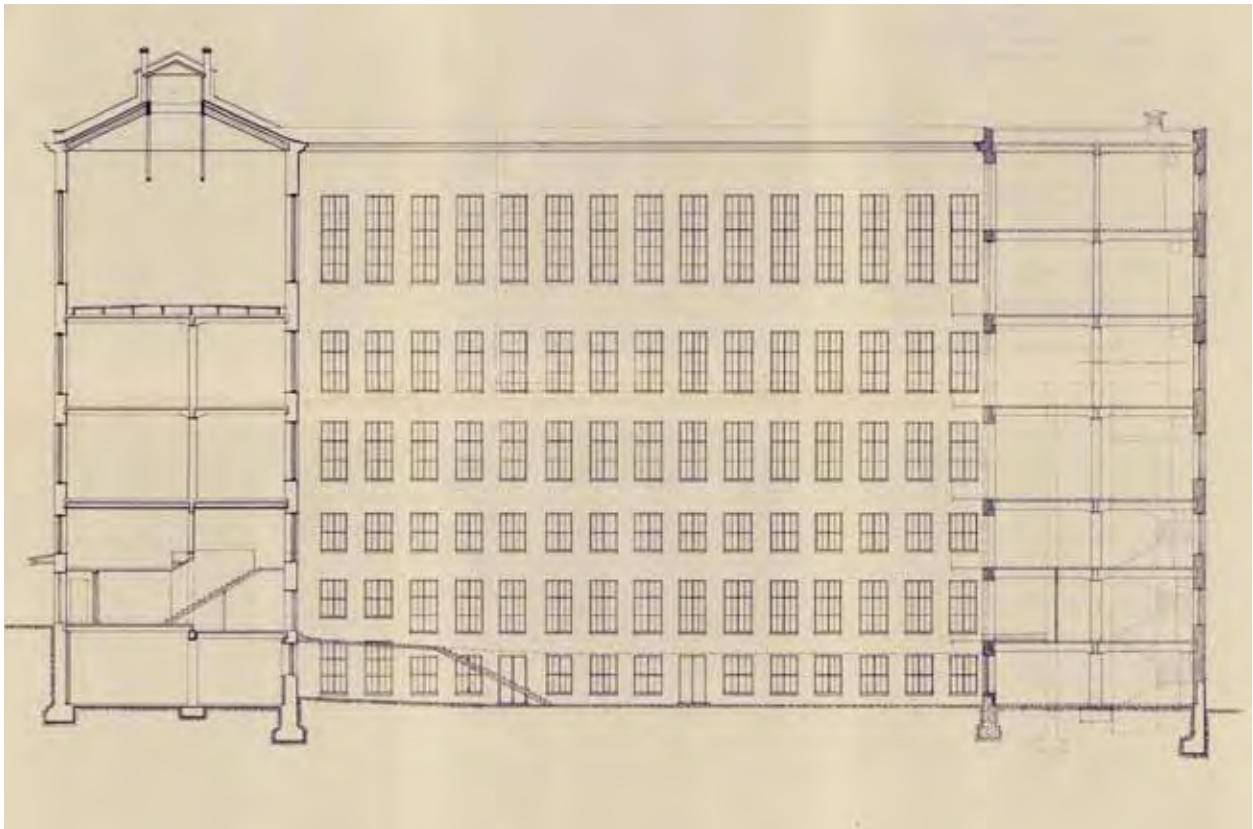
LIITE 5
sivu 1/4

LIITE 5
sivu 2/4

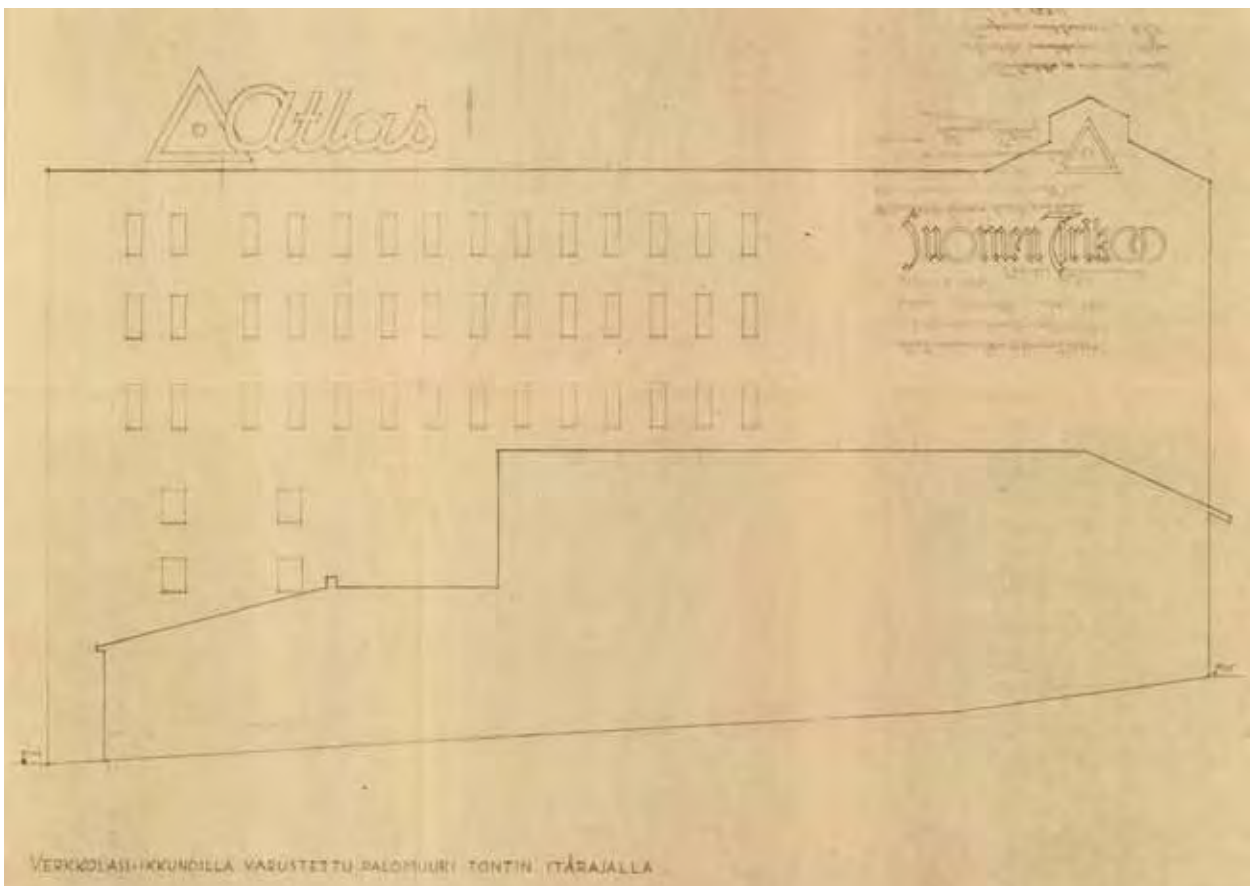

LIITE 5
sivu 3/4

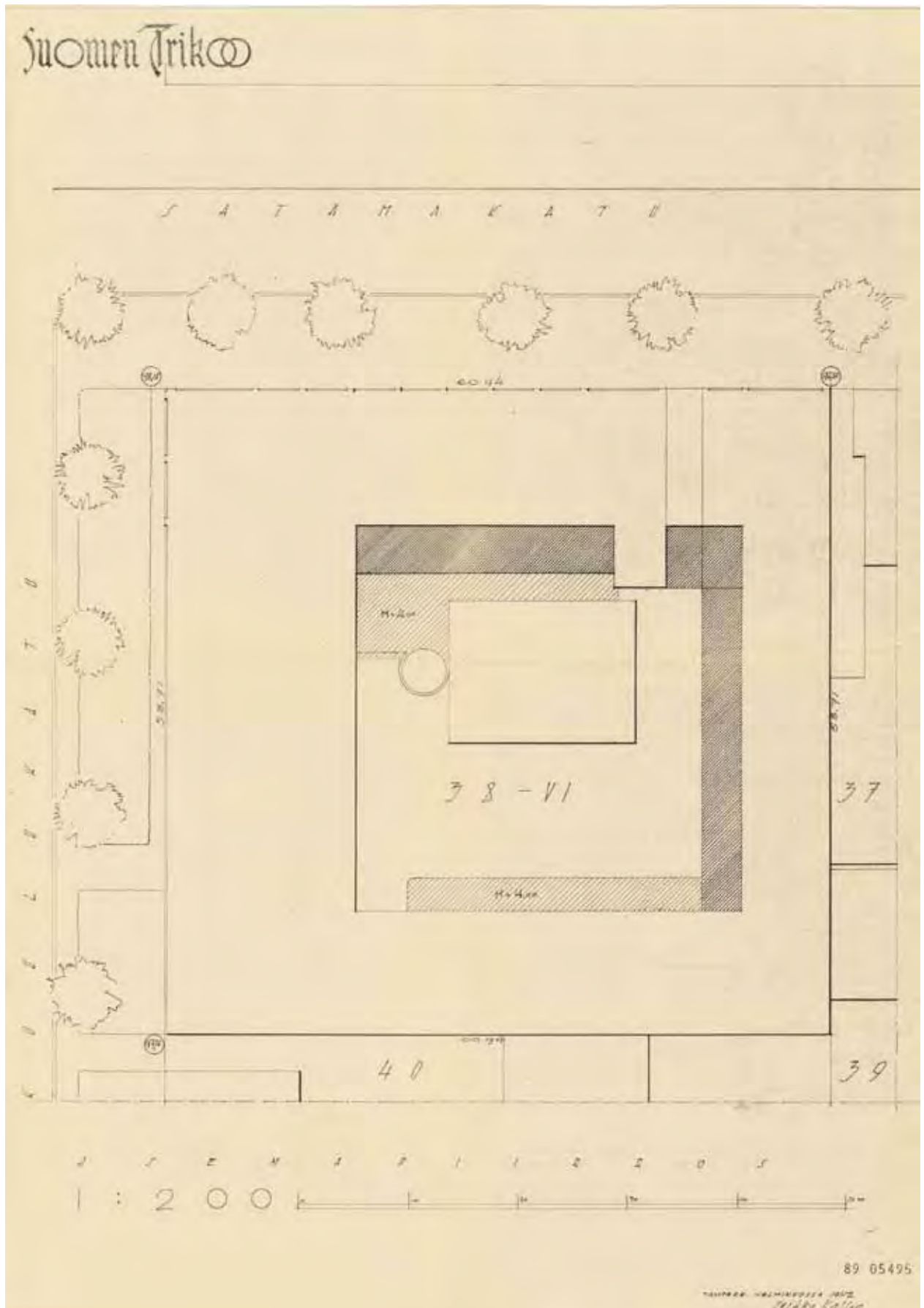

LIITE 5

sivu 4/4

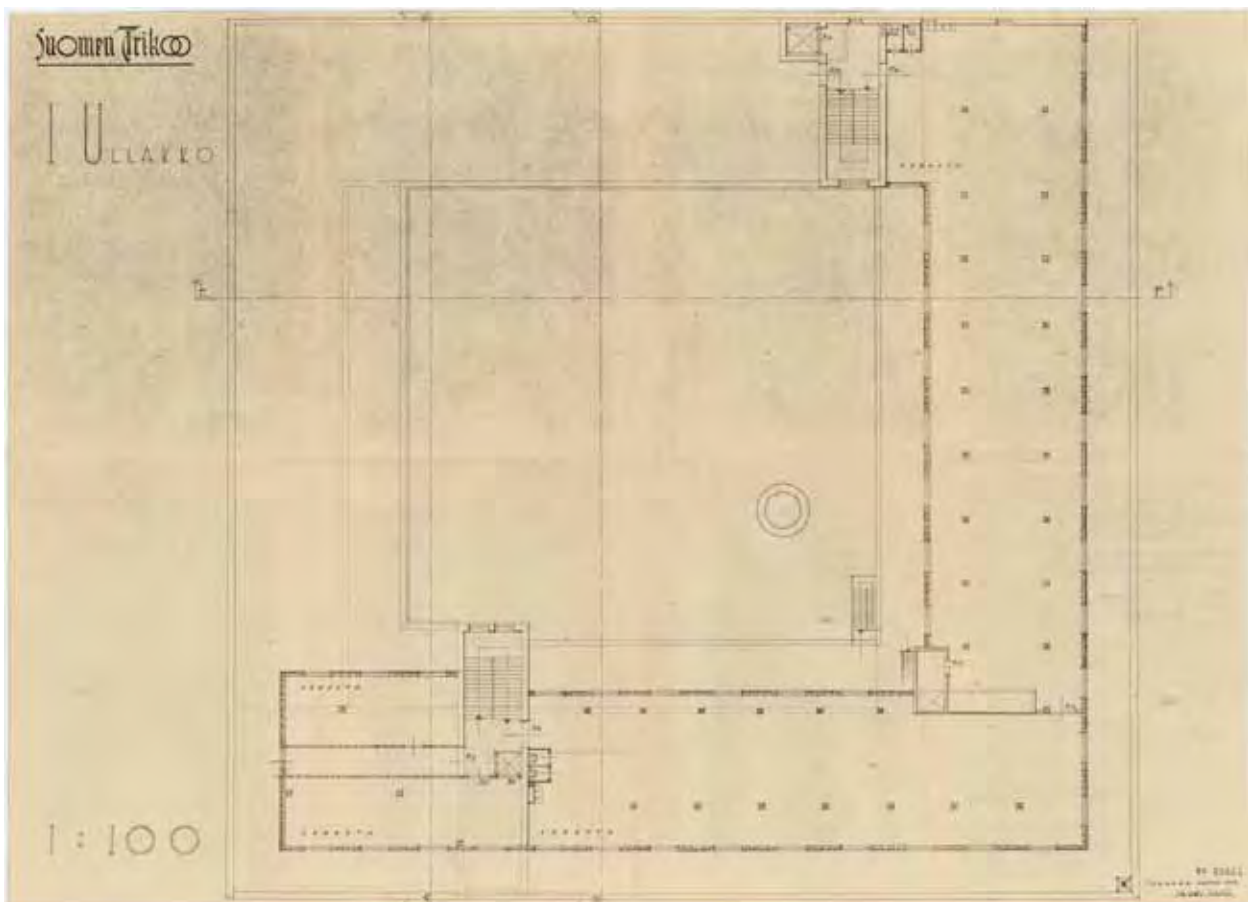
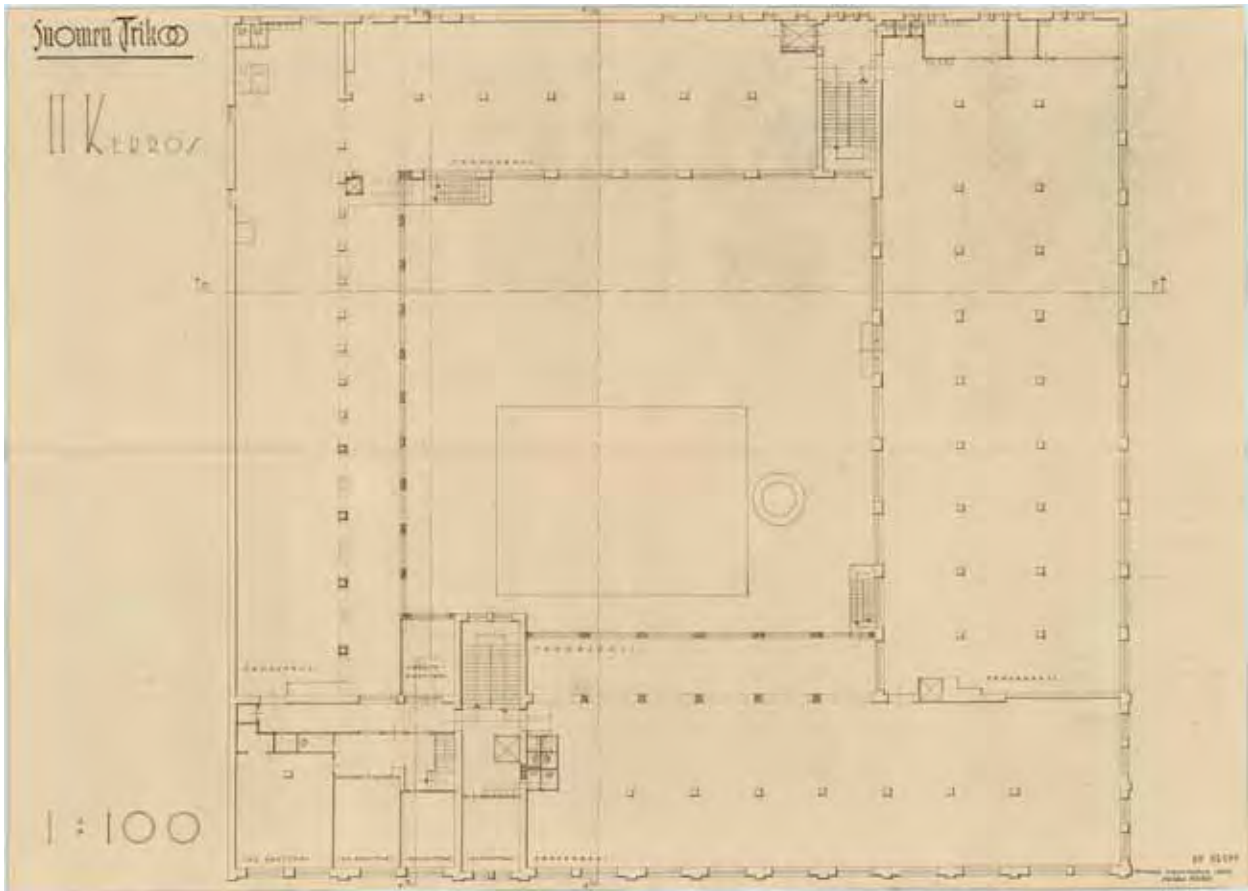

LIITE 6
sivu 1/4

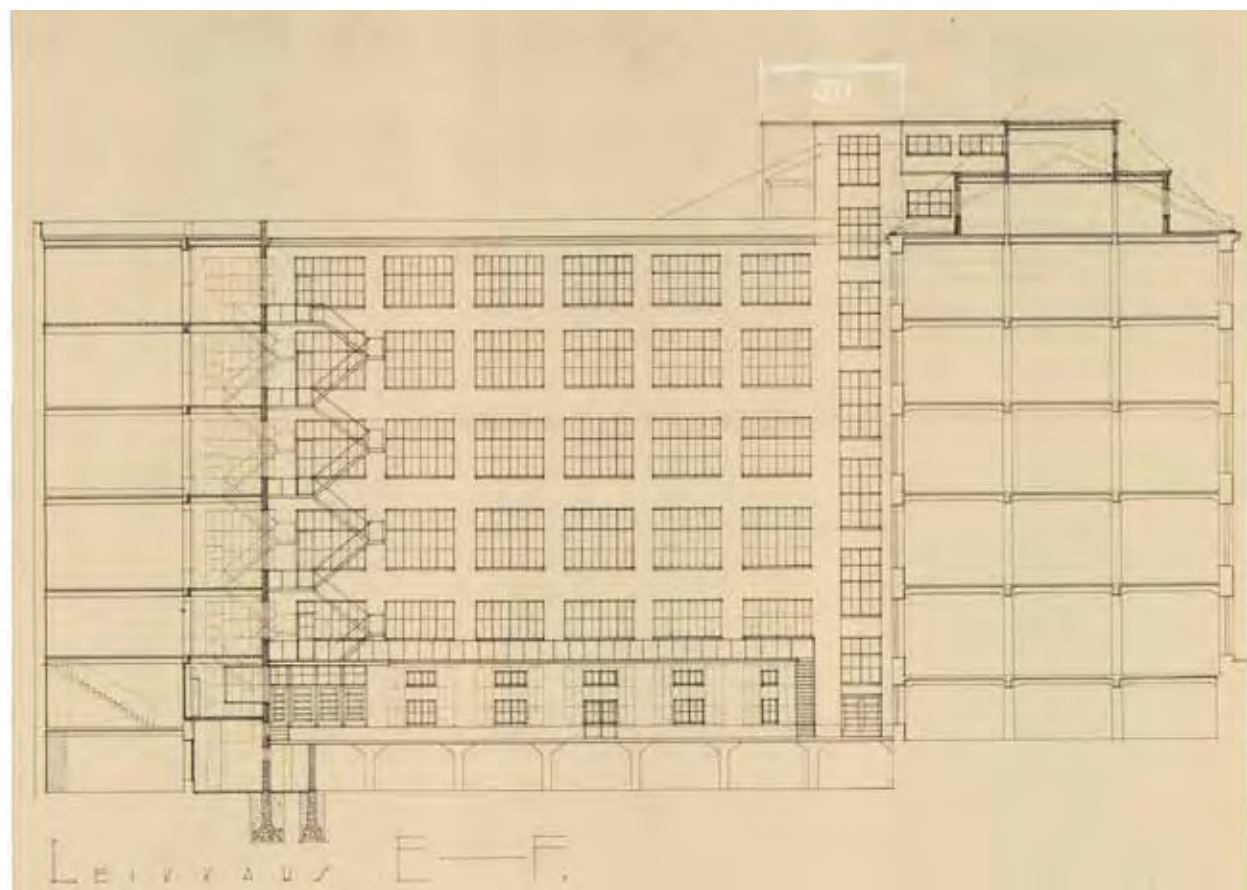
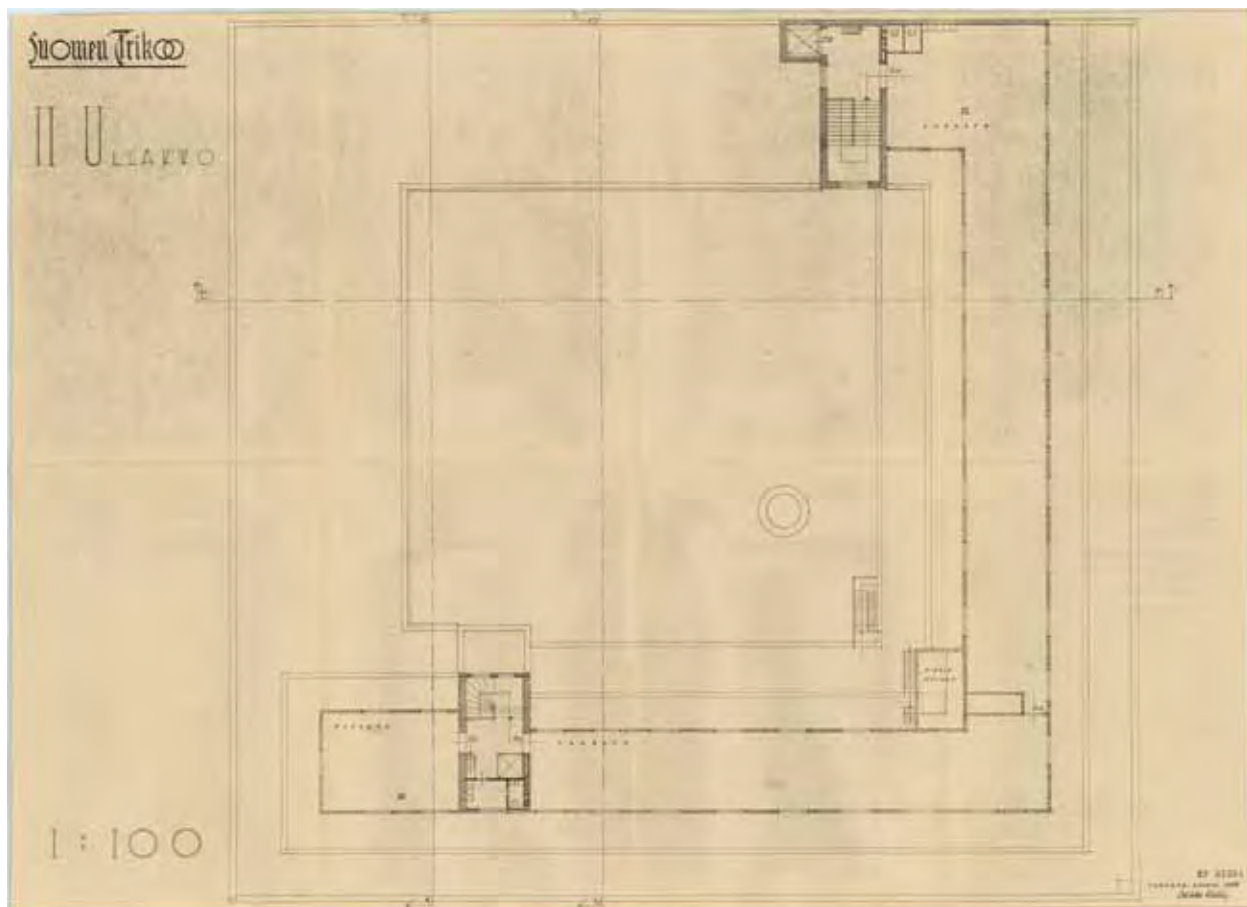
LIITE 6

sivu 2/4

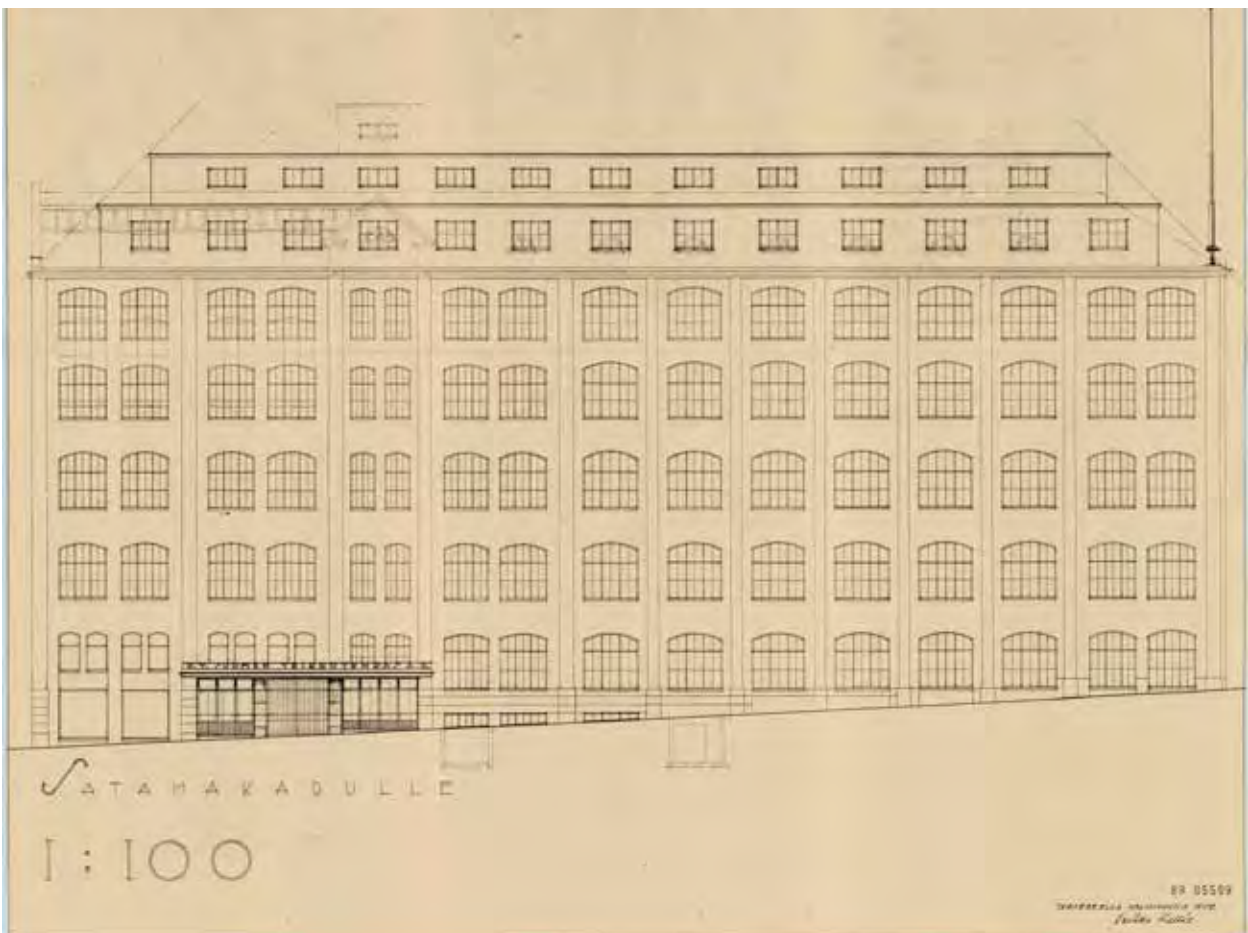
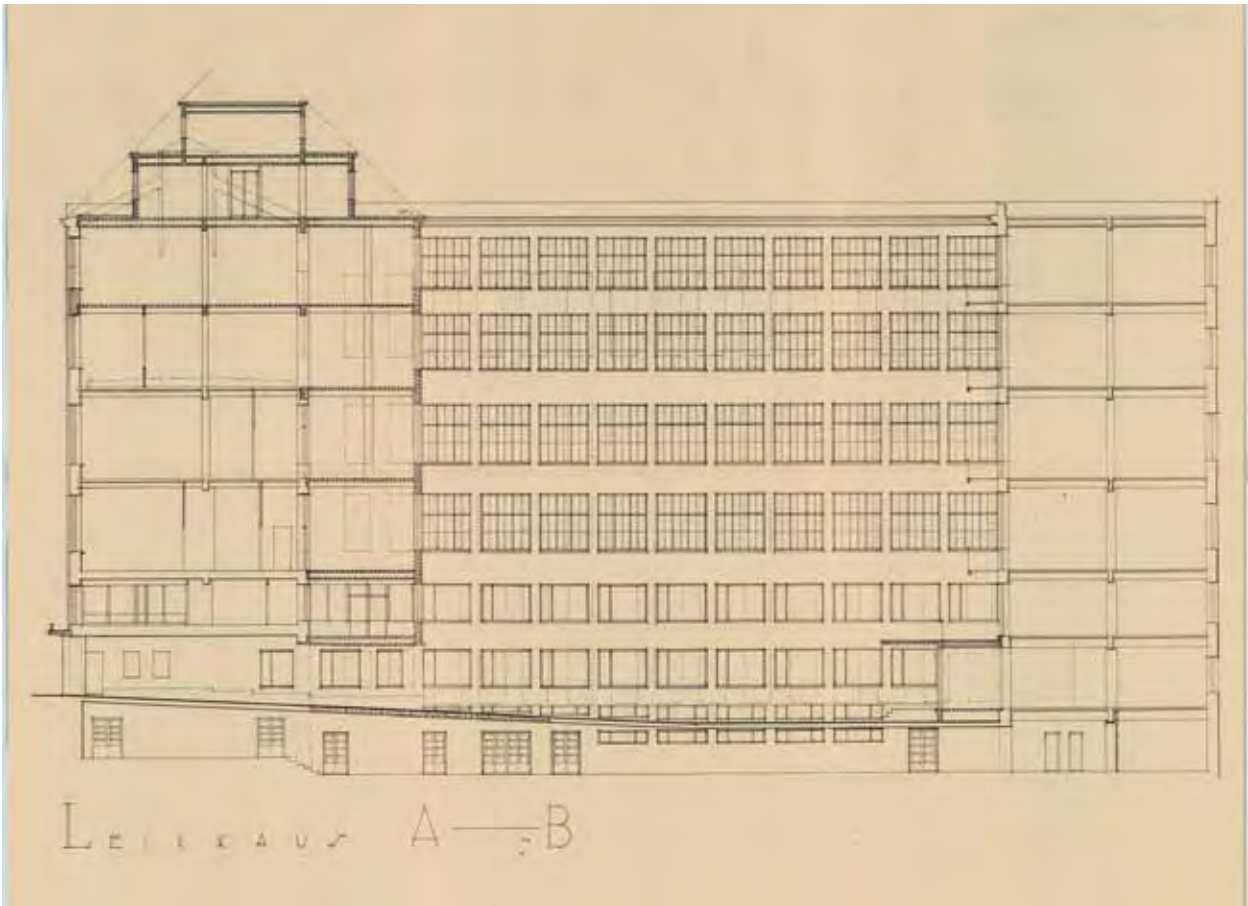

LIITE 6
sivu 3/4

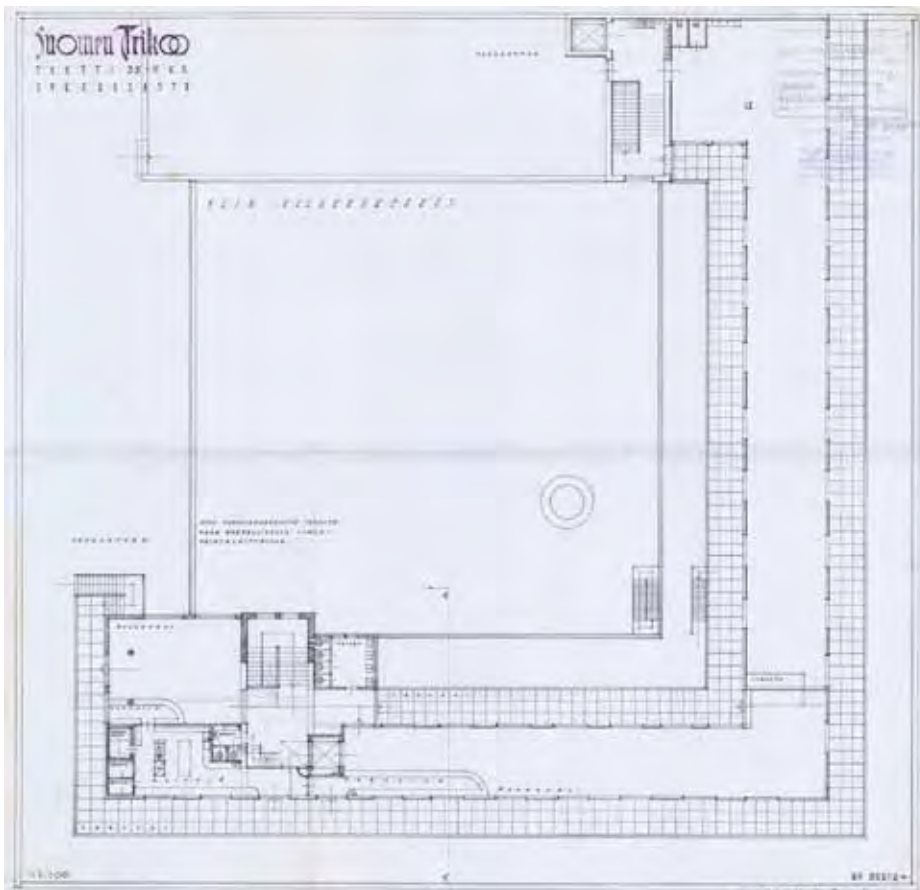
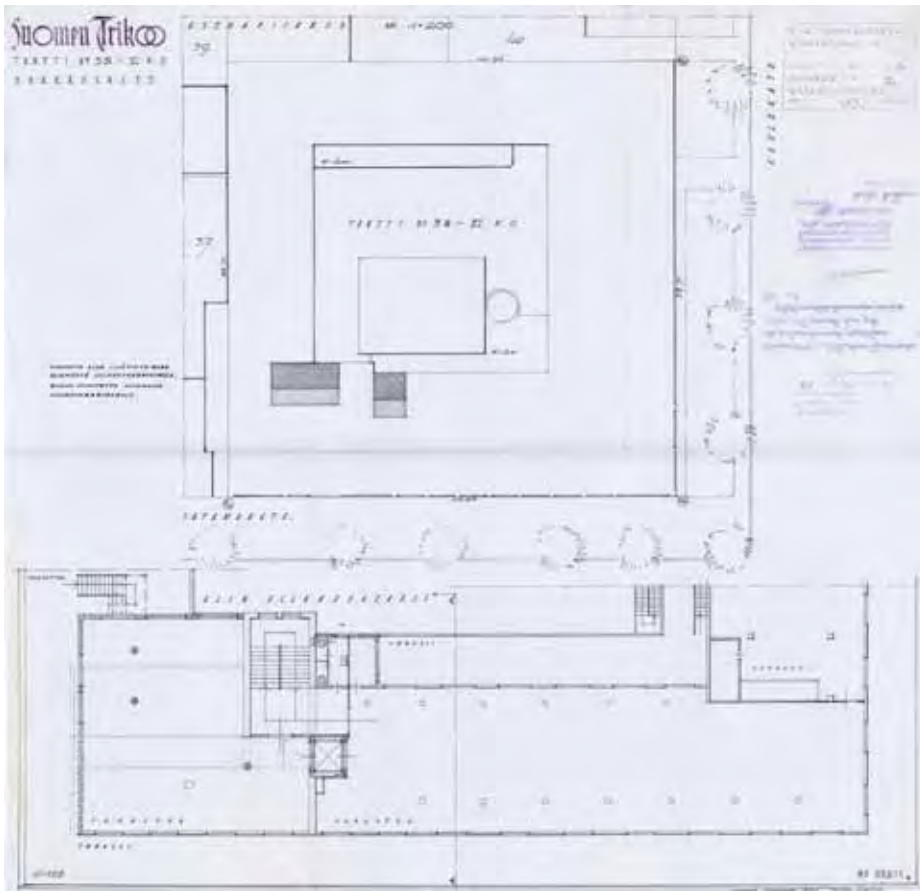

LIITE 6

sivu 4/4

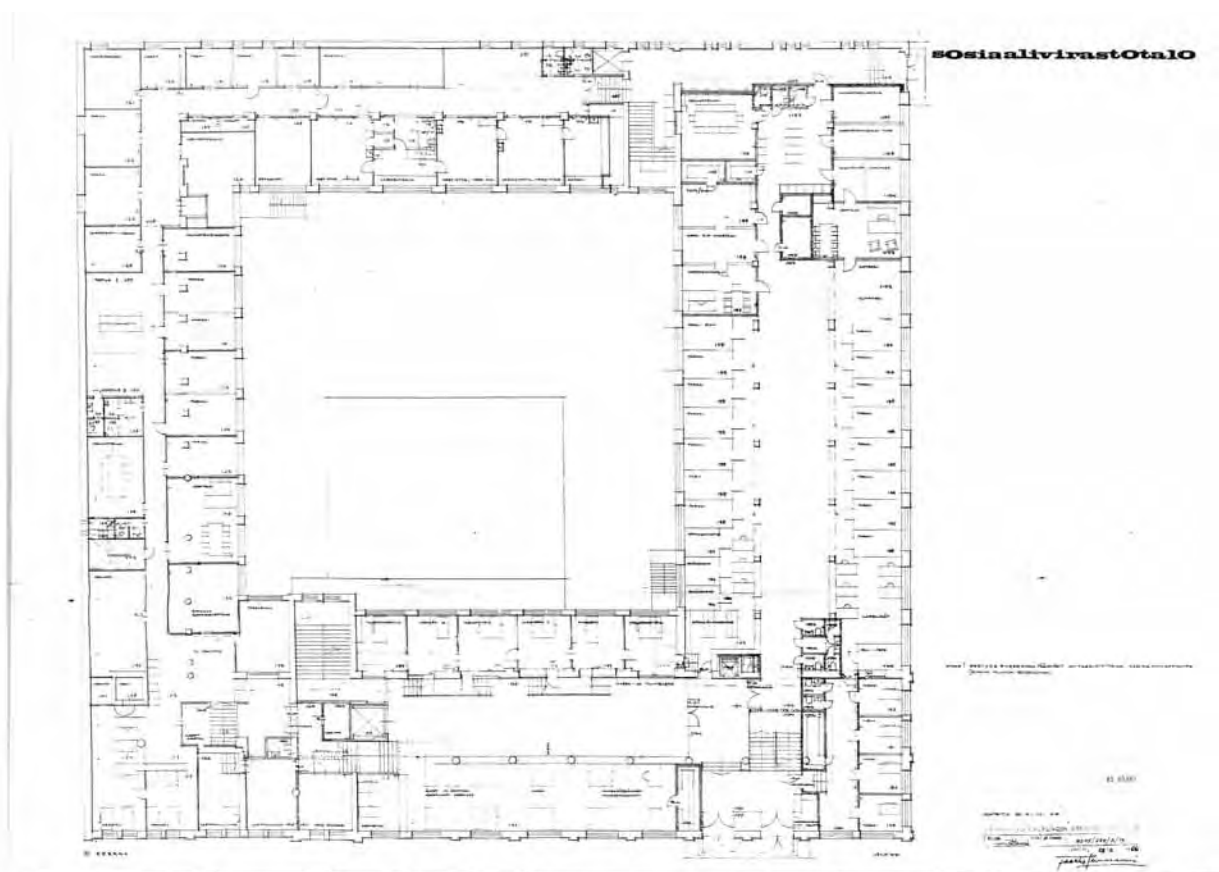
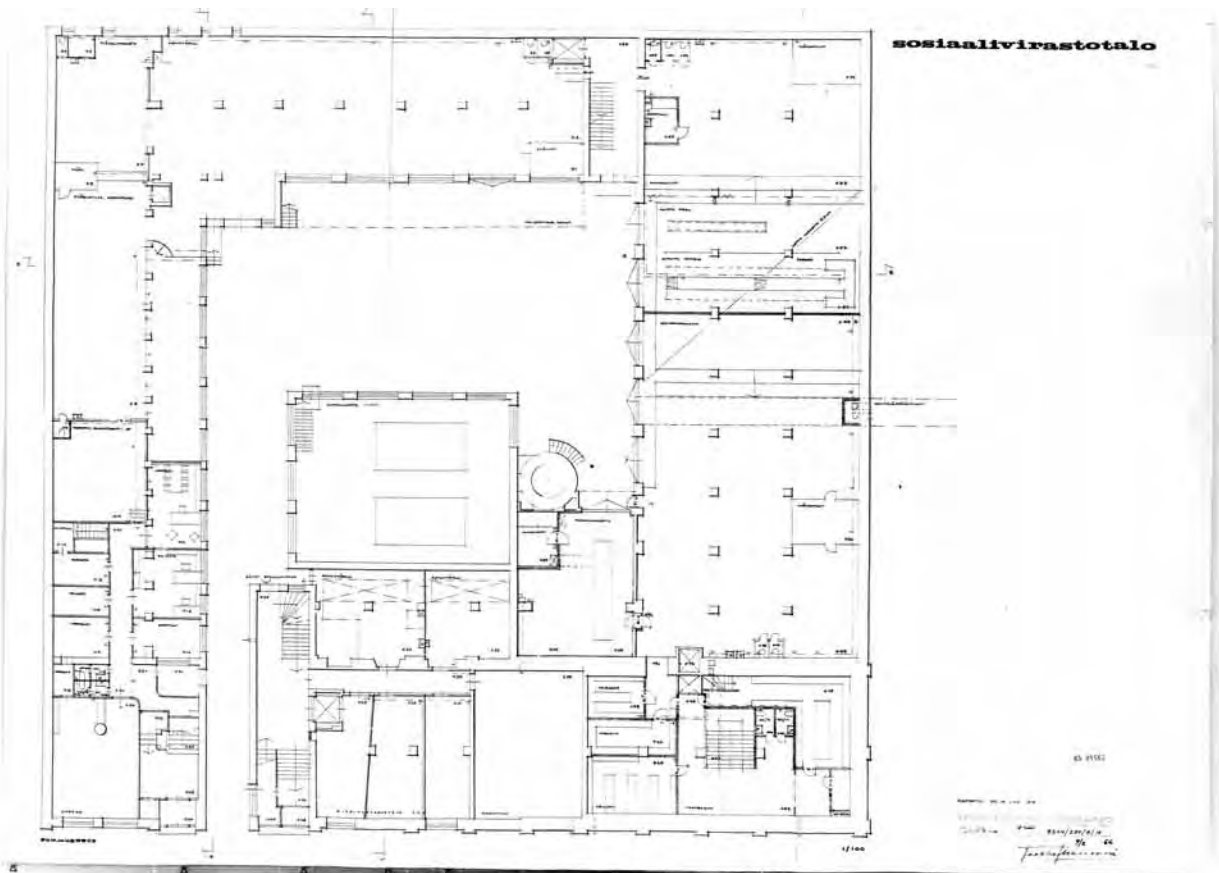
LIITE 7
sivu 1/2

LIITE 7
sivu 2/2

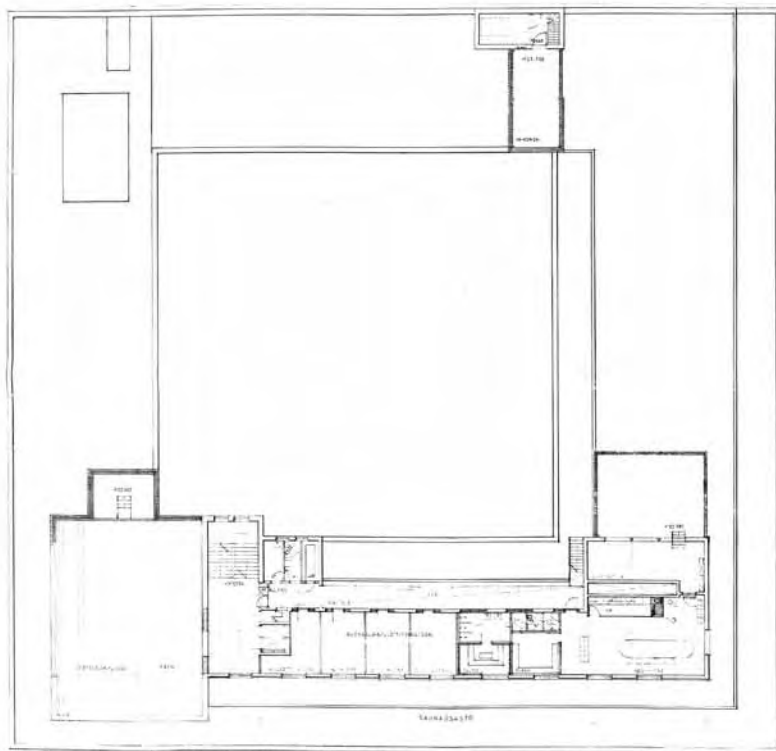

LIITE 8
sivu 1/1

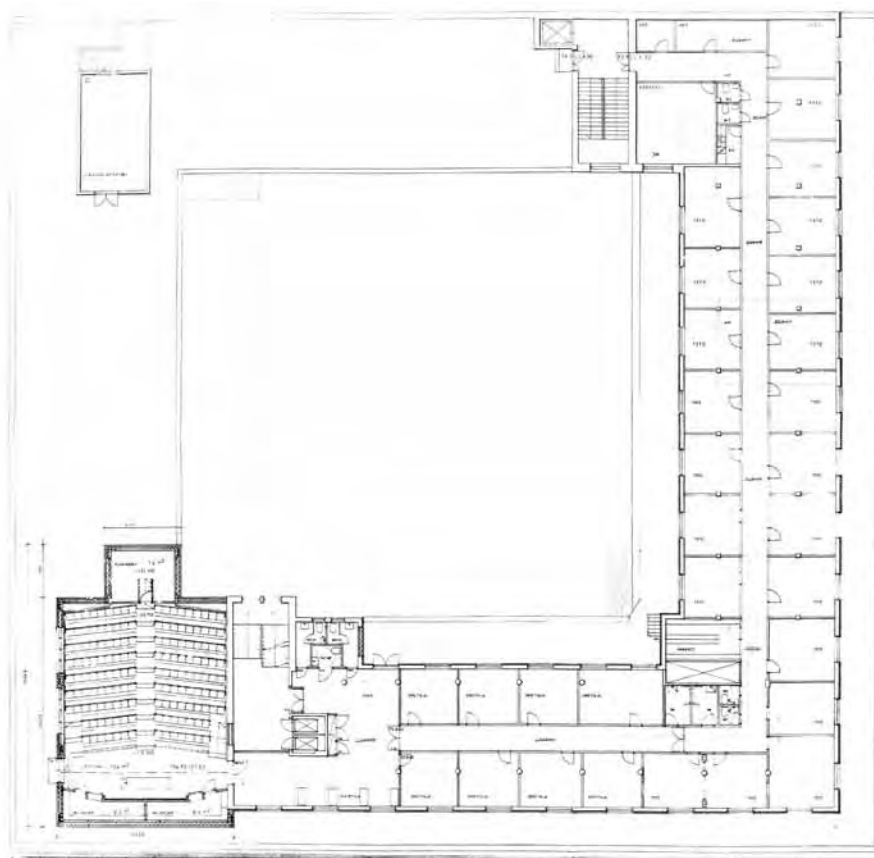

LIITE 9
sivu 1/2

1. KRS

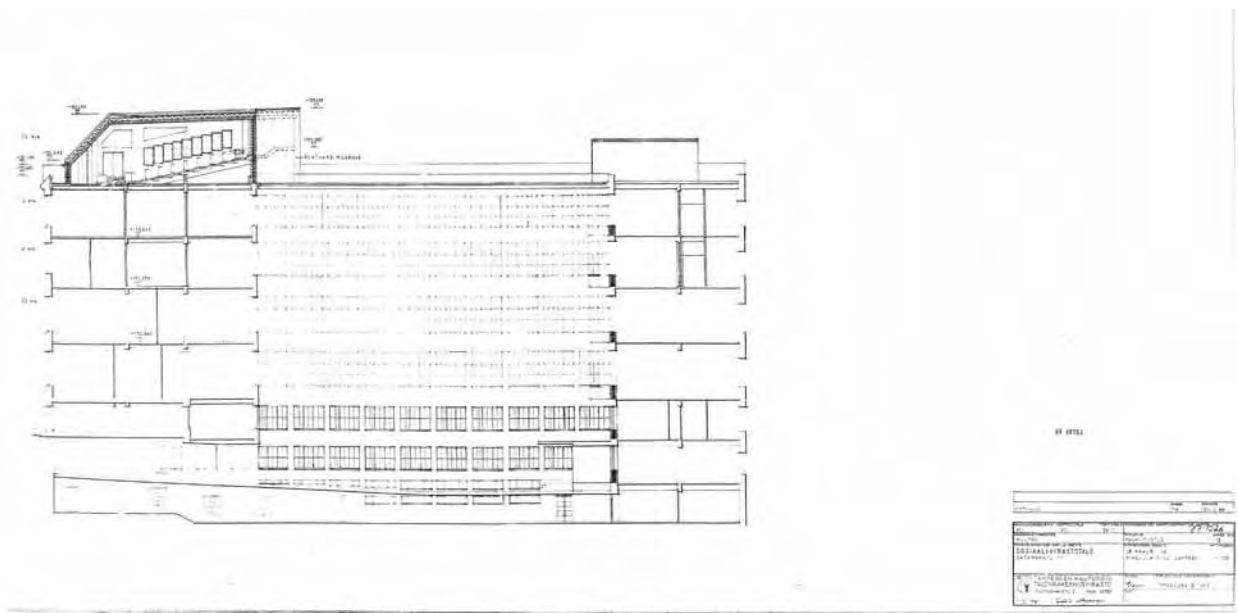
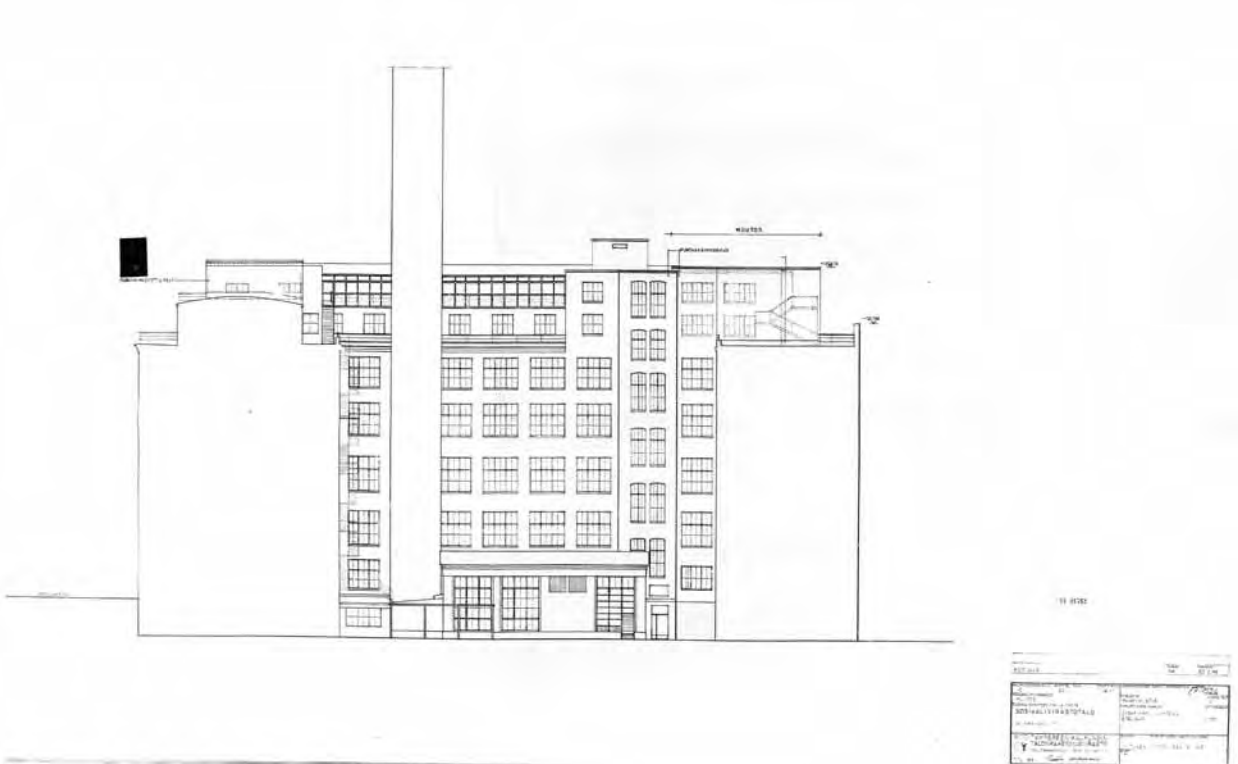
Projekti	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024

2. KRS

Projekti	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024
Alue	11-2024
Luokka	11-2024

LIITE 9
sivu 2/2

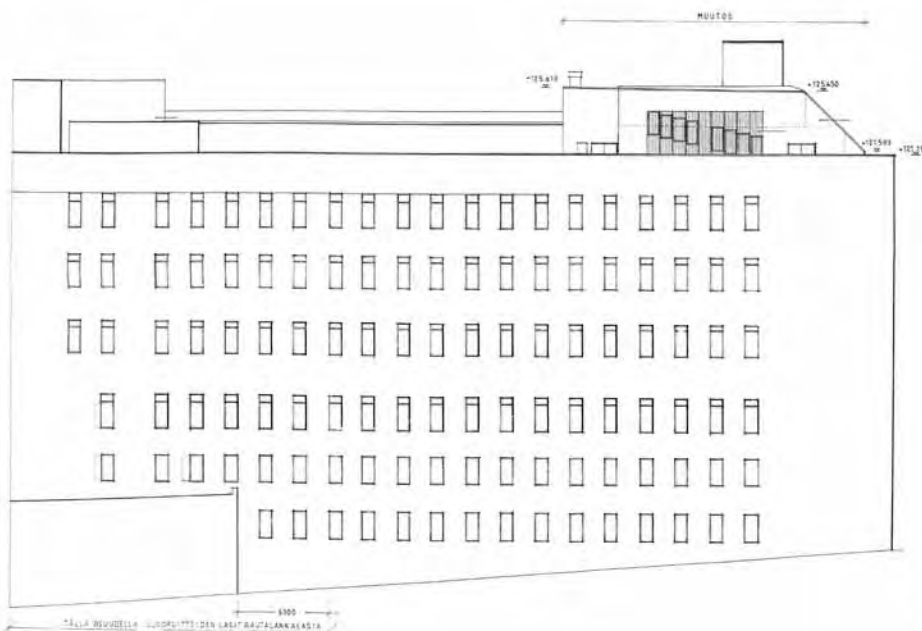
LIITE 9

sivu 1/1

99 89706

Projekti: 99 89706	Alue: SOTE-TALO
Yhteyshenkilö: [nimi]	Aluejohtaja: [nimi]
Muutos: [nimi]	Projektipäällikö: [nimi]
Sosiaalivirastotalo	Arkkitehti: [nimi]
Paikannimi: [nimi]	Arkkitehtitoimisto: [nimi]
Yhteistyökumppani: TAMPEREEN KAUPUNGIN YHTEISKUNNALLINEN KEHITYSRASTEI	Aluejohtaja: [nimi]
Yhteistyökumppani: [nimi]	Projektipäällikö: [nimi]

PURTAUSMURAS (MAALAU) PUURITILÄ (KOULOITUS)

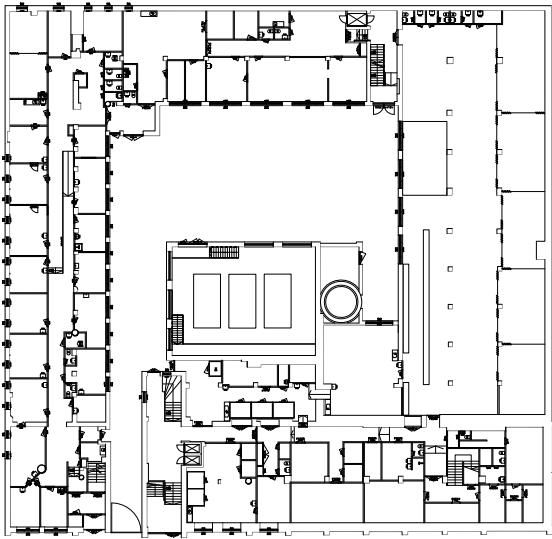
99 89709

Projekti: 99 89709	Alue: SOTE-TALO
Yhteyshenkilö: [nimi]	Aluejohtaja: [nimi]
Muutos: [nimi]	Projektipäällikö: [nimi]
Sosiaalivirastotalo	Arkkitehti: [nimi]
Paikannimi: [nimi]	Arkkitehtitoimisto: [nimi]
Yhteistyökumppani: TAMPEREEN KAUPUNGIN YHTEISKUNNALLINEN KEHITYSRASTEI	Aluejohtaja: [nimi]
Yhteistyökumppani: [nimi]	Projektipäällikö: [nimi]

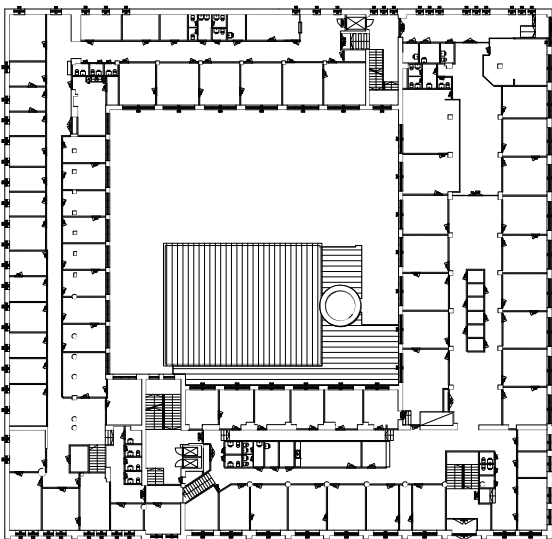

LIITE 10

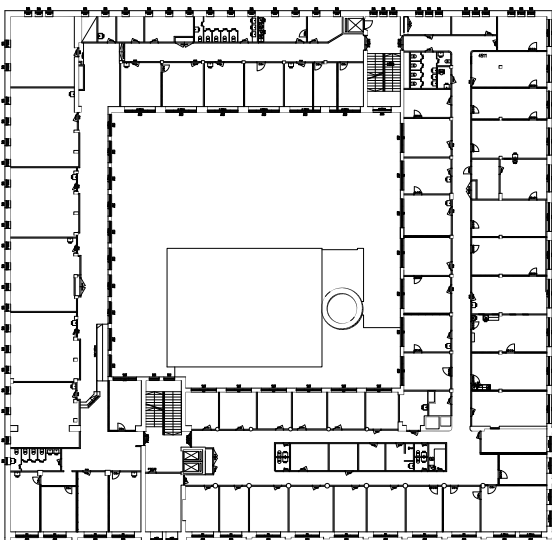
sivu 1/1

POHJAKERROS

1. KERROS

4. KERROS